

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
KUR'AN-I KERİM OKUMA VE KIRAAT İLMİ BİLİM DALI

KUR'ÂN OKUMAKLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR
ve TEMSİLİ OKUMA

Ubeydullah BALCI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ali ÖGE

KONYA-2024

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ubeydullah BALCI		
	Numarası	22810601940		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı/Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Kur'ân Okumakla İlgili Temel Kavramlar ve Temsîlî Okuma			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Ubeydullah BALCI

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ubeydullah BALCI		
	Numarası	22810601940		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı/Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ali ÖGE		
Tezin Adı	Kur'ân Okumakla İlgili Temel Kavramlar ve Temsîlî Okuma			

Kur'ân-ı Kerîm okunmak ve eyleme geçirilmek üzere gönderilmiş son ilâhi kitaptır. Nâzil olmaya başladığı ilk dönemden itibaren muhatapları tarafından en güzel şekilde okunmaya ve ezberlenmeye çalışılan Kur'ân-ı Kerîm'den en üst düzeyde istifâde edebilmek için dikkat edilmesi gereken kurallar, bu alanda çalışmalar yapan kırâat âlimleri tarafından tesbit edilmiş ve kayıt altına alınmıştır. Dolayısıyla Kur'ân okuyucusunun okuduğu metinden eksiksiz istifâde edebilmesi için bu alanla ilgili olan kavramların ne anlama geldiğini bilmesi bunun için de sadece yazılı kaynaklarla yetinmeyip üstâd olan kişilerden ders alması gerekmektedir.

Kur'ân okumakla ilgili temel kavramları incelediğimiz bu çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kur'ân okumakla ilgili teorik olarak bilinmesi gereken kırâat, tilâvet, tecvîd, lahn ve zelletü'l-kârî kavramları ayrıntılı bir şekilde izâh edilmiş; kırâat eğitimi, tilâvet çeşitleri, tecvîd ilminin tarihi seyri incelenmiş ve namaz içerisindeki kırâat hataları örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise mânâyı esas alan ve okunan âyetlerin dinleyen nazarında canlanmasını sağlayan temsîlî okuyuş esasları örnek âyetlerle birlikte incelenmiştir. Yine bu bölümün sonunda ilâhî mesajdan ziyâdesiyle fayda sağlayabilmek için Kur'ân-ı Kerîm'e karşı gösterilmesi gereken ve tilâvet âdâbı olarak ifâde edilen tutum ve davranışların neler olduğu belirtilmiştir.

Sonuç olarak bir müslümânın, hayat rehberi olan Kur'ân-ı Kerîm-i en güzel şekilde okuyabilmesi ve beklenen düzeyde ondan istifâde edebilmesi için teorik anlamda bilmesi ve pratik anlamda uygulaması gereken hususların neler olduğu çalışmamızın esas gayesini oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kur'ân, Kırâat, Temsîl, Âdab.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Ubeydullah BALCI		
	Student Number	22810601940		
	Department	Department of Basic Islamic Sciences/Division of Qur'an Reading and Recitation Science		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Ali ÖGE		
Title of the Thesis/Dissertation	Basic Concepts of Reading the Qur'an and Representational Reading			

The Holy Quran is the last divine book sent to be read and put into action. The rules to be followed in order to benefit from the Holy Quran, which has been tried to be read and memorized in the best way by its addressees since the first period of its revelation, at the highest level, have been determined and recorded by recitation scholars working in this field. Therefore, in order for the reader of the Quran to fully benefit from the text he reads, he must know what the concepts related to this field mean, and for this purpose, he must not only rely on written sources but also take lessons from masters.

This study, in which we examine the basic concepts about reading the Quran, consists of two parts. In the first chapter, the concepts of recitation, recitation, tajwîd, lahn and zelletü'l-kârî, which should be known theoretically about reading the Quran, are explained in detail; Recitation training, types of recitation, historical course of the science of tajwid were examined and recitation errors in prayer were tried to be explained by giving examples.

In the second part, the principles of representative reading, which are based on meaning and make the verses come to life in the eyes of the listener, are examined together with sample verses. Again, at the end of this section, it is stated what the attitudes and behaviors that should be shown towards the Holy Quran and expressed as recitation etiquette in order to benefit more from the divine message.

As a result, the main purpose of our study is to determine what a Muslim should know theoretically and apply practically in order to read the Holy Quran, which is the guide to life, in the best way and benefit from it at the expected level.

Key words: Quran, Reading, Representation, Etiquette.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ.....	1
I. Araştırmanın Konusu.....	1
II. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
III. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN OKUMAKLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Kırâat Kavramı.....	4
1.1.1. Kırâat Kelimesinin Sözlük Anlamı.....	4
1.1.2. Kırâat Kelimesinin Terim Anlamı.....	5
1.1.3. Kârî.....	7
1.1.4. Kurrâ.....	7
1.1.5. Mukrî.....	7
1.2. Tilâvet Kavramı.....	8
1.2.1. Tilâvet Kelimesinin Sözlük Anlamı.....	8
1.2.2. Tilâvet Kelimesinin Terim Anlamı.....	9
1.3. Tilâvet Çeşitleri.....	11
1.3.1. Tahkîk ve Tertîl.....	11
1.3.2. Tedvîr.....	12
1.3.3. Hadr.....	12
1.3.4. Hezrame.....	13
1.4. Kırâat Eğitimi.....	14
1.4.1. Semâ.....	14
1.4.2. Arz.....	15
1.4.3. Edâ.....	16

1.4.4. Fem-i Muhsin	17
1.5. Tecvid Kavramı	21
1.5.1. Tecvid İlminin Ortaya çıkışı	21
1.5.2. Tecvid'in Terimleşme Sürecinde Tecvid Yerine Kullanılan Kelimeler...23	
1.5.2.1. Tahsîn.....	23
1.5.2.2. Tezyîn.....	24
1.5.2.3. Tahbîr	24
1.5.2.4. Tercî	24
1.5.2.5. Teğannî	25
1.5.2.6. Hüzn	26
1.5.3. Tecvid Kelimesinin Terimleşme Süreci	27
1.5.4. Tecvid İlminin Tanımı, Konusu, Amacı ve Hükümü	28
1.6. Zelletü'l-Kârî ve Lahn Kavramı	31
1.6.1. Zelle.....	32
1.6.2. Zelletü'l-Kârî.....	33
1.6.3. Lahn	34
1.6.4. Kırâat Hatâları (Lahn) ve Namaz	36
1.6.4.1. Bir Kelimenin Son Harfini, Diğer Kelimenin İlk Harfine Bitiştirerek Okumak	36
1.6.4.2. Bir Kelime Yerine Başka Bir Kelimeyi Okumak.....	37
1.6.4.3. Harfi Hazfetmek (Noksan Okumak).....	39
1.6.4.4. Bir Harf Ziyâde Ederek Okumak	39
1.6.4.5. Bir Kelime Ekleyerek Okumak	40
1.6.4.6. Bir Harfi ya da Bir Kelimeyi Tekrar Ederek Okumak.....	41
1.6.4.7. Takdim ve Tehir Yapmak.....	42
1.6.4.8. Bir Âyet Yerine Başka Bir Âyeti Okumak	43
1.6.4.9. İ'râbda Lahn Yapmak	44
1.6.4.10. Şeddeyi, Meddi, İdgâmı Terketmek, Olmadığı Yerde İdgâm ve İmâle Yapmak.....	44
1.6.4.11. Kur'ân'da Olmayanı Okumak	45
1.6.4.12. Bir Kelimenin Bazı Harflerini Okumamak ya da Okuyamamak...47	
1.6.4.13. Cenâb-ı Hakk'ın İsimlerine Te'nis Getirmek	48

İKİNCİ BÖLÜM

TEMSİLÎ OKUMA ve TİLÂVET ÂDÂBI

2.1. Temsîlî Okumanın Tanımı.....	49
2.2. Temsîlî Okumanın Önemi ve Amacı.....	49
2.3. Temsîlî Tilâvet Prensipleri.....	52
2.3.1. Ses Tonunu Alçaltmak (Hafd-ı Savt)	52
2.3.1.1. Zem (Ayıplama) İfâde Eden ve Bâtıla Ait Sözleri Yansıtan Âyetler.....	53
2.3.1.2. Duâ ,Yakarış ve Pişmanlık İçeren Âyetler	54
2.3.1.3. İnkarcıların Pişmanlıklarını Dile Getirdikleri Âyetler	56
2.3.1.4. İnananların ve Meleklerin Sorularının ve İsteklerinin İfâde Edildiği Âyetler	57
2.3.1.5. Hz. Peygambere Uyarı Niteliği Taşıyan Âyetler	59
2.3.2. Ses Tonunu Yükseltmek (Raf-i Savt).....	61
2.3.2.1. İlähi Emir ve Yasakların İfâde Edildiği Âyetler	62
2.3.2.2. Hak ve Hakîkate Vurgu Yapan Âyetler	64
2.3.2.3. Müjde, Mükâfat ve Rahmet İçeren Âyetler	66
2.3.3. Kelimelerde Ses Vurgusu Yapmak (Nebr)	68
2.3.3.1. Olumsuzluk Bildiren “Ma” lar	70
2.3.3.2. Olumsuzluk Bildiren “Lâ” lar	72
2.3.3.3. Tahsîs ve Te’kîd İfâde Eden “Lî” ler	74
2.3.3.4. İstisna İfâde Eden “İllâ” lar.....	76
2.3.3.5. Nidâ Harfi Olan “Yâ” lar.....	77
2.3.3.6. Harekeli İki Harf Yan Yana Gelince İkincisine Vurgu Yapmak.....	78
2.4. Tilâvet Âdâbı.....	80
2.4.1. Kur’ân Okuyucusunun Gözetmesi Gereken Âdablar	80
2.4.1.1. Hâlis Niyet	81
2.4.1.2. Abdestli Okumak	82
2.4.1.3. Kibleye Yönelmek.....	85
2.4.1.4. Kur’ân Okumaya İstiâze ile Başlamak.....	86
2.4.1.5. Kur’ân-ı Kerîm’i Tertîl ile Tane Tane Okumak	88
2.4.1.6. Düşünerek ve Tefekkür Ederek Okumak	89

2.4.1.7. Kur'ân'ı Hüzünlü Bir Sesle Okumak	91
2.4.1.8. Üç Günden Daha Az Bir Sürede Kur'ân-ı Hatmetmemek	92
2.4.1.9. Kur'ân'ı Çok Okumak ve Unutmaya Meydan Vermemek	94
2.4.1.10. Kur'ân'ı Güzel Sesle Okumaya Çalışmak.....	96
SONUÇ	99
KAYNAKÇA.....	102

KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı müellif
a.s.	: Aleyhisselâm
b.	: Bin veya İbn
bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle celâlühü
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
hz.	: Hazret-i
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
md.	: Madde, maddesi
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallâhü anh
s.a.s.	: Sallâlahü Aleyhi ve Sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
tsh.	: Tashih eden
t.y.	: Tarih yok
vd.	: Ve devamı
yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Gökyüzünde ve yeryüzünde var olan bildiğimiz ve bilmediğimiz bütün mahlûkatın yaratıcısı ve sahibi Allah’u Teâlâ’ya hamd, doğru yolu gösteren rehberimiz ve şifâ kaynağımız Kur’ân-ı Kerîm’i bize ulaştıran, açıklayan ve öğreten Hz. Muhammed’e (s.a.s.) sâlât ve selâm olsun.

Allah’u Teâlâ tarafından Hz. Peygamber’e (s.a.s.) indirilen ve bütün insanlığa gönderilmiş son ilâhî kitap olan Kur’ân-ı Kerîm, okunmasıyla ve amel edilmesiyle birlikte hayatımıza yön verecek ve bizleri hidayete ulaştıracak bir kılavuzdur. İlk emri “oku” olan bu ilâhî mesajın gereğini öncelikli muhatabı olarak Hz. Muhammed (s.a.s.) en güzel haliyle yerine getirmiş ve ashâbına da bu konuda en güzel örnek olmuştur. İslâm’ın ilk dönemlerinden itibaren Kur’ân-ı Kerîm’in en güzel şekilde okunabilmesi ve anlaşılabilmesi için başta Hz. Peygamber (s.a.s.) olmak üzere bütün müslümanlar ciddi bir gayret göstermişlerdir. Ayrıca Kur’ân tilâvetinin ibâdet olması da bir şekilde bu ciddiyeti mecbur kılmaktadır.

Kırâat ilminin gayesi Kur’ân lafızlarının farklı okunuş şekillerini tesbit ederek, Kur’ân tilâvetini hatadan korumak ve verilmek istenen mesajın en doğru şekilde dinleyiciye aktarılmasını sağlamaktır. Bu konuda bize yardımcı olacak bir diğer ilim ise Kur’ân harflerinin çıkış yerlerine ve özelliklerine dikkat ederek Kur’ân’ı en güzel ve hatasız şekilde okumayı sağlayan tecvîd ilmidir. Kur’ân-ı Kerîm’i en güzel şekilde okuyabilmek için bu alanla ilgili kavramları en doğru şekilde anlamak ve uygulayabilmek gerekir. Ayrıca teorik bilginin pratiğe dönüştürülmesinde bize yardımcı olacak kişilerin meslekî keyfiyetlerini de bilmek yanlış öğretimin önüne geçmede büyük rol oynamaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’den hakkıyla istifâde edebilmek için hem teorik hem de pratik anlamda tilâvetin en güzel şekilde icrâ edilmesi gerekir. Biz de bu çalışmamızda kâmil mânâda bir Kur’ân tilâveti için bilinmesi gereken kavramları ve dikkat edilmesi gereken hususları incelemeye çalıştık. Yaptığımız bu çalışmanın konunun anlaşılmasına küçük de olsa bir katkı sunması en büyük arzumuzdur.

Çalışmamızda eserlerinden istifâde ettiğimiz değerli müelliflerimizi hayırla anar, tez konumun belirlenmesinde ve tezin oluşturulma safhalarında büyük emeği ve

desteği olan kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Ali ÖGE' ye, kütüphânesinden istifâde ettiğim muhterem babama ve üzerimde emeği olan bütün hocalarıma teşekkür ederim.

Ubeydullah BALCI

Konya/2024

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın konusu, Kur'ân okumakla ilgili öne çıkan temel kavramların genel hatlarıyla incelenmesi, bu kavramların kırâat ilmi açısından tahlilleri ve değerlendirilmesi, Kur'ân okuyucusunun tilâvet esnâsında harfleri, kelimeleri ve âyetleri okurken, mânâyı ve Arap dilinin gramer kurallarını dikkate alarak yapması gereken edâ tarzları olacaktır. Bununla birlikte her okuyucunun, Kur'ân-ı Kerîm'e karşı gözetmesi gereken âdablar da çalışmamız içerisinde yer almaktadır.

II. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kur'ân-ı Kerîm, okunmak, anlamak ve kendisiyle ibadet edilmek üzere gönderilen son ilâhi kitaptır. Hz. Peygamber (s.a.s.), Kur'ân âyetlerinin nazil olmaya başlamasından itibaren, harflerin ve kelimelerin en güzel şekilde telaffuz edilmesi noktasında sahâbeye örnek olmuş, ashab da aynı hassasiyeti göstermiş ve kendilerinden sonra gelen nesillere Kur'ân tilâveti noktasında örnek olmuşlardır. Târihi süreç içerisinde, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ve sahâbenin Kur'ân tilâveti, bir disiplin dâhilinde kırâat ilmi olarak karşımıza çıkmış, kur'ân tilâvetiyle ilgili konular bu ilim sayesinde günümüze kadar gelebilmiştir.

Kur'an-ı Kerîm'in doğru anlaşılması, öncelikli olarak doğru telaffuz edilmesiyle mümkündür. Kur'ân'ın doğru telaffuz edilmesi noktasında okuyucunun bilmesi gereken iki husus vardır. Birincisi, Kur'ân tilâvetinin Kırâat ilmi açısından kurallarına uygun olarak yapılıp yapılmadığını bilmek ikincisi ise bu bilgiyi pratiğe döküp tilâvet esnâsında uygulayabilmektir. Birinci husus her ne kadar kaynak kitaplardan, ilgili yazılı ve görsel eserlerden öğrenilebilirse de bu bilginin pratiğe dökülebilmesi için mutlakâ bir üstâda ihtiyaç vardır. Bahsedilen bu iki husus Kur'ân'ın lafzıyla ilgilidir. Bunun dışında Kur'ân lafızlarının mânâ inceliklerini düşünerek harfleri, kelimeleri ve ayetleri okurken dikkat etmemiz gereken edâ tarzları da vardır. Mânâyı düşünerek yerinde yapılan ses vurgusu, tilâveti monoton bir yapıdan uzaklaştırmakla beraber dinleyiciyi düşünmeye ve duygularını harekete geçirmeye sevkeder. Araştırmamızın amacı da Kur'ân okumakla ilgili olarak karşımıza çıkan

temel kavramların, sözlük ve terim anlamlarını genel hatlarıyla ele almak diğer yandan lafız-mânâ ilişkisini de göz önünde bulundurarak tilâvet esnâsında anlama uygun vurgulamalar yapmak suretiyle kâmil bir okuyuşun nasıl mümkün olabileceğini incelemektir.

III. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kur'ân tilâvetiyle alakalı öne çıkan kavramlar genel hatlarıyla ele alınacak, kavramların sözlük ve terim anlamları incelenecek, bunun için de eski ve yeni Arapça sözlüklerden istifâde edilecektir. Özellikle ilk bölümde yer alan kavramların tahlilinde İbn Manzûr'un (ö.711/1311) *Lisânü'l Arab* ve Muhammed Fîrûzâbâdî'nin (ö. 817/1415) *el-Kâmusü'l Muhît* adlı eserine sıkça müracaat edilecek olup yine Râgıb el-İsfahânî'nin (ö.502/1108), Kur'ândaki garîp kelimeleri inceleyen *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân* isimli eserinden de faydalanılacaktır. Bu kavramların kıraât ilmi açısından yeri ve ifâde ettiği anlamlar, çalışmamızın ilk bölümünün ana gâyesi olacaktır. Dolayısıyla bu kavramların daha açık bir şekilde anlaşılabilmesi için kıraât ilmiyle bağlantılı olarak çeşitli sözlük, makâle ve ansiklopedi maddelerinden, tecvid, dil, tefsir ve hadis ilmine yönelik kitaplardan, doktora ve yüksek lisans tezlerinden istifâde edilecektir. İkinci bölümde ise Kur'ândaki temsîlî okuyuşla ilgili ayrıntılı bilgi verilecek, konu ile alâkalı olan ayetler mânâları, bazen de temsîlî okuyuştaki amacın daha iyi anlaşılabilmesi için tefsirleri ile birlikte açıklanacaktır. Âyetlerin meâlini verirken Diyânet İşleri Başkanlığı'nın yayınladığı “*Kur'ân-ı Kerîm Meâlî*” adlı eserden, tefsiriyle ilgili ise Elmalılı Muhammed Hamdi'nin (1878-1942) *Hak Dini Kur'ân Dili* ve ez-Zemahşerî'nin (ö.538/1144) *el-Keşşâf* isimli eserinden sıklıkla istifâde edilecek olup farklı tefsir kaynaklarına da müracaat edilecektir. Yine temsîlî okuyuşla ilgili olarak tecvîd risâlesinde ilk defa bilgi veren Ali Rıza SAĞMAN'ın (1889-1965) eserine de başvurulacaktır. İkinci bölümün sonunda ise Kur'ân okuyucusunun gözetmesi gereken âdablar ve tilâvet esnasında dikkat etmesi gereken hususlar ele alınacaktır. Bu konuyla ilgili olarak da başta Hz. Peygamber (s.a.s.) efendimizin hadisleri olmak üzere Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî'nin (ö.676/1277) *et-Tibyân* isimli eseri ve İmam Gazzâlî'nin (ö.505/1111) *İhyâü Ulûmi'd-Dîn* adlı eseriyle birlikte benzer diğer kaynaklar da tezimizin içeriğine ışık tutacaktır.

Yazım ve imlâ noktasında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu esas alınacak, Arapça ve Farsça kaynaklı eserlerin ve yazarlarının kaynak gösteriminde ve kısaltmalarda Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin yazım kuralları uygulanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN OKUMAKLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Kırâat Kavramı

1.1.1. Kırâat Kelimesinin Sözlük Anlamı

Kırâat kelimesi يقرأ - قَرَأَ kelimesinden türemiş olup قراءة ya da القرآن şeklinde masdar olarak karşımıza çıkmaktadır.¹ Sözlükte “bir araya getirmek, toplamak, ulaştırmak” gibi anlamlara gelen kırâat kelimesi, Kur’ân-ı Kerim’de yer almamakla birlikte القرآن kalıbında masdar olarak sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.² Râğıp el-İsfahânî,(ö.502/1108) *el-Müfredât* isimli eserinde bu kökün asıl mânâsının toplamak olduğunu ifade eder. Ancak toplanan her şey için de bu kökün kullanılmayacağını söyleyerek; “Kur’an’da kırâat, harflerin ve kelimelerin bir araya gelmesidir. Fakat toplanan her şeyi anlatmak için bu kelime kullanılmaz. Meselâ, bir toplumun toplandığını anlatmak için bu kök kullanılmaz. Aynı şekilde ağızdan çıkan tek bir harf için de kırâat terimi kullanılmaz” demiştir.³ Çünkü okuyucunun harfleri birleştirmesi bunun sonucunda kelimenin oluşması, kelimenin de diğer kelimelerle birleşmesi ve cümle oluşturması gerekir. Okuyucu da bu cümleleri okur ve bu okuyuşa kırâat denilebilir.⁴

İslâm âlimleri, قَرَأَ kelimesinden türemiş bir diğer masdar olan Kur’ân kelimesinin yapısı hakkında ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazı âlimler bu kelimenin hemzesiz olduğunu iddia ederken karşı görüşte yer alanlar ise hemzeli olduğunu kabul ederler.⁵ Hemzesiz olduğunu iddia eden gruba göre, Kur’ân kelimesi hiçbir kökten türememiş olup Hz. Muhammed’e (s.a.s.) inzâl olunan kitabın özel

¹ İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, 3.Baskı, Adab al-Hawza, Kum, 1405/1984, 1/128.

² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1/129; Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râğıp el-İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân* (thk. Sâfvan Adnân Dâvûdî), 4.Baskı, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1430/2009, 668.

³ Râğıp el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, (thk. Muhammed Keylânî), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y., 402; Latifshah Matadov, *Kur'ân'da Kırâat, Tilâvet ve Tertîl Kavramları* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 5.

⁴ Rûmî, Fehd B. Abdurrahman, “Kırâatler ve Kurrâ”, (trc. Ali Öge), *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 10/2(Eylül 2010), 217.

⁵ Subhî b. İbrâhîm es-Sâlih, *Mebâhis fi' Ulûmi-l Kur'ân*, 10.Baskı, Dâru'l-İlm, Beyrut, 1977, 18.

adıdır. Bu görüşü savunan âlimlerin başında İmam eş-Şafi'i (ö.204-819) gelmektedir.⁶ Hemzeli olduğunu savunan âlimlere göre ise, “Kur’ân” kelimesi “okumak” anlamına gelen ka-ra-e (قَرَأَ) kökünden türemiş olup el-Ğufrân (الغفران) vezninde bir mastardır. Bu mastarla “okunan şey” anlamında (مَا يَقْرَأُ) ism-i mevsul mânâsı kastedilmiştir. Bu görüşün savunucusu ise Ali b. Hâzîm el-Lihyâni (ö.215-830)’dir⁷. Nitekim Kıyâme sûresinde yer alan, (إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ) “Onu zihninde toplayıp okumanı sağlama işi bize aittir. O halde onu okuduğumuz zaman sen onun okunuşunu takip et”⁸ âyetleri bu görüşü destekler niteliktedir. İslâm âlimleri arasında en çok kabul edilen ve desteklenen görüş de budur.⁹

1.1.2. Kırâat Kelimesinin Terim Anlamı

Hz. Muhammed’in (s.a.s.) risâletiyle birlikte kavram olarak anlamı büyük oranda netleşen kırâat kelimesi, bir ilim dalı olarak birbirine yakın farklı şekillerde tanımlanmıştır. Ebü’l- Bekâ el-Kefevî (ö.1095/1684), kırâat için “Okuma esnasında kelime ve harflerden bir kısmını diğerine eklemek ve katmaktır”¹⁰ derken, Râğîb el-İsfahânî (ö.425/1034 civarı), kırâatı, “Tertilde harf ve kelimeleri birbirine katmaya denir”¹¹ şeklinde tanımlamıştır. Taşköprizâde Ahmed Efendi’nin (ö.968/1561) kırâat tanımını ise “Mütevâtir ihtilaf vecihleri bakımından Allah kelâmı olan Kur’ân-ı Kerîm’in nazmının şekillerinden bahseden bir ilim dalıdır”¹² şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Büyük kırâat âlimi İbnü’l Cezerî (ö. 833/1429) ise, kırâat ilmini şöyle tanımlar, “Kur’ân kelimelerinin nasıl okunacağını ve nakledenlerine nisbet etmek suretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen ilim dalıdır.”¹³ İbnü’l Cezerî’nin yapmış olduğu bu tanım, daha kapsayıcı görülmektedir. Çünkü bir ilim dalı

⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, 4.Baskı, TDV Yay., Ankara, 1983, 31.

⁷ Celâüddîn es-Suyûtî, *El-İtkân fî ulûmi’l-Kur’ân / Kur’ân İlimleri Ansiklopedisi*, (trc. Sâkîp Yıldız-Hüseyn Awnî Çelik), Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1987, 1/122.

⁸ Kıyâmet, 75/17-18.

⁹ Muhammed Abdülazîm, ez-Zürkânî, *Menâhilü’l-İrfân Tercümesi*, (ter. Halil Aldemir), Beka Yay., İstanbul, 2015, 1/40; İsmail, Karaçam, “Kırâatların İntikâli (Tebliğ)”, *Kur’an ve Tefsir Araştırmaları-IV*, 1.Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2002, 288.

¹⁰ Ebu’l Bekâ el-Kefevî, *el-Külliyât* (nşr. Adnan Derviş Muhammed el-Mısrî), Müessetü’r-Risâle, Beyrut, 1419/1998, 703; Abdülhamit, Birişik, *Kırâat İlmî ve Târîhi*, 2.Baskı, Emin Yay., Bursa, 2014, 22-23.

¹¹ Râğîb el-İsfahânî, *Müfredâtü’l-İlmiyye*, “kre” md.

¹² Taşköprizâde Ahmet Efendi, *Miftâhü’s-sâ’de ve Misbâhü’-siyâde fî mevzûatü’l-ulûm*, 1.Baskı, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 1405/1985, 2/6.

¹³ Ebu’l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed İbnü’l-Cezerî, *Müncidü’l-Mukri’in ve Mürşidü’t-Tâlibîn*, (thk. Zekerîya Amirât), 1.Baskı, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 1420/1999, 9.

olarak kırâat, sadece Kur'ân'ın lafızlarıyla değil bunların edâ keyfiyetleri ve okunuş güzellikleriyle de ilgilenmektedir.¹⁴ Kırâat ilmini bilmek, Kur'ân kelimelerinin okunuşunda okuyucuyu hatadan korur. Ayrıca bütün kırâat imamlarının okuyuşu hakkında bilgi sâhibi olmamızı sağlar ve Kur'ân metinlerinin değişikliğe uğramasını engeller. Bu açıdan baktığımızda bu ilmi bilmek ve başkalarına aktarmak farz-ı kifâye olmaktadır.¹⁵ Kırâat ilmi doğrudan Kur'ân'ın okunmasıyla ilgili bir ilim dalıdır ve Kur'ân'la olan bağı sebebiyle islâmî ilimler içerisinde mutlak üstünlüğü olan bir ilimdir. İbn-i Mesûd (ö.32/652)'un "Kim ilim öğrenmek isterse Kur'ân'ın mânâlarını, tefsir ve kırâatlarını düşünsün. Zirâ Kur'ân'da onun indirilmesinden önce yaşamış olanların muhtaç olduğu ilimlerin yanında onun nûzûlünden sonra yaşayacak olanların da ihtiyaçlarına cevap verecek ilimler bulunmaktadır" sözünü aktaran Zerkeşî (ö.794/1392), Beyhakî (ö.458/1066)'nin, "İbn-i Mesûd bu ifâdesiyle ilimlerin kaynağının Kur'ân-ı Kerîm olduğunu bildirmektedir" şeklindeki açıklamasını *el-Burhân* isimli eserinde zikretmektedir.¹⁶

Kaynaklarımıza göre sahâbenin Hz. Peygamber'den (s.a.s.) kırâat alış tarzları farklı idi. Bunlar içerisinde Hz. Peygamber'den (s.a.s.) bir kırâat alan olduğu gibi, iki ya da daha fazlasını alanlar da vardı. Sahâbîlerden kırâat öğrenen daha sonraki neslin de okuma tarzları doğal olarak farklılık gösteriyordu. Bunun sonucunda ise tarihî süreç içerisinde birbirinden farklı kırâat tarzları ortaya çıktı. Bu kırâatleri okuyan kurrâlar farklı İslâm bölgelerine gitmişler ve onların okudukları kırâatler de, kendi isimleriyle anılır hâle gelmişti. Bu dönemde öne çıkan ve halkın kendisine rağbet ettiği kurrâ içerisinde, Abdullah İbn Kesir (ö.120/737), Nâfi,(ö.169/785), Ebû Amr (ö.154/770), İbn Âmir (ö.118/736), Âsım (ö.127/744), Hamza (ö.188/803), ve el Kısâî (ö.189/804) gibi âlimler bulunmaktaydı.¹⁷

¹⁴ Birşık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 23.

¹⁵ Rûmî, "Kıraatler ve Kurrâ", 218.

¹⁶ Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'an*, (thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim), 1.Baskı, Dâru'l-ma'rife, Beyrut 1376/1957, 1/7-8.

¹⁷ Muhsin Demirci, *Kur'ân Târîhi*, 4.Baskı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2011, 158.

1.1.3. Kârî

Kırâat kelimesiyle aynı kökten türeyen kârî kelimesi sözlükte okuyucu ya da okuyan anlamlarına gelmektedir.¹⁸ Genel anlamı itibâriyle kırâat âlimi demek olan bu kavramın, mübtedî, mütevassıt, ve müntehî olmak üzere üç farklı derecesi vardır. İfrâd¹⁹ metoduyla kırâat öğrenmeye başlayıp, aynı usülle üç farklı kırâate kadar öğrenen kişiye mübtedî, dört veya beş kırâati yine aynı usülle öğrenen kişiye mütevassıt, kırâatlerin çoğunu ve meşhur olanlarını okuyarak nakleden kişiye ise müntehî denilmektedir.²⁰

1.1.4. Kurrâ

Kârî kelimesinin çoğulu olan, okuyucu ya da okuyan anlamına gelen kurrâ kavramı²¹, zaman içerisinde farklı anlamlar kazanmıştır. Kârî kelimesi kırâat ilmi açısından daha alt seviyelerde olan kırâat imamlarını ifade ederken, kurrâ tâbiri ise kendilerine yedi ya da on kırâat nisbet edilen âlimlerden her biri için kullanılmıştır.²² Sahih hadis kitaplarında ve tarihî kaynaklarda, tekil anlamda kullanılan kurrâ kelimesiyle, Kur'ân ve Kur'ân'ın okunuşu itibariyle geniş anlamda bilgi sahibi olanların kastedildiğini anlıyoruz.²³ Günümüzde, ifrâd usulüyle kırâatleri okuyup bitiren hafızlara da kurrâ denilmiş, kırâatler yazılı eserlerle birlikte bu kurrâ vâsıtasıyla şifâhî (ağızdan ağıza) olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

1.1.5. Mukrî

Mukrî kavramı, kırâatleri sağlam ve mütevâtir (kesintisiz) bir şekilde almış bir kırâat imamından müşâfehe yoluyla (ağızdan ağıza) aktaran kişi için kullanılır. Dolayısıyla bir kimse kırâati müşâfehe yoluyla almadıysa bilgi olarak ne ölçüde ileri

¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1/129.

¹⁹ İfrâd ya da İnfirâd: Kırâat imamlarından her birinin kırâatının. Ayrı bir hatimle okunmasıdır. (bkz. Demirci, Muhsin, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, İFAV Yay., İstanbul, 2014, 124.)

²⁰ İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-mukrî'in*, 9; Ömer Halife Şaycı, *el-Mu'cemü't-Tecvidiyyü li-Eşheri Elfazı İlimit-Tecvidiyyi*, 1. Baskı, Dâru's-Siddîk, Suud, 2009/1430, 259.

²¹ İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Nüzûlü ve Kırâati*, Nedve Yay., Konya, 1974, 241.

²² Birışık, *Kıraat İlmî ve Tarihi*, 26.

²³ Birışık, *Kıraat İlmî ve Tarihi*, 26.

olursa olsun bu kişi için mukrî kavramı kullanılamaz.²⁴ Kıraâtlerin günümüze kadar aktarılmasında ve öğretilmesinde büyük rol almış mukrî'lerle ilgili olarak, ihlaslı olması, takvâ sâhibi olması ve güzel ahlak sahibi olması gibi pek çok dinî ve ahlâkî şartlar da ortaya konulmuştur.²⁵ Mukrî kavramının ilk olarak, Hz. Muhammed (s.a.s.) tarafından Birinci Akabe Biati'ndan hemen sonra Medîne'de yaşayan müslümanların isteği üzerine burada bulunan Evs ve Hazrec kabilelerine Kur'ân öğretmek üzere gönderilen Mus'ab b. Umeyr (r.a.) için kullanıldığı ifâde edilmektedir.²⁶

1.2. Tilâvet Kavramı

1.2.1. Tilâvet Kelimesinin Sözlük Anlamı

Tilâvet kelimesi sözlükte, "bir kişiyi yakından tâkip etmek, izinden gitmek, ona tâbî olmak" anlamlarına gelir.²⁷ Burada izinden gitmek kavramı fizikî anlamda anlaşılabilir gibi bir kimsenin yolunu, dâvâsını, söylemini kabul edip o kişiye uymak şeklinde de anlaşılabilir. Yine tilâvet kavramının, okuma ve okunan şeye tâbî olma, onu izleme mânâsını içerdiği de ifâde edilmektedir.²⁸

Tilâvet kavramı, te-le-ve (تلو) kökünden türemiş olan bir masdardır. Aynı kökten türemiş, fiil veya masdar şeklinde karşımıza çıkan formlar da kitap kelimesiyle beraber kullanıldığında okuma fiilini ifâde etmektedir. Bundan dolayı tilâvet kavramı, kırâat kelimesinin eş anlamlısı olarak değerlendirilmiştir.²⁹ Kadîm arap toplumunda takip etmek, peşi sıra gitmek gibi anlamlara gelen bu kavram İslam dininin gelmesiyle birlikte yeni bir anlam kazanmış ve Kur'ân okuma fiili bu kelimeyle ifâde edilmiştir. Çünkü Kur'ân okumada kelimeleri ve âyetleri peşi sıra izlemek, tâkip etmek söz

²⁴ Ebu'l-Kâsım Ali en-Nuveyrî, *Şerhu Tayyibeti'n-neşr fi'l-Kırâati'l-aşr*, (thk. Mecdi Muhammed Sürûr Saâd Baslûm), 1.Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, 1/53; Birişik, *Kıraat İlmî ve Tarihi*, 26-27.

²⁵ Şaycî, *el-Mu'cemü't-Tecvidiyyü*, s.350; İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-mukrîn*, 9.

²⁶ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Mârifetü's-Sahâbe*, (thk. Adel b. Yusuf el-Azzâzî), 1.Baskı, Dâru'l-Vatan, Riyad, 1419/1998, 5/2556; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l kurrâ*, (nşr. G.Bergstraesser), 1.Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1427/2006, 2/261; Birişik, *Kıraat İlmî ve Tarihi*, 27.

²⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 14/104; Fikret Karaman vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yay., Ankara, 2006, 662.

²⁸ Mustafa Hocaoğlu, "Okuma ve Anlama Üzerine: Kur'an Tilavetiyle İlgili Bazı Kavram ve Rivayetlerin Değerlendirilmesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12 / 2 (Nisan 2012), 216.

²⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 14/104; Yavuz Fırat, "Kırâat, Tertîl ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 13, 2002, 266.

konusu olmaktadır.³⁰ Büyük müfessir Kurtubî de tilâvetin asıl anlamının tâbî olmak, ittibâ etmek anlamına geldiğini söyledikten sonra, “kelâmın düzgün ve anlaşılır bir şekilde ortaya çıkmasını sağlamak için de harfleri ve kelimeleri birbiri ardına eklemek anlamında kırâate tilâvet denilir” ifâdesini kullanır.³¹ Yine Kur’ân okuyan kişi, okuduğu metne tâbî olduğu için **Te-lâ** (تلا) kelimesi ile isimlendirilir.³² Tilâvet kavramının bütün metin okumaları için kullanılıp kullanılmayacağı konusunda dil bilimciler birliktelik sağlayamamışlardır. Bir kısmı tilâvet kavramının bütün metinler için kullanılabileceğini söylerken, büyük çoğunluğu ise bu kavramın sadece kutsal metinler için kullanılabileceğini ifâde etmişlerdir.³³

1.2.2. Tilâvet Kelimesinin Terim Anlamı

Bir kelâmı ve özellikle de Kur’ân-ı Kerim’i okumayı ifâde eden tilâvet kavramı, Kırâat ilminde “Kur’ân-ı Kerîm’i hem okumak aynı zamanda emir ve yasaklarını, teşvik ve uyarılarını tatbik etmek” şeklinde tanımlanmakla beraber, “mânâsını anlamak ve gereğince davranmak üzere Kur’ân’ı tecvîd ve tertîl üzere okumak” anlamında da kullanılır.³⁴ Tilâvet kavramının kökünün taşıdığı izlemek, iz sürmek gibi anlamlardan yola çıkarak bu kavrama “Kur’ân tilâvetinde ayetleri ve kelimeleri takdîm ve tehîr yapmadan mushaftaki düzene göre okumak” şeklinde anlam verenler de olmuştur.³⁵ Tilâvet kavramı, kırâat kelimesiyle eş anlamlı gibi görünse de hem okumak hem de okunana uymak suretiyle Allah’ın indirdiği kitâbı izlemek anlamı taşıdığından kırâat kavramına göre daha sınırlı bir anlam taşır. Bu açıdan bakıldığında her tilâvet için kırâat kavramı kullanılabilsen de her kırâat için tilâvet tâbiri kullanılamaz.³⁶

³⁰ Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris, *Mû'cemü Mekâyisü'l-Lüğâ*, (thk. Abdu's-Selam Muhammed Harun), Dâru'l-Fikr, Kahire, 1399/1979, 1/351.

³¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtûbî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, (thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin), 1.Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1427/2006, 2/62.

³² Ahmed b. Muhammed el-Herevî, *el-Garîbeyn fi'l-Kur'ân ve'l-hadîs*, (thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî), 1.Baskı, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Riyad, 1999/1419, 1/259; N. Vildan Güloğlu, *Kur'ân-ı Kerîm'de Tilâvet*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 19.

³³ Râğîb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 75.

³⁴ Abdurrahman Çetin, “Tilâvet”, *DİA*. İstanbul, 2012, 41/155.

³⁵ Muhammed Ali et-Tehânevî, *Keşşâfu Istilâhâtî'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, (thk. Ali Dahruc), 1.Baskı, Mektebetü Lübnân, Lübnan, 1996, 1/505.

³⁶ Râğîb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 75.

Tilâvet kavramı, Kur'ân-ı Kerim'de biri masdar (el-Bakara 2/121), biri ism-i fâil (es-Saffât 37/3) diğerkleri ise fiil formunda olmak üzere altmış üç yerde geçmektedir.³⁷ İbnü'l Cevzî, bu kelimenin Kur'ân'da “kırâat, ittibâ, inzâl, amel ve rivâyet” olmak üzere beş farklı manada kullanıldığını söylemektedir.³⁸ Bakara sûresi 121. Âyette yer alan “Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler bu kitâbı, tilâvetinin hakkını vererek okurlar” cümlesindeki hakkını vererek okuma anlamına gelen “hakka tilâvetih” (حَقَّ تِلَاوَتِهِ) ifâdesi bâzı müfessirler tarafından ilâhi kitaba uymak, onunla hakkıyla amel etmek, helâlini helal, harâmını haram kâbul etmek, muhkem âyetlerle amel etmek müteşâbihine iman etmek, inzâl olunduğu gibi okumak, kastedilen anlamın dışında başka bir anlama yormamak, manâsını düşünerek tâne tâne okumak, huşû ile tefekkür ve tedebbürle okumak şeklinde yorumlanmıştır.³⁹ İmam Gazzâlî, Kur'ân-ı hakikî mânâda okuyabilmek için dilin, kalbin ve aklın işbirliği içinde olması gerektiğini söyler. Bu birliktelik sağlandığında dil okur, akıl okunanları tercüme eder, kalp de bunlardan gereken dersleri çıkarır.⁴⁰

Tilâvetin keyfiyeti noktasında müfessirlerin ve islâm âlimlerinin yapmış olduğu bu tanımlamalar, tilâvetin salt bir okuyuştan ibâret olmadığını, kırâat kavramında Kur'ân'ın telaffuzu ve seslendirilmesi ön plana çıkarken, tilâvette ise ilâhî vahyin tefekkür edilmesi ve amele çevrilmesi gerektiğini göstermektedir.⁴¹ Esâsında Hz. Peygamber (s.a.s.) de kendisine öğretilen usûl ile ashâbına Kur'ân eğitimi verirken, Kur'ân'ın anlaşılmasını ve tefekkür edilmesini amaçlıyordu. Bunun için Kur'ân tilâvetiyle ilgili olarak bütün tecvîd kurallarına uymanın yanı sıra okuyuş esnasında kalbi de sürekli Kur'ân ile meşgûl oluyor, müjde içeren âyetleri okurken ona

³⁷ Abdurrahman Çetin, “Tilâvet”, *DİA.*, İstanbul 2012, 41/155.

³⁸ Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahmân İbnü'l Cevzî, *Nüzhētü'l-a'yüni'n-nevâzır fî 'ilmi'l-vücûh ve'n-nezâ'ir* (thk. Muhammed Abdülkerim Kazım er-Râzî), 1.Baskı, Müessetü'r-Risâle, Beyrut, 1404/ 1984, 221-222.

³⁹ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 1.Baskı, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1401/1981, 4/35; Muhammed bin Cerîr Taberî, *Câmi'ül-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), 1.Baskı, Daru'l-Hicr, Kahire, 1422/2001, 2/491-492.

⁴⁰ İmâm Ebû Hamid Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, (trc. Ahmed Serdaroğlu), 3.Baskı, Bedir Yay., İstanbul, 1394/1974, 1/816.

⁴¹ Ayşe Pehlivan - Ali Öge, "Nitelik Bağlamında Kur'an Tilâvetinin Keyfiyeti ve Eğitimi Üzerine Bir İnceleme", *Analitik İlâhiyat Dergisi*, (Haziran 2021), 53.

kavuşmak istercesine duâ edâsında okuyor, ahiretten bahseden bir âyetle karşılaştığında ise Allah'â sığınmıyordu.⁴²

1.3. Tilâvet Çeşitleri

1.3.1. Tahkîk ve Tertîl

Sözlük anlamı itibâriyle “bir şeyi vâcip kılmak, bir bilgiyi kesin şekilde elde etmek” anlamlarına gelen ‘tahkîk’ kelimesi kırâat ilminde “Kur’ân-ı Kerîm-i, tecvîd kurallarının gerektirdiği okuyuş hassasiyetinin en üst seviyesini icrâ ederek okumak” anlamına gelmektedir.⁴³ Kırâat âlimlerine göre tahkîk, “harflerin hakkını tam vererek ve sıfatlarının gereğini uygulayarak, medleri ölçülerine uygun şekilde uzatarak, hareketleri birbirinden ayırarak, şeddeli olan harfleri vurgulayarak kısacası tecvîd kurallarına azâmî ölçüde riâyet ederek okumak” şeklinde târif edilmiştir.⁴⁴ Ancak burada hatırlatılması gereken bir durum vardır. Aşırıya kaçmaktan dolayı çok yavaş okumak sûretiyle ya da sekte ile, harflerin hareketlerini birbirinden ayırmak, hareketli harfi sâkin, sâkin harfi hareketli okumak, ğunne sıfatı olan nûn ve mîm harflerinde bu sıfatı vermeye çalışırken mübalağa yapmak, hareketlerden harfler meydana getirmek tahkîk usûlünde bir okuyuş sayılmaz.⁴⁵ Bu noktada İmam Hamza'nın (ö.156/773) şu ifâdesi ölçünün nasıl olması gerektiğini net bir şekilde ortaya koymaktadır; “Tahkîkin de bir sonu vardır, ötesi çirkinliktir. Beyazın aşırısı nasıl alaca hastalığıysa, tahkîk okuma ölçüsünü çiğneyerek okuyuşu heva ve hevesine göre yapmak da kuralsızlık ve hastalıktır.”⁴⁶ Kur'ân kırâatında tahkîk usûlünü, kırâat imamlarından İmam Hamze ve Verş tercih etmişlerdir.⁴⁷

Tertîl ise sözlük anlamı itibâriyle “bir şeyi güzel yapmak, düzene koymak, düzgün ve uygun cümle kurmak, sözü uygun, tane tane söylemek” gibi anlamlara

⁴² Recep Koyuncu, "İdeal Kur'an Öğretimi: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bir İnceleme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* / 49 (Aralık 2020), 299-300.

⁴³ İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, (thk. Ğanım Kaddûrî), 1.Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1421/2001, 61; Sıtkı Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, Huzur Yay., İstanbul, 2005, 451.

⁴⁴ Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 33.Baskı, Emin Yay., Bursa, 2015, 325.

⁴⁵ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 26.Baskı, İFAV Yay. İstanbul, 2013, 176.

⁴⁶ Ebû Şâme, Abdurrahman b. İsmâil. *Mürşidü'l-Vecîz*, (thk. Tayyar Altıkulaç), Dâr-u Sadr, Beyrut, 1395/1975, 212; Ahmet, Gökdemir, "El-Mürşidü'l-Vecîz ve En-Neşr Bağlamında Ebû Şâme İle İbnü'l-Cezerî'nin Kur'ân Tilâvetine Bakışı". *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 / 1 (Haziran 2019), 111.

⁴⁷ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 177.

gelir.⁴⁸ Kırâat terminolojisinde ise “Kur’ân’ı dura dura, tane tane, tecvid kurallarına riayet ederek, anlaya anlaya ve manaya nüfuz ederek okuma” tertîl kavramıyla ifâde edilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm tertil üzere nâzil olmuş ilâhî bir kitaptır. Allah’u Teâlâ Müzzemmil sûresinin dördüncü âyetinde, "Kur’ân’ı açık açık, tane tane, tertil ile oku” (وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا), buyurarak Hz. Peygamber’e (s.a.s.) ve onun şahsında bütün Müslümanlara Kur’ân’ın nasıl okunması gerektiğini açıklamıştır.⁴⁹

Tahkîk ve tertil arasındaki fark şu şekilde açıklanabilir. Tahkîk usûlü okuyuş, daha çok Kur’ân’ı tâlim etmek ve ağır ağır okumak sûretiyle doğru okumaya alışmak içindir. Tertilde ise tefekkür ve tedebbür ön plana çıkar. Yâni mânâyı düşünerek ve anlamaya çalışarak okumak tertîl kavramı ile isimlendirilir.⁵⁰ Dolayısıyla tahkîk ile okuyuşta öğretim söz konusu iken tertilde okunan Kur’ân metnini düşünmek ve anlamaya çalışmak amaç edinilmiştir.

1.3.2. Tedvîr

Tedvîr, sözlükte “bir şeyi döndürmek, çevirmek, yuvarlak yapmak, kuşatmak” gibi anlamlara gelmektedir.⁵¹ Kırâat ilminde ise, tahkîk ile hadr arası bir okuyuşu ifâde etmektedir. Bu okuyuşta orta bir yol tâkip edilmektedir.⁵² Bu okuyuş tarzını kırâat imamlarından İbn Âmir, Kısâî, ve Halefî’l Âşîr tercih etmişlerdir. Ayrıca kırâat ehlinin büyük bir çoğunluğu da tedvîr ile okuyuş tarzını benimsemişlerdir.⁵³

1.3.3. Hadr

Hadr, sözlükte, “hızlı olmak, koşmak, bir işte süratli olmak” gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁴ Kırâat ıstılahında ise, “tecvîd kurallarına riâyet etmek koşuluyla,

⁴⁸ Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Ķâmûsü’l-muĥîṭ*, (thk. Heyet), 8.Baskı, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1426/2005, 1003; Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 326; Abdullah Yeĝin, *Yeni Lûgat*, Hizmet Vakfı Yay., İstanbul, 1991, 720.

⁴⁹ Ramazan Pakdil, *Ta’lim, Tecvid ve Kırâat*, 10.Baskı, İFAV Yay. İstanbul, 2016, 36-37.

⁵⁰ Ebû Amr Osman b. Saîd Osmân ed-Dânî, *et-Taĥdîd fi’l-itĥân ve’t-tecvîd*, (thk. Ğânim Kaddûrî Hamed), 1.Baskı, Dâru Ammâr, Amman, 1421/2000, 70; Şaycî, *el-Mu’cemü’t-Tecvidiyyü*, 80.

⁵¹ Luvîs Ma’lûf el-Yesûî, *el-Müncid fi’l-luĝa ve’l-edeb ve’l-ulûm*, 19.Baskı, Beyrut, Kâsuliye Matbaası, 1956, 228.

⁵² Şaycî, *el-Mu’cemü’t-Tecvidiyyü*, 79; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 178.

⁵³ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, s178.

⁵⁴ el-Fîrûzâbâdî, *el-Ķâmûsü’l-muĥîṭ*, 373.

kelimeleri hızlı telaffuz etmek, en hızlı şekilde okumak” anlamına gelir.⁵⁵ Bu tür okuyuşta sadece okuyuş hızının artması söz konusu olmaktadır. Tecvîd kurallarının ihmâl edilmesi ya da terk edilmesi hadr usulü okuyuş olarak ifade edilemez. Ülkemizde genellikle terâvih namazlarında ya da hatim indirilirken, imamlarımız ve hâfızlarımız bu okuyuş türünü tercih etmektedir. Fakat bu noktada hadr usulünün sınırı tam olarak tesbît edilemeyip bâzen tecvîd kurallarının ihmâl edildiği ve hatâlı okuyuşların yapıldığı da görülmektedir. Mânevî anlamda sorumluluk gerektiren bu konuda çok hassas olmak ve dikkatli davranmak gerekir. Hadr ile kırâat, daha çok Kur’ân okuyabilmek ve dolayısıyla daha çok sevap kazanabilmek için yapılır.⁵⁶ Hadr usulünü, kırâat imamlarından Kâlun, İbn Kesîr, Ebû Amr, Ebû Câ’fer, Yâ’kûb tercih etmişlerdir.⁵⁷ Ayrıca İmâm Hafz’tan da hadr usulü okuyuş tarzı rivâyet edilmiştir.⁵⁸

1.3.4.Hezrame

Sözlükte “hızlı yürümek, hızlı konuşmak, sözleri birbirine karıştırmak”⁵⁹ gibi anlamlara gelen “hezrame” kelimesi, Kur’ân kırâatında, “Kur’ân’ın tecvid kuralları uygulanmadan okunması” anlamına gelir.⁶⁰ Bu tür okuyuşta, harfler mahrecinden kayar, sıfatlarını yitirir, harfler ve kelimeler birbirine girer ki bu tür okuyuş da haramdır.⁶¹ Okuyucu, Kur’ân-ı Kerîm okurken tertîl/tahkîk, tedvir ya da hadr usûllerinden istediğini seçebilir. Fakat bir ayet içerisinde farklı tarzlarda okuyuş yapamaz. Aksi halde ölçü bozulur ve bu şekilde de bir okuyuş yoktur. Kırâat ehli nazarında bu üç okuyuş şekli câiz olsa da bunlar içerisinde en çok tercih edilen tedvîr tarzıdır.⁶²

⁵⁵ Muhammed Sadık Rafîî, *İ’câzü’l-Kur’ân ve’l-Belâğatü’n-Nebeviyye*, 9.Baskı, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1393/1973, 59; Yavuz Fırat, *Tecvid ve Kıraat İlmî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, İlkhaf Yay., 2018, 205.

⁵⁶ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 177.

⁵⁷ İbnü’l Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kırâati’l Aşr*, (tsh. Ali Muhammed ed-Dabba), Matbaatu Mustafa Muhammed, Mısır, t.y., 1/207.

⁵⁸ İbnü’l Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kırâati’l Aşr*, 1/207.

⁵⁹ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-muḥîṭ*, 1169.

⁶⁰ Gülle, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmî*, 452.

⁶¹ Ali Rıza Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvîdî*, 2.Baskı, İstanbul, 1958, 11.

⁶² Pakdil, *Ta’lim, Tecvid ve Kıraat*, 35-36.

1.4. Kırâat Eğitimi

İlim öğrenmenin iki yolu vardır. Bunlardan birincisi müşâfehe, yâni ağızdan ağıza, yüz yüze konuşarak, diğeri ise konuyla ilgili olan kaynak kitapları araştırarak, okuyarak ve mütâlaa ederek mümkündür. Ancak bu iki usûl içerisinde müşâfehe yönteminin diğere nazaran daha faydalı ve öğretici olduğu muhakkaktır. Çünkü müşâfehe yoluyla öğretimde hoca ve talebe karşı karşıya bulunmakta dolayısıyla talebenin bilgiye ulaşımı daha kolay ve hızlı olmaktadır. İkinci yöntem olan kitap mütâlaası ise kitapları araştırarak, kaynak eserlere bakarak, bu eserlerden büyük ölçüde istifâde etmemizi sağlayabilir. Fakat bu yöntem başta kırâat ilmi olmak üzere bâzı ilim dallarında fayda sağlamak yerine yanlış öğrenime de sebebiyet verebilir.⁶³ Şimdi tarihten günümüze kadar gelen özellikle de kırâat ilminde kullanılan bu usûlleri açıklamaya çalışacağız.

1.4.1. Semâ

Semâ usûlünde, talebe dersini hocasından dinleyerek alır. Yâni kırâat hocası örnek bir okuma yapar ve tâlebe de dikkatli bir şekilde dinler. Semâ usûlünde, öğrencinin çevresiyle ilgisini tamamen kesmesi, ve hocasını çok dikkatli bir şekilde takip etmesi ve dinlemesi esastır.⁶⁴ Bu yöntem daha çok mütekaddimûn kırâat âlimlerinin uyguladığı bir metoddur. Hocanın talebenin dersine hazırlanması için yapacağı örnek okuyuş daha sonraki derslerde azalır ve artık hoca talebenin hatalarını düzeltmekle yetinir.⁶⁵ Kur'ân eğitimi Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatında semâ yolu ile başlamıştır. Peygamber efendimiz, Kur'ân'ı, Cebrâil'den (a.s.) semâ yolu ile almış ve ashâbına da aynı usûlle öğretmiştir.⁶⁶ Kadr sûresinde ilk ayette yer alan 'enzelnâhü' (أَنْزَلْنَاهُ) ifâdesinden maksadın ne olduğu konusunda, Beyhakî(ö.458/1066) şu yorumu yapmaktadır: Allah'u Teâla'nın; Şüphesiz ki biz onu kadir gecesinde indirdik demesi,(en doğrusunu Allah bilir) "biz Kur'ân'ı Cebrâil'e işittirdik ve ona anlattık,

⁶³ Necati Tetik, "Kur'an Tilâvetinin veya Kırâat İlminin Öğretilmesi Usulleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0 / 9 (Haziran 1990), 238.

⁶⁴ Ali Öge, *18.Yüzyıl Osmanlı Âlimlerinden Yusuf Efendizâde'nin Kırâat İlmindeki Yeri*, 2. Baskı, Haciveyisâde İlim ve Kültür Vakfı Yay., İstanbul, 2019, 41; Tetik, "Kur'an Tilâvetinin veya Kırâat İlminin Öğretilmesi Usulleri", 239.

⁶⁵ Gökdemir, "Osmanlı Kırâat Eğitimi Tarihi, Meslekler ve Mesleklerin Temel Eserleri". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* / 13 (Haziran 2019), 94.

⁶⁶ Tetik, "Kur'an Tilâvetinin veya Kırâat İlminin Öğretilmesi Usulleri", 239.

onun duyabileceği bir mâhiyette indirdik” demektir. Zerkânî açıklamasına şu şekilde devam etmiştir. “Bunun mânâsı, Cebrâil (a.s.), Kur’ân’ı Allah’tan semâ yolu ile almıştır.”⁶⁷

Hocanın okuyup öğrencinin dinlemesi ile gerçekleşen semâ usûlü, Sahâbe, Tabiîn, ve Etbâu’t-Tâbiîn dönemlerinde sıkça uygulanmış, daha sonraki devirlerde de zaman zaman kendisine başvuru bir yöntem olmuştur.⁶⁸

1.4.2. Arz

Arz, sözlükte “bir şeyi sunma, bildirme, haber verme, açıklama” gibi anlamlara gelmektedir.⁶⁹ Kırâat ıstılahında ise “öğrencinin dersini hazırlayıp hocasının huzurunda Kur’ân okuması” arz kavramıyla ifâde edilir. Bu metotta, talebe dersini hazırlayıp hocasına arz eder, hocası da talebesini tâkip eder ve eğer yanlışları var ise o kısımları düzeltir.⁷⁰ İlk dönemlerden itibaren bu yöntemin uygulanmasında öğrencinin dersini ezberde arz etmesi beklenir. Günümüzde arz metodunu bu şekilde uygulama noktasında tâviz vermeyen üstadlar olsa da dersini ezberden okumayıp Mushafa ya da ders notlarına bakarak öğrencinin arzına izin veren hocalar da bulunmaktadır.⁷¹ Vahyin başlamasıyla birlikte günümüze kadar da gelmiş olan bu metod da semâ usûlünde olduğu gibi Hz. Peygamber’in (s.a.s.) uygulamasına dayanmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) her sene Ramazan ayında, kendisine vahyedilen âyetleri Cebrâil’e (a.s.) arz etmiş vefat ettiği sene ise bu hadise iki defa gerçekleşmiştir.⁷² Aynı şekilde mütekaddimûn ve müteahhirûn ulemâsı da bu usûlü devam ettirmişlerdir.⁷³

⁶⁷ Tetik, "Kur’an Tilâvetinin veya Kırâat İlminin Öğretilmesi Usulleri", 239.

⁶⁸ Tetik, "Kur’an Tilâvetinin veya Kırâat İlminin Öğretilmesi Usulleri", 240.

⁶⁹ İbn Manzûr, *Lisanü’i-Arab*, VII, s.168; Şaycî, *el-Mu’cemü’t-Tecvidiyyü*, 238.

⁷⁰ Nihat Temel, *Kırâat ve Tecvîd İstılahları*, 4.Baskı, İFAV Yay., İstanbul, 2018, 45; Öge, *18.Yüzyıl Osmanlı Âlimlerinden Yusuf Efendizâde’nin Kırâat İlmindeki Yeri*, 41.

⁷¹ Gökdemir, “Osmanlı Kırâat Eğitiminde Tarikler, Meslekler ve Mesleklerin Temel Eserleri”, 94.

⁷² Koyuncu, *Kırâat İlmi ve Takrîb Usûlü*, Hacıveyiszâde İlim ve Kültür Vakfı Yay., İstanbul, 2021, 175.

⁷³ Tetik, "Kur’an Tilâvetinin veya Kırâat İlminin Öğretilmesi Usulleri", 241.

1.4.3. Edâ

Edâ sözlük anlamı itibâriyle, “yerine getirme, icrâ etme, ödeme, uygulama, sunma” gibi anlamlara gelmektedir.⁷⁴ Kırâat ilminde ise, “tilâvet esnâsında harflerin hakkını vererek gereği gibi okumak, kârî'nin kırâatı hocasından alması” şeklinde ifâde edilir.⁷⁵

Edâ usulü, semâ ve arz öğretim metodlarının beraber uygulanması ile sürdürülür. Dolayısıyla bu öğretim usulünde hem hocanın hem de talebenin birlikte hareketi söz konusu olmaktadır. Bu yöntem, günümüzde en yaygın olan ve fayda sağlaması açısından da en verimli olan yöntemdir.⁷⁶

Edâ usulünde fasılalar şeklinde gerçekleşen kırâat alma-verme işlemi, derse başlanıldığı ilk günlerde daha etkili bir şekilde devâm etmektedir. Derslerin ilerlemesiyle birlikte talebenin kavramlara ve kavramların uygulanmasına alışkanlık kazandığı durumlarda hoca, eskisi kadar konuları tekrar etmemektedir. Bununla beraber eğitim hangi usûl ile devam ederse etsin, dersin başlangıcında Allah'a hamd etmek, Râsûlüne salât ve selâm getirmek, yapılan işte Allah'ın rızasını gözetmek uyulan ve uyulması güzel kabul edilen bir davranış olmuştur.⁷⁷

Kırâat eğitimiyle ilgili olarak açıklanan bu yöntemlerin, eğitim süresi boyunca hoca ve talebesi arasında dersin işleyişiyle ilgili olarak temel alınan usûller olması yanında günümüzde yaşanan bölgenin ve zamanın şartlarına göre değişiklik gösterebildiği ve üstadların tercihlerine bağlı olarak bir takım kısmî farklarla devam ettirildiği görülmektedir.⁷⁸

⁷⁴ Serdar Mutçalı, *el-Mu'cemü'l-Arabiyyü'l-Hadis* (Arapça-Türkçe Sözlük), Dağarcık Yay., İstanbul, 1995, 10.

⁷⁵ Çetin, “*Tilâvet*”, DİA., 41/155.

⁷⁶ Mustafa Atilla Akdemir, “Kırâat Eğitiminde Tarikler”, *Kur'ân ve Kiraati Sempozyumları Kitabı*, Abdurrahman Gürses Anısına I, 2000, 172.

⁷⁷ Tetik, “Kur'an Tilâvetinin veya Kırâat İlminin Öğretilmesi Usulleri”, 244.

⁷⁸ Akdemir, *Kiraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metodları*, 2.Baskı, İFAV Yay., İstanbul, 2015, 100.

1.4.4. Fem-i Muhsin

Fem (فَم) kelimesinin aslı “feveh” ya da “fah” formunda karşımıza çıkmaktadır. Arap dilinde ağız, giriş, delik gibi anlamlara gelmektedir.⁷⁹ Bu kelime, Kur’ân-ı Kerîm’de Âl-i İmrân, Mâide, Tevbe ve Kehf sûrelerinde “efvâhihim” (أَفْوَهِهِمْ), Ahzâb, Nûr sûrelerinde ise “efvâhiküm” (أَفْوَهِكُمْ) çoğul formunda karşımıza çıkmaktadır. Bahsedilen kelimenin bu âyetlerdeki kullanımlarına bakıldığında ağız söz ile ilişkilendirilmiş ve ağızdan çıkan sözlerin yalan olduğu, dil ile ifâde edilenin kalp ile uyuşmadığı ifâde edilmiştir.⁸⁰

Fem-i Muhsin kavramının ikinci kelimesi olan “muhsin” kavramı, sözlükte “güzel olmak, çirkinliğin zıddı” gibi anlamlara gelen “hâ-sü-ne” (حَسُنَ) sözcüklerinden türemiş olup, ism-i fâil olarak iyilik yapan, ihsân eden, anlamlarına gelmektedir.⁸¹ Ayrıca “husn” kökünden türeyen bir başka kelime daha vardır ki o da “ihsân” (إِحْسَان) kelimesidir. İhsân kelimesinin Türkçe karşılığına baktığımızda bir işi sağlam ve iyi yapmak, güzel ve faydalı yapmak, karşılıksız yardım etmek⁸² gibi anlamlara geldiğini görmekle birlikte başkasına iyilik yapmak ya da kişinin içinde mevcut olan iyiliği ifade etmek içinde kullanıldığını söyleyebiliriz.⁸³

İhsan kelimesi ve bu kelimeden türeyen diğer kelimelerin Kur’ân’daki kullanımlarına baktığımızda genellikle şu üç manâda kullanıldığını ve bu manâların da kelimenin sözlük anlamına yakın anlamlar olduğunu görmekteyiz:

1-İyilik etmek ve iyi davranmak. Bunula ilgili örnek olarak verebileceğimiz âyetler şunlardır;

⁷⁹ Osman Düzgün, *Türkçe-Arapça /Arapça-Türkçe Karşılıklar Kılavuzu*, 1.Baskı, TDK Yay., Ankara, 2020, 696.

⁸⁰ Âl-i İmrân 3/167; el-Mâide 5/41; et-Tevbe 9/8; el-Kehf 18/5; el-Ahzâb 33/4; en-Nûr 24/15

⁸¹ İbn Fâris, *Mû’cemü Mekâyisü'l-Lüğa*, 2/57; Mutçalı, *el-Mu’cemü'l-Arabiyyü'l-Hadis*, 169-170.

⁸² Mevlüt, Sarı, *El Mevarid (Arapça-Türkçe Lûgat)*, Bahar Yay., İstanbul, 1980, 305; İsmail, Karagöz, “Çok Anlamlı Kur’ân Kavramları Bağlamında İhsan ve Muhsin Kelimelerinin Anlamı ve Türkçe’ye Çeviri Sorunu” *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 / 2 (Aralık 2021), 154.

⁸³ Rağîb el-İsfahânî, *Müfredat/Kur’ân İstılahları Sözlüğü*, (trc. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu), 1.Baskı, Çıra Yay., İstanbul, 2006, 312.

(وَأَحْسِنُ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ) “...Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de insanlara ihsanda bulun.”⁸⁴

(وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السَّبْحِ) “...Doğrusu rabbim bana lutuflarda bulundu: Beni zindandan çıkardı, sizi çölden (çıkarıp buraya) getirdi...”⁸⁵

(وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا) “...Rabbim, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti...”⁸⁶

2-İyi ve güzel iş yapmak. Bununla ilgili olarak verebileceğimiz âyetler;

(وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَىٰ) “Göklerde ve yerde ne varsa Allah’ındır. Sonunda O, kötülük yapanlara işlediklerinin cezasını verecek; iyilik yapanları, ufak tefek kusurlar hariç, büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınanları ise daha güzeliyle ödüllendirecektir.”⁸⁷

(لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ) “Güzel yapanlara daha güzeli, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerinde ne toz toprak bulaşığı olur ne de aşağılanmışlık izi...”⁸⁸

3-Bir işi ve görevi en güzel ve en kaliteli şekilde yapmak. Aşağıdaki âyetleri örnek olarak verebiliriz;

(وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوْرَكُمْ) “...size şekil veren, şeklinizi de güzel yapan...”⁸⁹

(الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ) “...O yarattığı her şeyi güzel yapmış...”⁹⁰

(إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا) “...İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlar bilmelidirler ki, biz güzel iş yapanların ecrini asla zâyî etmeyiz.”⁹¹

İhsân kelimesinin örnek olarak verilen âyetlerdeki anlamlarına bakıldığında, sadece başkalarına iyilik yapmak, güzel davranmak anlamında kullanılmadığını esâsında ihsân’ın, iyi kâbul edilen fiilleri en güzel haliyle yerine getirmek olduğunu

⁸⁴ Kasas, 28/77.

⁸⁵ Yusuf, 12/100.

⁸⁶ İsrâ, 17/23.

⁸⁷ Necm, 53/31.

⁸⁸ Yunus, 10/26.

⁸⁹ Mü’min, 40/64.

⁹⁰ Secde, 32/7.

⁹¹ Kehf, 18/30.

görmekteyiz. Aynı şekilde müfessirlerden el-Hâzin (ö.741/1341) En'âm sûresini tefsir ederken ihsân kelimesini iyi, faydalı, hayırlı amelleri yapmak; kötü, çirkin, yasak olan davranışlardan uzak durmak, iyiliğe daha fazlası ile mukâbele etmek, kötülük yapana ise iyilikle muâmele etmek şeklinde yorumlamıştır.⁹²

Fem-i Muhsîn terkîbindeki, “ha-sü-ne” sözcüklerinden türemiş olan muhsîn kavramının da Kur'ân-ı Kerîm'in şu âyetlerinde geçtiğini görüyoruz:

(بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ) “Bilâkis, kim güzel niyet ve davranış sahibi olarak kendini Allah'a teslim ederse rabbinin katında onun mükâfatı vardır. Öylelerine korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de.”⁹³

Muhammed Hamdi (1878-1942) bu âyette yer alan muhsîn kelimesini, “kişinin yaptığı her işi Allah'ın gördüğünü bilerek her yönüyle güzel ve temiz bir kalb ile yapması” şeklinde târif etmiştir.⁹⁴

(تِلْكَ آيَاتٌ - هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ - الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ) (الْكِتَابِ الْحَكِيمِ) “Bu sûredeki âyetler, iman edip salih amelleri en güzel şekilde yapan iyi müminler için doğru yolu gösteren rahmet ve hidâyet kaynağı olan çok hikmetli kitap olan Kur'ân'ın âyetleridir.”⁹⁵

Müfessir en-Nisâburî (ö.730/1329) ise, Lokmân sûresinin üçüncü âyetinde geçen muhsîn kelimesini tefsir ederken, “muhsîn, takvânın en üst mertebesinde olan kişidir” demektedir.⁹⁶

(وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ - لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ) “Gerçeği getiren kişiye ve onu tasdik edene gelince, işte takvâ sahipleri onlardır. Rableri katında onlar için diledikleri her şey vardır; işte bu, güzel davrananların ödülüdür.”⁹⁷

⁹² Ali b. Muhammed el-Hâzin, *Lübâbü-t-Te'vîl*, (thk. Abdüsselam Muhammed Ali Şahin), 1.Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1425/2004, 2/173-174.

⁹³ Bakara, 2/112.

⁹⁴ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1.Baskı, TYEKB Yay., İstanbul, 2021, 1/564-565.

⁹⁵ Lokmân, 31/2-4.

⁹⁶ Nizâmeddin en-Nisâburî, *Garâibü'l-Kur'ân ve Regâibü'l-Furkân*, (thk.Zekeriya Amirât), 1.Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1416/1996, 5/422.

⁹⁷ Zümer, 39/33-34.

Ömer Nasûhî (1300-1971) Zümer sûresi'nde yer alan bu âyetteki muhsîn kelimesini ise şu şekilde açıklamıştır; “muhsîn, amellerini güzelce yapan, ihlâsın en üst seviyesinde ibâdetde bulunan kişidir.”⁹⁸

Bahsedilen âyetlerde geçen ihsan ve muhsîn kavramlarının genel olarak, yapılan işin güzel olması ve en güzel yapılması şeklinde açıklandığını görmekteyiz. Dolayısıyla bu bağlamda düşündüğümüzde fem-i muhsin, Kur'ân tilâvetini hakkıyla yerine getiren ya da en güzel tarzda icrâ etmeye çalışan, Kur'ân'ı emredildiği şekliyle okuyan ve okutan üstâd anlamına gelmektedir.⁹⁹

Kur'ân eğitiminde faydalanılan iki farklı alan bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kırâat ilmiyle ilgili teorik bilgileri öğrendiğimiz temel kaynaklar, yazılı ve görsel eserler, ikincisi ise teorik bilgiyi pratik bilgiye dönüştürmemizi sağlayacak işinin ehli eğitimcilerdir. İşte bu noktada işinin ehli olan eğitimciler ise, fem-i muhsin olarak isimlendirilmektedir. Kur'ân eğitiminde fem-i muhsin olarak ifade ettiğimiz bir üstâd yok ise bu noktada sağlıklı bir eğitimin olması mümkün değildir.¹⁰⁰ Kur'ân eğitimi alan ya da alacak olan kişinin kimden kırâat aldığını iyi bilmesi gerekir. Tilâvet kurallarını bilmeyen, bu konuda yeterliliği olmayan bir kişiden Kur'ân eğitimi alınmamalıdır. Peygamber efendimiz bu konuda çok titiz davranmış, ashâbını Kur'ân eğitimi noktasında uyarılmış ve onları bu konuda mâhir olan bâzı sahâbilere yönlendirmiştir.¹⁰¹ Peki bu noktada fem-i muhsin hangi özelliklere sâhip olmalıdır? Bununla ilgili olarak şu üç maddeyi sıralayabiliriz:

- a) Kırâat eğitimi veren kişinin, Kırâat ve tilâvet kurallarını iyi bilmesi gerekir.
- b) Kur'an öğreticisinin öğrettiği şeylerin mutlaka bir senedi ve bir kaynağının olması gerekir.

⁹⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yay., İstanbul,1966, 5/3082.

⁹⁹ Mehmet Ali Sarı, *Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*, İFAV, Yay., 2. Baskı, İstanbul 2011, 33.

¹⁰⁰ Öge, “Er-Ri'âye li-Tecvîdî'l-Kırâ'e ve Tahkîki Lafzi't-Tilâve”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32, 2011, 284.

¹⁰¹ Peygamberimiz (s.a.v.)'in şu dört sahâbîden Kur'ân dinlemekten hoşlandığı ve ashâbına kendilerinden Kur'ân öğrenmeleri noktasında tavsiyede bulunduğu aktarılır: Abdullah b. Mesûd, Sâlim, Muâz ve Übey b. Ka'b.", Bkz. Buhârî, “*Fedâilü'l-Kur'ân*”, 8.

- c) Kur'an eğitimi alan ve Kur'an eğitimi verenlerin Allah rızasından başka bir amaçlarının olmaması gerekir.¹⁰²

Sonuç olarak fem-i muhsin, Kur'ân eğitiminde yetkin, Kırâat ilminin hem teorik hem de pratik olarak iki boyutunda da mâhir ve amaç olarak da sadece Allah'ın rızasını arayan kişi olarak tanımlanabilir.

1.5. Tecvid Kavramı

1.5.1. Tecvid İlminin Ortaya çıkışı

Kur'ân-ı Kerim'in nüzûluyla birlikte başlayan ve bunu tâkip eden ilk üç asırda, Kur'ân harflerinin mahreç ve sıfatlarıyla ilgili hükümlerden bahseden müstakil bir tecvid disiplininden bahsetmemiz mümkün olmamaktadır. Aynı şekilde bu dönem içerisinde yazılmış herhangi bir tecvid risâlesine de rastlanılmamıştır.¹⁰³ Tecvid ilminin konusunu oluşturan harflerle bu harflerin mahreç ve sıfatları aynı zamanda dil biliminin de alanına girdiği için bu dönemde Arap dilcileri ve kırâat âlimleri tarafından incelenmiş, tecvid müstakil bir ilim dalı haline gelmeden önce bir takım tecvid konuları Arapça dil bilgisi ve kırâat kitaplarında işlenmiştir.¹⁰⁴ Tecvid ilminin müstakil bir ilim olarak ortaya çıkışı hicrî üçüncü asrın ikinci yarısı ile dördüncü asrın ilk yarısında yaşamış âlimlerin kaleme aldığı eserlerle mümkün olabilmektedir. Bu alandaki eserlerin geç yazılmış olması tecvid ilminin ortaya çıkışının da gecikmiş olması anlamına gelmez. Zirâ Kur'ân, ilk dönemden itibaren tecvid kurallarıyla birlikte öğrenilmiş ve öğretilmiştir.¹⁰⁵

Hiz. Peygamber'in (s.a.s) Kur'ân okuyuşuyla ilgili genel olarak üç tâne kavramın ön plana çıktığını görüyoruz. Bunlar; tertîl, tezyin ve tahsîn kavramlarıdır. Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) kırâatı hakkında bilgi veren hadislerden onun Kur'ân-ı

¹⁰² Durmuş ASLAN, "Ebû Müzahim Musa b. Ubeydullah el-Hakanî ve Kasîdetü'r-Râiyye'sinin tecvid Tarihindeki Yeri", Turkish Studies (Elektronik) 13/25 (2018), 29-30.

¹⁰³ Ğanim Kaddûrî el-Hamed, *ed-Dirâsâtü's-Savtiyye İnde Ulemâi't-Tecvid*, Dâr-u Ammâr, 2.Baskı, Ürdün, 2007, 15; Fatih Çollak, *Tecvid İlmi, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, Tarihten Günümüze Kırâat İlmi (Uluslararası Kırâat Sempozyumu 2012), 1.Baskı, DİB Yay., Ankara, 2015, 365.

¹⁰⁴ Çollak, *Tecvid İlmi, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, 365.

¹⁰⁵ Çetin, "Tecvid", *DİA*, İstanbul, 2011, 40/254.

Kerîm'i tecvidli okuduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.¹⁰⁶ Şimdi bu rivâyetlerden bazılarına göz atalım:

- a) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşi Ümmü Seleme (ö.59/679)'ye Allah Resûlü'nün kırâatı sorulmuş, Ümmü Seleme ise, "Resûlüllâh'ın kırâatı harf harf idi, âyetleri ağır ağır okurdu, kırâatını ayırırdı (dura dura okurdu)" şeklinde cevap vermiştir.¹⁰⁷
- b) Enes b. Mâlik (ö.93/712), Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kırâatı ile ilgili olarak şunları aktarmıştır; "Resûlullâh'ın kırâatı medli idi."¹⁰⁸
- c) Huzeyfe b. Yemân (ö.36/656) ise: "Hz. Peygamber namazda rahmet âyetini okuduğu zaman Allah'tan onu ister, azap âyetinde ise O'na sığınır" diyerek Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kırâatıyla ilgili bilgi vermiştir."¹⁰⁹
- d) Berâ b. Âzib (ö.71/690), Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kırâatından bahsederken şunları söylemiştir: "Peygamber'i (s.a.s.) işittim, yatsı namazında Tîn sûresini okuyordu, sesi ve kırâatı ondan daha güzel birini duymadım."¹¹⁰

Yukarıda aktarılan bu hadisler bizlere Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kırâatı hakkında birtakım bilgiler vermektedir. Öncelikle Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kırâatında, tertîl olarak ifâde ettiğimiz ağır ağır, tane tane okuma söz konusudur.¹¹¹ Ayrıca harflerin hakkını verme yani harflerin mahreç ve sıfatlarına dikkat etme durumu vardır. Uzatılması gereken yerleri uzatarak okuduğu (med) anlaşılmaktadır. Tefekkür ederek okuma yâni manâyı düşünerek ve anlayarak okuma yapmıştır.

Sahâbeden aktarılan bu rivâyetlere baktığımızda doğrudan tecvid kelimesinin kullanıldığını görmüyoruz. Dolayısıyla buradan yola çıkarak tecvid kelimesinin günümüzde ifâde ettiği manâsıyla asr-ı saâdet döneminde kullanıldığını söylemek mümkün değildir.¹¹² Ancak tecvid kelimesinin sahâbe tarafından kullanılıp

¹⁰⁶ Çollak, *Tecvid İlmi, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, 368.

¹⁰⁷ Tirmizî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 23.

¹⁰⁸ Buhârî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 29.

¹⁰⁹ İbn Mâce, *İkâmetü's-salevât*, 179.

¹¹⁰ Buhârî, *Ezân*, 102.

¹¹¹ Ali Çiftçi, "Telifat Dönemi Tecvid Âlimlerinden Mekki B. Ebi Talib Ve Abdülvehhab B. Muhammed El-Kurtubi Perspektifinden Teşdid, Telyin Ve Tahfif Terimlerine Bir Bakış", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47/47 (Kasım 2019), 196.

¹¹² el-Hamed, *ed-Dirâsâtü's-Savtiyye*, 16.

kullanılmadığıyla ilgili olarak aktarılan şu rivâyet önemlidir. Abdullah İbn Mes'ud'a nisbet edilen bir rivâyette, İbn Mes'ud'un şu ifâdeleri kullandığı aktarılmaktadır: “Kur'ân-ı tecvid üzere okuyun ve onu en güzel seslerle süsleyin, Kur'ân'ın irâbına özen gösterin ve onu iyi analiz edin çünkü o Arap diliyle nâzil olmuştur.”¹¹³

Bu rivâyete dayanarak tecvidin bir terim olarak sahabe döneminde kullanıldığını ifâde eden bazı Kur'ân araştırmacıları, tecvid ilminin müstakil bir ilim olması ve tecvid kelimesinin terimleşmesi ile ilgili olarak târihî süreç hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ifâde etmekle beraber bu kelimeyi terim manasına uygun olarak kullanan kişinin ilk olarak İbn Mes'ud olduğunu ifâde ederler.¹¹⁴

1.5.2. Tecvid'in Terimleşme Sürecinde Tecvid Yerine Kullanılan Kelimeler

Hiz. Peygamber (s.a.s.) ve sahâbe döneminde, tecvid kelimesinin bir kavram olarak ortaya çıkmasından önce, Kur'ân okumanın keyfiyeti ile ilgili öne çıkmış bazı kavramlar olmuştur. Tecvid yerine Kur'ân okumanın niteliklerini gösterme anlamında kullanılan bu kavramlar, Hiz. Peygamber (s.a.s.) tarafından bizzat kullanılmış, dolayısıyla hadis rivâyetlerinde yer almıştır. Tecvid kelimesi ile bağı olan bu kelimelerden bazıları şunlardır:

1.5.2.1. Tahsîn

Tahsin kelimesi “hsn” kökünden türemiş bir kelime olmakla birlikte, kırâatın keyfiyetini ifâde etmek üzere “bir şeyi güzelleştirmek, süslemek, dekore etmek” anlamında kullanılan bir terim olmuştur.¹¹⁵ Tahsîn kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de bu kalıpta yer almamaktadır. Ancak sahâbeden el-Berâ b. Âzib (ö.71/690)'in Hiz. Peygamber'den (s.a.s.) aktardığı bir rivâyette bu kelime geçmektedir. el-Berâ'nın naklettiği hadis şu şekildedir: “Kur'ân'ı seslerinizle güzelleştiriniz (hassinû); çünkü güzel ses Kur'ân'ın güzelliğini artırır.”¹¹⁶

¹¹³ el-Kurtubî, *el-Câmî'li-Âhkâmi'l-Kur'ân*, 1/42.

¹¹⁴ el-Hamed, *ed-Dirâsâtü's-Savtiyye*, 15.

¹¹⁵ Mutçalı, *el-Mu'cemü'l-Arabiyyü'l-Hadis*, “Hassene” md.

¹¹⁶ es-Suyûtî, *El-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 1/256; Çollak, *Tecvid İlmî, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, 374.

1.5.2.2. Tezyîn

Sözlükte “süslemek, zînetlendirmek, bir şeye güzel görünüm kazandırmak” gibi anlamlara gelen bu kelimenin aslı “zyn” dir.¹¹⁷ Tezyîn kelimesi de bu formda Kur’ân-ı Kerîm’de geçmez.¹¹⁸ Fakat el-Berâ b. Âzib’ten rivâyet edilen bir hadîse göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Kur’ân’ı seslerinizle süsleyiniz (zeyyînû).”¹¹⁹

1.5.2.3. Tahbîr

Tahbîr kelimesi “hbr” sözcüklerinden türemiştir. Tahbîr kavramı “bir şeyi güzelleştirmek, mükemmel yapmak” gibi anlamlara gelmektedir.¹²⁰ Kur’ân okumanın niteliği ile ilgili bilgi veren bu kelime Ebû Mûsâ el-Eş’arî (ö.44/664) den gelen bir rivâyette yer almaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) Ebû Mûsâ’ya şöyle demiştir. “Dün gece senin Kur’ân okuyuşunu dinlerken beni bir görmeliydin (ne kadar memnun olurdun).¹²¹ Gerçekten sana Dâvud’a (a.s.) verilen güzel ve yanık seslerden verilmiş.”¹²² Ebû Mûsâ, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bu iltifatına çok sevinmiş ve şunları söylemiştir: “Beni dinlediğinizi bilseydim sizin için kesinlikle sesimi daha da güzelleştirirdim (lehabbertühû).”¹²³

1.5.2.4. Tercî

“Rca” kökünden türeyen tercî kavramı “döndürmek, geri getirmek, sözü tekrarlamak, sesi titreterek şarkı söylemek, nağmeli ses çıkarmak” gibi anlamları ifâde etmektedir.¹²⁴ Kırâat kavramını vasıflandıran bir terim olarak tercî, “Kur’ân okurken ya da şarkı söylerken sesi yükseltip alçaltmak” demektir.¹²⁵ Tercî kelimesi bu kalıpta Kur’ân-ı Kerîm’de geçmemekle birlikte bazı hadis rivâyetlerinde bu kavramı görmek

¹¹⁷ Mutçalı, *el-Mu’cemü’l-Arabiyyü’l-Hadis*, “zyn” md.

¹¹⁸ Çollak, *Tecvid İlmî, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, 374.

¹¹⁹ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, 1/791; Çollak, *Tecvid İlmî, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, 375.

¹²⁰ Kahire Arap Dil Kurumu, *el-Mû’cemü’l-Vasît*, 4.Baskı, Mektebetü’ş-Şurûk ed- Devliyye, Kahire, 1425/2004, 151.

¹²¹ Müslîm, *Salâtü’l-Müsâfirîn*, 236.

¹²² Buhârî, *Fezâilü’l-Kur’ân*, 31.

¹²³ Mecdüddîn İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye fi Garîbi’l-Hadîs ve’l-Eser* (thk.,Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Mahmud Muhammed et-Tanâhî), el-Mektebetü’l-İslamiyye, t.y., 1/327; Çollak, *Tecvid İlmî, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, 375.

¹²⁴ Mutçalı, *el-Mu’cemü’l-Arabiyyü’l-Hadis*, “Racca” md; el-Fîrûzâbâdî, *el-Ğâmûsü’l-muĥîf*, 720.

¹²⁵ Tehânevî, *Keşşâfü’l-İstîlâhati’l-Fünûn ve’l-Ulûm*, 1/416.

mümkündür. Bu rivâyetlerden biri sahâbeden Abdullah b. Muğaffel (ö.59/678) tarafından şu şekilde bizlere aktarılmaktadır: “Ben Peygamber’i (s.a.s.) devesinin üzerinde Kur’ân okurken görmüştüm; devesinin üzerinde giderken Fetih sûresini okuyordu, okurken de tercî (yuraccîû) ediyordu.”¹²⁶

1.5.2.5. Teğannî

Teğannî kelimesi “ğınâ” kökünden türemiş bir kavram olup “makamlı okumak, nağmeli söylemek, terennüm etmek” gibi anlamlara gelmektedir.¹²⁷ el-İsfahânî bu kelimeye el-Müfredât isimli eserinde müstağnî (ihtiyaçsızlık, az ile yetinme) ve memnûn olma gibi anlamlar yüklemiştir.¹²⁸

Kur’ân-ı Kerîm’de teğannî kelimesi bu formda yer almamakla beraber bu kelimenin kökü olan “ğınâ” kelimesi Kur’ân’da pek çok yerde geçmektedir. Teğannî kelimesinin kökü olarak kabul edilen “ğınâ” kelimesine İhvânı Safâ Risâlelerinde “ahenkli, ölçülü melodiler ve musıkî” anlamları verilmiştir.¹²⁹ Fakat bu kelimenin mânâ itibariyle ses ile alakasının olmadığını, kişinin Kur’ân nimetini en büyük zenginlik olarak görüp bu nimetin büyük bir lütuf olduğuna inanması anlamına geldiğini söyleyenler de olmuştur.¹³⁰

Teğannî kelimesi hadislerde şu şekilde geçmektedir:

- a) Ebû Hureyre’nin naklettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Allah (c.c.) Kur’ân’ı teğannî eden bir peygambere verdiği nimeti bir başkasına vermemiştir.”¹³¹
- b) Yine Ebû Hureyre naklettiği başka bir rivâyette Hz. Peygamber’in (s.a.s.) şöyle buyurduğunu ifâde etmiştir: “Kur’an’ı tegannî ile okumayan kimse bizden değildir.”¹³²

¹²⁶ Buhârî, *Fezâilü’l-Kur’ân*, 30.

¹²⁷ el-Fîrûzâbâdî, *el-Ğâmûsü’l-muḥîṭ* 1319.

¹²⁸ el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi’l-Kur’ân*, 366.

¹²⁹ Tuğba Savran ve Ahmet Hakkı Turabi, “Kur’ân Tilâvetinde Teğannî”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 7/2, (Aralık 2021), 313-314.

¹³⁰ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, 1/792.

¹³¹ Buhârî, *Fezâilü’l-Kur’ân*, 19.

¹³² Buhârî, *Tevhîd*, 44.

- c) Ukbe b. Âmir ise şu hadisi nakletmiştir: “Kur’ân’ı öğrenin, onunla teğannî edin, onu yazın! Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, (aksi halde) Kur’ân, devenin yularından kurtulup kaçmasından daha çabuk bir şekilde elinizden kaçıp gider.”¹³³

Bu rivâyetlere bakarak teğannî ile kırâatın caiz olduğunu savunanlar olmuştur. Dolayısıyla yabancı melodi ve nağmelerle Kur’ân okumayı arzu edenler de bu rivâyetleri esas alarak, bunları okuyuşlarına destek kabul etmişlerdir.¹³⁴

1.5.2.6. Hüzn

“Hüzn” ya da “hazen” kelimesi sözlükte “üzüntü, keder, tasa” gibi anlamlara gelmektedir.¹³⁵ Hüzn kelimesi Sa’d b. Ebî Vakkâs tarafından nakledilmiş bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından kullanılmış ve Kur’ân’ın iniş kayfiyeti ile ilgili bize bilgi vermiştir. Buna göre Allah Resûl-ü şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz bu Kur’ân hüznle inmiştir; Kur’ân okurken ağlayınız, eğer ağlamanız gelmezse ağlamaya çalışınız.”¹³⁶

Kur’ân okuyan kişi tilâvet esnasında ağlar ya da hüznü bir ses ile tilâvetini yerine getirirse dinleyici açısından âyetlerin tesiri daha fazla olur. Çünkü Kur’ân’ın kalbi hüznlendiren ve gözü yaşartan bir özelliği bulunmaktadır. Özellikle okunan âyetlerin mânâsını düşünmek okuyanın ve dinleyenin duygularını harekete geçirmekle beraber kişiyi ağlatır.

Sonuç olarak tilâvetin vasfıyla ilgili bizlere bilgiler veren bu kelimeler tecvid kelimesinin terimleşmesinde ve bu alanla ilgili bir literatürün oluşmasında önemli bir rol oynamıştır.

¹³³ Çollak, *Tecvid İlmî, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, 376.

¹³⁴ Muhammet Yılmaz, "Muhammed Ebû Zehre'ye Göre Kur'an'ın Teğannî ile Okunuşu", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2020), 101.

¹³⁵ Düzgün, *Türkçe-Arapça /Arapça-Türkçe Karşılıklar Kılavuzu*, 483.

¹³⁶ İbn’i Mâce, *İkâmetü’s-Salevât*, 176.

1.5.3. Tecvid Kelimesinin Terimleşme Süreci

Tecvid kelimesini terim anlamına yakın olarak ilk kullanan İbn Mücâhid (ö.324/936), olmuştur.¹³⁷ Ebû Amr ed-Dânî (ö.444/1052), naklettiği bir rivâyette İbn Mücâhid'in Kur'an kıraatında lahn konusundan bahsederken tecvid kelimesine yer verdiğini ve onu terim anlamında kullandığını aktarmıştır.¹³⁸

Tecvid ilmi alanında müstakil bir eserin tasnif edildiği süreçle tecvid kelimesinin terimleşme süreci aynı döneme rastlamaktadır.¹³⁹ İbnü'l Cezerî'ye göre bu alanda ilk defa eser kaleme alan Ebû Müzâhim Musâ b. Ubeydullah b. Yahyâ el-Hâkânî el-Bağdâdî (ö.325/937), eserinin adı ise el-Kasîdetü'r-râiyye'dir.¹⁴⁰ Hâkânî'nin bu eseri elli bir beyitten oluşmaktadır. Hâkânî bu eserinde diğerlerinden farklı olarak tecvide dair konuları müstakil bir eser içerisinde toplamayı amaçlamıştır. Tecvid ilminin bütün konularının yer almadığı eserde, Kur'an'ı doğru okuyamayanların bir başkasına Kur'an okutamayacağı, kıraatin bu ilmin inceliklerini bilen âlimlerden alınmasının gerekli olduğu, mütevâtir kıraat imamlarının adları, Kur'an'ın "tertil" ile okunması, kıraat esnasında harflerin usulüne uygun bir şekilde çıkarılması, medler, izhar, ihfâ gibi uygulamalarla hemze, hâ ve râ harflerinin özellikleri, vakf ve ibtidâ, mîm ve nûn harflerinin okunuşlarından doğan özellikler, Kur'an'ı okuyan kişinin aynı zamanda onun emir ve yasaklarına uymasının icap ettiği gibi hususlar ele alınmıştır.¹⁴¹

Tecvid teriminin ikinci olarak Ebu'l Hasen Ali b. Câ'fer es-Saîdî (ö.410/1019) tarafından, *et-Tenbîh ale'l-lahni'l-celî ve lahni'l-hafî* adlı eserinde kullanıldığı ve bu dönemden itibaren de yaygınlaştığı görülmektedir.¹⁴² İslam dünyasında ilk bibliyografik eser olarak kabul edilen *el-Fihrist*, islam aleminde ilk dört asırda ilmi ve fikrî alanda yazılmış Arapça telif eserler, tercüme ve bunların müellifleri hakkında

¹³⁷ el-Hamed, *ed-Dirâsâtü's-Savtiyye*, 16 vd.

¹³⁸ ed-Danî, *et-Tahdîd*, 116.

¹³⁹ el-Hamed, *ed-Dirâsâtü's-Savtiyye*, 17

¹⁴⁰ İbnü'l Cezerî, *Ğayetü'n-nihâye*, 2/321.

¹⁴¹ Çetin, "Hâkânî, Mûsâ b. Ubeydullah", *DİA*, İstanbul, 1997, 15/166.

¹⁴² el-Hamed, *ed-Dirâsâtü's-Savtiyye*, 18.

bilgi vermesine rağmen tecvid ismini taşıyan ya da tecvid konusunu işleyen bir eserden bahsetmemiştir.¹⁴³

Hicrî V. asır ise tecvid ilmiyle ilgili pek çok eserin arka arkaya yazıldığı dönem olmuştur. Bunlar içerisinde es-Saîdî'nin, *et-Tenbîh ale'l-lahni'l celî ve'l-lahni'l-hafî* adlı eseri, Mekkî b. Ebû Tâlib (437/1045)'in *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kırâe ve Tahkîki Lafzi'l-Tilâve* adlı eseri ve Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Tahtîd fi'l-itkân ve't-tecvîd* adlı telîfi, meşhur olan ve kendilerinden sonra yapılacak tecvid çalışmalarına referans olan eserlerdir.¹⁴⁴ Mekkî'nin *er-Riâye* ismiyle meşhur olan eseri bu alanda günümüze ulaşmayı başarmış ilk çalışmadır.¹⁴⁵

Sonuç olarak diyebiliriz ki, tecvid ilminin ortaya çıkışı ve bir disiplin haline gelmesi, el-Hâkânî'nin *el-Kasîdetü'r-râiyye'si* ile başlamış ve devamında es-Saîdî'nin *et-Tenbîh ale'l-lahni'l celî ve'l-lahni'l-hafî'si*, Mekkî'nin *er-Riâye'si* ve ed-Dânî'nin *et-Tahtîd fi'l-itkân ve't-tecvîd* isimli eserleri ile devam etmiş, bu eserler kendilerinden sonraki çalışmalar için kaynak olmuş ve günümüze kadar da bu süreç yazılan eserlerle devam etmiştir.¹⁴⁶

1.5.4. Tecvid İlminin Tanımı, Konusu, Amacı ve Hükümü

“Tecvid” kelimesi tef'îl vezninde masdar olup, “bir şeyi güzel yapmak, hoşça yapmak” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁴⁷ Tecvid ıstılahında tecvid ilminin tarifıyla ilgili olarak birbirine benzer pek çok tanım yapılmıştır.¹⁴⁸ Bu tanımlamalardan bazıları şunlardır:

- a) İbnü'l Cezerî (ö.833/1429), tecvid'i, “harflerin hakkını vermek, mertebelerini tertîb etmek, harfî mahrecine ve aslına döndürmek” şeklinde tarif etmiştir.¹⁴⁹

¹⁴³ Çollak, *Tecvid İlmi, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, 381.

¹⁴⁴ el-Hamed, *ed-Dirâsâtü's-Savtiyye*, s.18 vd.

¹⁴⁵ Tayyar Altıkulaç, “Mekkî b. Ebû Tâlib”, *DİA*, Ankara, 2003, 28/576.

¹⁴⁶ el-Hamed, *ed-Dirâsâtü's-Savtiyye*, 20.

¹⁴⁷ İbn'ü Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 3/135; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 163.

¹⁴⁸ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 163.

¹⁴⁹ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/210; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 163.

- b) İmam Birgivî (ö.981/1573) tecvid’i, “her bir harfin hakkını ve müstehakkını yerine getirmeye muktedir olunan bir kuvvet” diyerek tanımlamıştır.¹⁵⁰
- c) Kâtip Çelebi (ö.1067/1656), tecvid ilmini târif ederken şunları söyler: “Tecvid, sadece bilgi ile elde edilmesi mümkün olmayan bunun yanında üzerinde araştırmalar yapılarak kazanılacak bir meleke’dir.”¹⁵¹

Bütün bu tanımlamalar ışığında tecvîd ilmini, Kur’ân-ı Kerîm’in en güzel şekilde nasıl okunabileceğini öğreten bir ilim dalı olarak görebiliriz.

Tecvid ilminin konusu Kur’ân-ı Kerîm’in kendisidir.¹⁵² Tecvid, Kur’ân lafızlarının en küçük birimleri olan harflerin yalnız başına ya da yan yana gelmeleri halinde bunların sıfatlarına uygun olarak nasıl telaffuz edilebileceğini öğretir.¹⁵³ Bunlarla ilgili olarak tecvid konularının yer aldığı müstakil çalışmalar fazlasıyla bulunmaktadır. Biz burada ayrıntılı olarak bu konulara girmeyeceğiz Tecvid ilminin anlatıldığı eserlerde öne çıkan bazı başlıklar içerisinde; harflerin mahreç ve sıfatları, tenvin, sâkin nûn ve sâkin mîm’in okunuşlarıyla ilgili meseleler, bir harfi diğer harfe katmak demek olan idğâm ve hükümleri, uzatılması gereken yerlerin anlatıldığı med konuları, râ’nın okunuşuyla ilgili kurallar, kalkale, zamîr, “Allah” lafzı’nın okunuşuyla ilgili hükümler, Kur’ân okuma esnâsında ortaya çıkabilecek hataların konu edildiği lahn bahsi, okuma esnasında mânâyaya uygun olarak sesin yükseltilmesi (raf-i savt) ya da alçaltılması (haf-d-ı savt) gibi tecvid’in temel konularını görebilmekteyiz.¹⁵⁴

Tecvid ilminin ne kadar önemli olduğu ortadadır. Peki bu ilmi öğrenmek ve kurallarını uygulamak farz mıdır? Tecvid ilminin iki boyutu vardır. Bunlardan birincisi bu ilmin teorik boyutunu bilmek ikincisi ise uygulama dediğimiz tecvidin pratik

¹⁵⁰ Pakdil, *Ta’lim, Tecvid ve Kıraat*, 25.

¹⁵¹ Mustafa b. Abdullah Hacı Halîfe, Kâtip Çelebi, *Keşfu’z-Zunûn an Esâmi’l-Kütûbi ve’l-Fünûn*, (nşr. Ş.Yaltkaya-R.Bilge, Kilisli), Daru’l-hyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, t.y., 1/353; Çetin, *Kur’an Okuma Esasları*, 78.

¹⁵² Ebû Muhammed Mekkî Nâsır el-Cüreyşî, *Nihâyetü’l-Kavli’l-Müfîd fî İlmi’t-Tecvîd’l-Kur’âni’l-Mecîd*, (tsh. Ali Muhammed ed-Dabba), 4.Baskı, Mektebetü’l-Edeb, Kahire, 1432/2011 24; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 165.

¹⁵³ Çetin, *Kur’an Okuma Esasları*, 79.

¹⁵⁴ Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvîdi*, 6.

boyutunu Kur'ân okurken yerine getirebilmektir. Bu ikisi de birbirinden farklı durumlardır.

Tecvid ilmini öğrenmek ve ve bilmek, müslümanlar üzerine farz-ı kifayedir.¹⁵⁵ Farz-ı kifâye kavramı, islam toplumunda müslümanların başkalarına ve çevresine yönelik yüklenmiş olduğu sorumlulukları ifade etmektedir.¹⁵⁶ Dolayısıyla toplum içerisindeki bir grup müslümanın tecvid ilmini öğrenmesi ve öğretmesi gerekmektedir. Bu yapılmazsa o toplumda yaşayan bütün müslümanlar sorumlu olur.¹⁵⁷

Tecvid ilmini bilmek ile uygulamanın farklı şeyler olduğunu söylemiştik. Bu ilmi uygulama noktasında şunları söyleyebiliriz. Müzzemmil sûresi dördüncü âyette yer alan (وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا) “Kur'ân'ı açık açık tane tane tertil ile oku”¹⁵⁸ ifâdesi Cenâb-ı Hakk'ın, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şahsında bütün Müslümanlara, Kur'ân-ı Kerîm'i tecvid ile okumayı emretmiş olması anlamına gelmektedir. Bu âyette geçen tertîl kelimesini Hz. Ali (r.a.) şöyle açıklamıştır: “Tertîl, harfleri tecvîd yani sıfât-ı lâzime ve ârızalarıyla okumak ve vakfları bilmektir.”¹⁵⁹

ez-Zemahşerî (ö.538/1143), *el-Keşşâf* isimli eserinde tertîl kelimesini tefsîr ederken şunları söylemektedir: “Tertîl, harfleri belli ederek, harekelere hakkını vererek, yavaş yavaş, teenni ile okumaktır. Öyle ki okunan lafızlar inci gibi dizilen dişlere benzemelidir. Hz. Aişe'ye Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kırâatı sorulduğunda, “sizin şu peş peşe okuduğunuz gibi değildi, dinleyen kişi istese kelimeleri sayabilirdi” şeklinde cevap vermiştir. Ayrıca ayette geçen تَرْتِيلًا (tane tane) masdarı, Kur'ân'ı tertîl üzere okumanın vacipliğini ve okuyanın da mutlaka bunu yapması gerektiğini göstermek içindir.”¹⁶⁰

¹⁵⁵ el-Cüreysî, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid fî İlmi't-Tecvid'l-Kur'âni'l-Mecîd* , 18; Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 84.

¹⁵⁶ Alimcan Buğda, “İslam Hukukunda Farz-ı Kifâye Kavramının Sosyal Hayattaki İşlevi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0 / 41 (Haziran 2023), 5.

¹⁵⁷ Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 84.

¹⁵⁸ Müzzemmil, 73/4.

¹⁵⁹ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/209; Şaycî, *el-Mu'cemü't-Tecvidiyyü*, 74; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 16.

¹⁶⁰ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Keşşâf Tefsîrî*, (trc. Necdet Çağıl vd.) 1.Baskı, TYEKB Yay., İstanbul, 2020, 6/986-988.

İbnü'l Cezerî mukaddimesinde şöyle der: “Tecvidi öğrenmek ve ona riâyet etmek lazımdır. Kim Kur’ân-ı Kerîm’i tecvidsiz okursa günahkâr olur. Çünkü O’nu Allah (c.c.) tecvidle indirdi ve bize kadar da böylece geldi. Tecvid, tilâvetin süsü, edâ ve kırâatın da zîynetidir.”¹⁶¹

Sonuç olarak konuyla ilgili kaynaklara ve gelen nakillere baktığımızda şunları diyebiliriz: Harflerin mahreç ve sıfatlarına uymak suretiyle Kur’ân-ı Kerîm’i tecvide riâyet ederek okumak kadın-erkek her müslümâna farz’dır.

1.6. Zelletü'l-Kârî ve Lahn Kavramı

Kırâat ilmi, ortaya çıkışı ve önemi itibâriyle İslâmî ilimler içerisinde büyük bir öneme ve önceliğe sahiptir. Bizzat Allah, Kur’ân’ın okunması ve anlaşılmasına önem vermekte; okuyanlar onu anlasınlar ve ondan ibret alsınlar diye Kur’ân’ı kolaylaştırdığını,¹⁶² gönüller onunla kuvvet bulsun ve kolay ezberlenebilsin diye peyderpey indirdiğini beyan etmektedir.¹⁶³ Bunun yanında Allah (c.c.), Hz. Peygamber’e (s.a.s), onu okumasını emretmekte;¹⁶⁴ insanlara ağır ağır okuması için de parçalara ayırdığını ifade etmektedir.¹⁶⁵ Kullarından da onu ağır ağır okumalarını istemektedir.¹⁶⁶ Hz. Peygamber (s.a.s.) Kur’ân öğretimine ayrı bir önem vermiş ve bizzat kendisi ashâbına Kur’ân öğretmiştir. Bunun yanında aynı şekilde ashâbına da Kur’ân’ı öğrenmelerini tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber’in (s.a.s), Kur’ân’ın öğrenilmesi ve öğretilmesi hususundaki bazı hadisleri Müslümanları bu anlamda teşvik etmiştir. Mesela halk arasında çok meşhur olan ve neredeyse çoğumuzun ezbere bildiği; “sizin en hayırlınız Kur’ân’ı öğrenen ve öğretenidir” hadîsi bu teşviklerden birisidir.¹⁶⁷ Yine Kur’ân’ın her harfine on sevap verileceğini¹⁶⁸ beyan eden hadisleri sahâbenin daha çok Kur’ân ile meşgul olmasını sağlamıştır. Bununla beraber

¹⁶¹ İbnü'l Cezerî, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, 59; a.mlf, *Mukaddime-i Cezerî*, (thk. Muhammed Halil ez-Zerûk), 1.Baskı, Dâru'l-Kütübî'l-Vataniyye, Bingazi, 2007, 30; Mehmet, Talû, *Türkçe-Osmanlıca-Arapça Tecvid İlmi*, Kıtâş Yay., İstanbul, 1995, 8.

¹⁶² Kamer, 54/17,22; Meryem, 19/97.

¹⁶³ Furkân, 25/32.

¹⁶⁴ Neml, 27/92.

¹⁶⁵ İsrâ, 17/106.

¹⁶⁶ Müzzemmil, 73/14.

¹⁶⁷ Tirmizî, *Fezâilü'l-Kur’ân*, 15.

¹⁶⁸ Tirmizî, *Sevâbü'l-Kur’ân*, 16.

namazlarda Kur'ân metninin okunmasının farz olması¹⁶⁹ Kur'ân'ın ezberlenmesinin ve hatasız okunmasının önemini daha da artırmıştır. Bunun içindir ki, mescitlerde, mekteplerde veya özel hocalar vasıtasıyla çocuklara öğretilen ilk şey Kur'ân-ı Kerîm olmuştur.¹⁷⁰

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından sonra da sahabe ve ondan sonraki nesiller Kur'ân'ın kırâatine önem vermişler, çocuklar küçük yaştan itibaren Kur'ân'la tanıştırmışlardır. Şimdi biz bu başlık altında sırasıyla; zelle, zelletü'l-kârî ve lahn kavramlarını inceleyeceğiz. Ayrıca Hanefî mezbebi özelinde namazda yapılan kırâat hatalarından hangilerinin namazı bozup bozmadığını da örnekleriyle birlikte açıklamaya çalışacağız.

1.6.1. Zelle

Terim anlamı itibariyle mükellefin bir kastı olmadan yaptığı yanlış veya işlediği günah anlamına gelen zelle kelimesi,¹⁷¹ İslâm literatüründe, peygamberlerin günahlardan korunmuşluğu (ismet) bağlamında ele alınmıştır. Onların ismet'i ve zelle'si Allah ile insanlar arasında elçilik görevlerine, örnek olma konumlarına ve başkalarında bulunmayan bazı sıfatları taşımaları hikmetine dayandırılmıştır.¹⁷² Peygamberlerin akliselim sahibi (fetânet), güvenilir (emânet), doğru sözlü (sıdk), risâlet görevine zarar verecek ahlâkî, zihnî ve bedenî kusurlardan uzak olması gerekir. Peygamberlerin kasten, hataen ve te'vilde yanılma tarzında büyük veya küçük günah işlemeleri söz konusu değilse de sehve düşmeleri veya unutmaları mümkündür. Onların bilgi ve sezîşleri en üst mertebededir ve son derece titiz davranmaları gerekir; bu sebeple nişyan ve sehivden dolayı Allah tarafından kınanırlar.¹⁷³ İmam Mâtürîdî (ö.333/944)'ye göre peygamberlerin günah işlemesi ve Allah'ın bundan dolayı tövbe etmelerini bildirmesi aklen mümkünse de bunun mahiyeti insanlar tarafından idrak edilemez. Ayrıca onların günahları diğer insanlarda görüldüğü gibi çirkin ve yasak

¹⁶⁹ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, (sad. Ali Fikri Yavuz), Akçağ Yay., Ankara, 2007, 134.

¹⁷⁰ Yaşar Kurt, "Kıraat ve İmamet", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5 / 1 (Şubat 2005), 139.

¹⁷¹ Tehânevî, *Keşşâfü Istılâhati'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, 1/908.

¹⁷² Bkz. Menderes, Akçay, "zelle", *DİA*, 2013, 44/224.

¹⁷³ er-Râzî, *İsmetü'l-Enbiyâ*, (thk. Muhammed Hicâzî), 1.Baskı, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, Kahire, 1986, 40.

olanı işlemleri değil en faziletli olanı terketmeleridir.¹⁷⁴ Bu konu kelim ilminin alanına girdiği için daha fazla ayrıntıya girmiyoruz.

1.6.2. Zelletü'l-Kârî

Sözlükte zelle, “kayma, hata, sürçme ve yanlış”¹⁷⁵ gibi anlamlara gelmekte olup, zelletü'l-kârî tamlaması “okuyanın yanılması/dilinin sürçmesi” mânâsındadır. Fıkıhta ise bu terkip, namazın şartlarından biri olan kıraat esnasında dil sürçmesini ve okuma hatalarını ifade eden bir terim olmuştur. Namazda okuma hataları konusuna Hanefî fıkıh eserlerinde “namazı bozan şeyler”, “namazda kırâat” konuları içerisinde ayrı bir bahis halinde yer verildiği ve mezhebin ilk dönemine nisbetle sonraki fıkıh literatüründe konunun oldukça ayrıntılı ve muhtemel okuma hatalarını kuşatacak biçimde ele alındığı görülmektedir. Temel fıkıh metinlerine şerh yazıldığı dönemlerde bu meseleye yer verilmeye başlanmasının sebebi, özellikle ana dili Arapça olmayan çeşitli milletlerin namaz kılarken muhtemel dil sürçmeleri ve okuma hatalarının namazı bozup bozmadığının yahut nasıl telâfi edileceğinin bir kurala bağlanması çabası olarak düşünülebilir.¹⁷⁶

Namazı hangi kırâat hatalarının bozup bozmayacağı konusunda mezhep imamları arasında farklı görüşler söz konusudur. Hanefî Mezhebinin kurucusu İmâm Âzam Ebû Hanîfe (ö.150/767), imâmeyn olarak adlandırılan İmâm Muhammed (ö.189/805) ve İmâm Ebû Yûsuf (ö.182/798) ve onların talebelerinin temsil ettiği mütekaddimûn alimleri zelletü'l-kârî konusunu kurallar çerçevesinde ele almaya öncelik veren ve ihtiyatı esas alan bir yaklaşım sergilerken, İbn Mukâtil, Muhammed b. Selâm, İsmâil ez-Zâhid, Ebû Bekir el-Belhî, Hinduvânî, İbn Fazl, Hulvânî gibi müteahhirîn alimleri ise mükellef/kırâatte bulunan kişi lehine dinde kolaylık ve genişlik prensibini esas almışlardır.¹⁷⁷ İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe ve İmâm-ı Muhammed benzeri Kur'ânda bulunsun ya da bulunmasın, mânânın değişip değişmemesine bakmışlardır.¹⁷⁸ İmâm-ı Ebû Yûsuf ise değişen lafzın Kur'ânda olup

¹⁷⁴ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, (thk. Ahmet Vanlıoğlu), Mizan Yay., İstanbul, 2005, 13/401.

¹⁷⁵ Düzgün, *Türkçe-Arapça /Arapça-Türkçe Karşılıklar Kılavuzu*, 519.

¹⁷⁶ Bkz. Menderes Gürkan, “Zelletü'l Kârî” *DİA*, 2013, 44/225-227.

¹⁷⁷ Gürkan, *Zelletü'l Kârî*, 225-227.

¹⁷⁸ Mehmet Zihni Efendi, *Nimet-i İslam*, Salih Bilici Kitabevi Yay., İstanbul, ty., 280.

olmamasına bakmış dolayısıyla iraba ve manaya itibar etmemiştir.¹⁷⁹ Müteahhirûn ulemâsı ise namaz içindeki kırâat hatalarında zaman zaman mütekaddimîn prensiplerine atıflar yapmakla beraber bazı esaslar da belirlemişlerdir. Bunlar zorluğu kaldırma, kolaylaştırma, yaygın yanlışlıklara müsamaha gösterme gibi esaslardır.¹⁸⁰

Araştırmalarımız neticesinde diğer fıkıh mezheplerinin namazdaki okuma hataları konusunu Hanefî mezhebinde olduğu gibi sistematik ve daha kapsamlı bir biçimde ele almadığını gördük. Esas itibariyle diğer mezhep imamı Fâtîha sûresini esas almışlar ve bu sûrenin yanlışsız öğrenilmesi ve harflerinin doğru telaffuz edilmesi konusunda hassas davranmışlardır.¹⁸¹ Bu görüşlerini ve hassasiyetlerini de Hz. Peygamber (s.a.s.) efendimizden rivâyet edilen “Fâtihâsız namaz olmaz” hadisine dayandırmışlardır.¹⁸² Biz zelletü'l kârî ile ilgili daha kapsamlı bilgileri örnekleriyle beraber bu bölümün sonunda vereceğimiz için diğer kavrama geçiyoruz.

1.6.3. Lahn

Kırâatteki yanlışlardan dolayı namazın bozulması meselesi “لحن (lahn)” kavramı ile ifade edilmektedir.¹⁸³ “Lahn” kavramı lügat anlamı itibariyle “dil, lehçe, üstü kapalı konuşmak, anlamak, sözün üslûbu, söyleniş tarzı, sözün başından sonunu anlamak, birine söz anlatmak, güzel konuşmak, nağme, makam ve hata etmek” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁸⁴ “Lahn” kelimesi, hata etmek anlamını sonradan kazanmıştır. Bu manası itibariyle, cahiliye döneminden beri bilinen ancak İslamiyet’in gelmesiyle yeni anlamlar kazanan bir kelimedir.¹⁸⁵ Tecvîd ilminde ise, Kur’ân-ı Kerîm’i okurken tecvide uymamaktan dolayı ortaya çıkan hatalar “lahn” kavramıyla ifade edilir.¹⁸⁶

¹⁷⁹ Zihni, *Nimet-i İslam*, 280.

¹⁸⁰ Menderes Gürkan, “Zelletü'l Kârî”, 225.

¹⁸¹ Gürkan, *Zelletü'l Kârî*, 226.

¹⁸² Kurt, “Kıraat ve İmamet”, 147.

¹⁸³ Kurt, “Kıraat ve İmamet”, 145.

¹⁸⁴ Ebu Osman Amr b. Bahr el-Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, Mektebetü'l-hâncî, (thk. Abdüsselâm M. Hârûn), 7.Baskı, Kahire, 1418/1998, 2/210; Ali Osman, Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, İFAV Yay., İstanbul, 1996, s.290; Güllü, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, 455.

¹⁸⁵ Kurt, “Kıraat ve İmamet”, 145.

¹⁸⁶ Şaycî, *el-Mu'cemü't-Tecvidiyyü*, 291; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 234; Ömer, Aslan, “Kur’ân Tilavetinde Tecvîd’in Gerekliliği ve Lahn (Okuyuş Hataları)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 / 1 (Haziran 2003), 363.

“Lahn” kelimesinin aynı zamanda “nağme, ezgi, melodi” gibi anlamlar için de kullanılması Kur’an’ın makamla okunup okunamayacağı tartışmasıyla yakından ilgilidir. Aralarında Enes b. Mâlik, Sâid b. Cübeyr, Hasan-ı Basr’i, İbrahim en-Nehaî, Ahmed b. Hanbel’in de bulunduğu bazı âlimler Kur’an lafızlarının yapılarının bozulabileceği, dikkatlerin mânâdan makama çevrileceği ve asıl gayeden uzaklaşılacağı gibi gerekçeler ileri sürerek makamla Kur’an okunmasını uygun görmemişlerdir. Hz. Ömer, Abdullah b. Mes‘ûd, Abdullah b. Abbas, Ebû Hanîfe, Şâfî gibi âlimler ise, tecvid kurallarına uymak kaydıyla Kur’an’ın makamla okunabileceğini söylerler. Esasen Kur’ân-ı Kerîm’in kendi nazmında üstün bir âhenk ve mûsiki mevcuttur.¹⁸⁷

Harflerin zât ve sıfatlarında yapılan hatâ anlamındaki “lahn” Lahn-ı Celî ve Lahn-ı Hafî olmak üzere ikiye ayrılır.¹⁸⁸ Lahn- Celî harflerin zât ve sıfat-ı lâzîmelerinde meydana gelen açık hata demektir. Böyle hataları çok kimsenin fark edebilmesi nedeniyle buna celi/açık hata denilmiştir. Lahn-ı Celi, başlıca üç yerde olur:

- a) Bir harfi başka bir harfe dönüştürmek, fazladan harf ilave etmek, yahut harf noksanlaştırmakla olur.
- b) Herhangi bir harfin harekesini değiştirmek, yahut harekeli harfi sâkin kılmakla olur.
- c) Sâkin bir harfe hareke vermek suretiyle olur.¹⁸⁹

Lâhn’ı Hafî ise harflerin sıfât-ı ârızalarında meydana gelen hata demektir. Bu tür hatalara, herkesin anlayamayacağı; ancak tecvid bilenlerin fark edebileceği için hafî/gizli hata denilmiştir.

Lâhn-ı hafî iki kısımda incelenir:

¹⁸⁷ Çetin, “Lahn”, *DİA*, 2003, 27/56.

¹⁸⁸ ed-Danî, *et-Tahdîd*, s.116; Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 42.

¹⁸⁹ Şaycî, *el-Mu'cemü't-Tecvidiyyü*, 291-292; Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 347-348; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 234-235.

- a) Tecvidde az-çok bilgi sahibi olan fark edebileceği hatalar. Meselâ ihfâyı, iklâbı, izhârı, terk etmek, vâcip medleri eksik çekmek, yahut tabîi meddi fala uzatmak gibi.
- b) Tecvid ilminde derin bilgi sahibi olanların fark edebileceği hatalar. Meselâ râ harfindeki tekrar sıfatında, nûn ve mîm'deki ğunne sıfatında hata etmek, lâm harfini ince okunması gereken yerde kalın veya râ'yı kalın okunması gereken yerde ince okumak türünden yapılan hatalardır.

Lâhn-ı hafînin ilk kısmına giren hataları yapmak tahrîmen mekruhtur. Kırâatı bu çeşit hatadan korumak vaciptir. İkinci kısma giren lâhn-ı hâfi tenzihen mekruh olup, okuyuşu bu tür hatalardan korumak da müstehaptır.¹⁹⁰

Buna göre her okuyucunun, açık hata yapmayacak kadar tecvîd bilgisi öğrenip tatbik etmesi şart iken, gizli hata için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Fakat her halükarda ortada bir lahn söz konusu olacağından bundan da kaçınma yolları aranmalıdır. Şimdi ise namazda yapılan kırâat hatalarından (lahn) hangilerinin namazı bozup bozmayacağı konusunu ayrıntılı bir şekilde ele alalım.

1.6.4. Kırâat Hatâları (Lahn) ve Namaz

Kırâat hatâlarının namazı bozup bozmayacağı, ya da hangi durumlarda bozacağı meselesi, esâsen Fıkıh ilminin konusuna girmektedir. Fakat bununla beraber, bazı tecvid kitaplarında bu konunun kısa da olsa zikredilmiş olması, bu ilimle olan yakın ilgisini ortaya koymaktadır. Biz de genel anlamda Hanefî mezhebinin görüşlerine yer vererek bu konuyu açıklamaya çalışacağız.

1.6.4.1. Bir Kelimenin Son Harfini, Diğer Kelimenin İlk Harfine Bitiştirerek Okumak

Namaz kılan kimse, Kur'ân okurken, bir kelimenin son harfini, diğer kelimenin ilk harfine bitiştirirse, bunu kasten yapmış olsa bile o kimsenin namazı sahih olan kavle göre fasid olmaz(bozulmaz). Meselâ;

¹⁹⁰ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 236.

“إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ” âyetindeki yer alan **kef** harfini, **nun** harfine bitiştirerek okumak, ya da; “غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ” cümlesindeki **be** harfini, **ayn** harfine bitiştirerek okumak ve benzeri bu tür okuyuşlarda, hatalı okuyuş kasten yapılmış olsa bile namaz bozulmaz.¹⁹¹ Ancak bu gibi okuyuşlarda kesinti yapılmamasına dikkat edilmelidir.¹⁹²

1.6.4.2. Bir Kelime Yerine Başka Bir Kelimeyi Okumak

Başka bir kelimeye karşılık olarak okunan kelimenin mânâsı, yerine okunduğu kelimenin mânâsına yakınsa ve okunan kelime Kur’ân’da varsa, bu şekilde okuyan kimsenin namazı bozulmaz: “**el-alîm**” yerine “**el-hakîm**” lafzının okunması gibi...

İmâm-ı Âzam ve İmâm Muhammed’e göre, bir kelimeye karşılık olarak Kur’ân’da bulunmayan fakat manası, yerine okunduğu kelimeye yakın olan başka bir kelimeyi okuyan kimsenin namazı da bozulmaz. İmâm Ebû Yûsuf buna muhaliftir. Ona göre bu kimsenin namazı bozulur. Örneğin: “التَّوَّابِينَ” kelimesindeki “**vav**” harfinin yerine “**ye**” harfini getirerek “**etteyyabine**” şeklinde okumak gibi.

Kur’ân’da bulunmayan ve mânâca da yakınlığı olmayan bir kelime, Kur’ân’dan bir kelimeye karşılık olarak okunursa, namazı bozar. Bu hususta ihtilaf yoktur. Fakat bu kelimenin teşbih, tahmid veya zikir kelimelerinden olmaması gerekir.

Kur’ân’da bulunmasına rağmen, mânâ bakımından aralarında yakınlık olmayan ve farklı okunduğu durumdaki mânâsının doğruluğuna inanmanın insanı kâfir edeceği kelimelerden birini, diğerinin yerine okumak, bütün âlimlere göre namazı bozar. Örn. “وَعَدَّا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ” âyetinin son kelimesini “**غَافِلِينَ**” şeklinde okumak gibi. Sahih olan da budur. İmâm Ebû Yûsuf’un görüşü de budur.

Bir kimse, bir şahsın nesebini (soyunu) yanlış okumak suretiyle başkasına nisbet ederse, nisbet ettiği isim de Kur’ân’da bulunmasa, o kimsenin namazı ihtilafsız bozulur. Örneğin; “وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ” âyetinin sonundaki “**imrân**” kelimesi yerine “**غِيلَانَ**” kelimesini okumak bu türdendir. Eğer nisbet ettiği isim Kur’ân’da bulunursa, İmâm-ı Muhammed’e göre bu durumda o kimsenin namazı bozulmaz. Örneğin; “وَمَرْيَمَ ابْنَتَ لُقْمَانَ” şeklinde okumak sûretiyle âyetin sonundaki “**imrân**” ismini “**lokman**”

¹⁹¹ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyîye*, (trc. Mustafa Efe), 2.Baskı, Huzur Yayınevi, İstanbul, 2004, 1/275.

¹⁹² Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, 225.

ismiyle değiştirmek gibi. Âlimlerimizin tamamı bu görüştedir. Fakat bir kimse “**İsâ ibn’ü lokmân**” şeklinde okursa namazı bozulur. Fakat “**Mûsâ ibn’u lokmân**” şeklinde okursa namazı bozulmaz. Çünkü, Hz. İsâ’nın babası yoktur; Hz. Mûsâ’nın ise babası vardır. Bu durumda sadece isimde hata edilmiş olur.¹⁹³

Bir kimse bir kelime yerine başka bir kelimeyi okur ve bu durumda eğer mânâ değişir ise namazı bozulur. Örneğin; “**إِنَّ الْمُسْلِمِينَ**” yerine “**إِنَّ الظَّالِمِينَ**” okumak ve benzerleri gibi.

Bir kimse, birinden diğerini meşakkatsiz ayırma imkânı olan iki harften birini diğerinin yerine okursa ve bu durumda mana bozulursa, o kimsenin namazı bütün âlimlerimize göre bozulur:

“**Sad**” yerine “**tı**” ile, “**salihât**” kelimesini “**tâlihât**” okumak gibi.¹⁹⁴

“**قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ**” âyetinde yer alan “**ehad**” kelimesinin sonundaki “**د**” harfini, “**ت**” şeklinde okumak yani “**ehat**” şeklinde okumak ya da “**فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ**” âyetindeki “**federa**” kelimesindeki “**ط**” harfini “**ت**” ile okuyup “**fetera**” demek de böyledir.¹⁹⁵

Fakat, **ظ** ile **ص**, **ط** ile **س**, **ث** harflerinde olduğu gibi bu iki harfin arası meşakkatsiz ayırt etmek mümkün olmazsa, bu durumda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Kâdı İmâm Ebû’l Hasan ve Kâdı İmâm Ebû Âsım gibi ekserî âlimler: “Eğer bunu kasden yaparsa o kimsenin namazı bozulur; fakat, düzgün okumak istemesine rağmen, bu iki harfin aralarını ayırt edemezse, namazı bozulmaz” demişlerdir.

Bazı harfleri düzgün okuyamayan kimse, bu harfleri güzel okumaya gayret sarfetmelidir; uygun olan budur. Bu gayreti göstermezse, mâ’zur sayılmaz. Bir kimse, bazı harfleri telaffuz edemez ve bu harflerin bulunmadığı âyet de olmazsa o kimsenin namazı caiz olur. Ancak, bu kimse başkalarına imâm olamaz. Fakat içinde o kimsenin okuyamadığı harf bulunmayan âyet var ise, namazda o âyeti okur ve namazı caiz olur. Fakat böyle bir âyet bulunmasına rağmen, okuyamadığı harfin bulunduğu âyeti okursa, bazıları, “Bu kimsenin namazı caiz olmaz” demişlerdir. Sahih olan da budur.¹⁹⁶

¹⁹³ Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühü*, 2.Baskı, Dârü'l-Fikr, Dımaşık, 1405/1985, 2/21-22; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyye*, 1/278; Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, 227.

¹⁹⁴ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyye*, 1/275.

¹⁹⁵ Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, 224.

¹⁹⁶ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyye*, 1/276.

1.6.4.3. Harfi Hazfetmek (Noksan Okumak)

Kur'ân-ı Kerîm'in kelimelerinden birinin bir harfi sehven (hata ile) noksan okunsa, bakılır: Eğer bu harf kelimenin aslından olup mana değişirse, İmam Âzam ile İmam Muhammed'e göre bozulur; **جَعَلْنَا** kelimesinin başındaki “cîm” harfini hazfederek **عَلْنَا** okumak gibi.

Bununla beraber, asıl harflerden olmamakla beraber kaldırılan harften dolayı küfür inancını gerektiren bir mânâ meydana gelirse, yine namaz bozulur.¹⁹⁷

Eğer bir harfi noksan okumaktan dolayı mana değişirse, bütün âlimlere göre namaz bozulur;

“**وَهُمْ لَا يُظَلِّمُونَ**” âyetinde altı çizili harfin hazfedilmesi gibi... Ki, bu lafzın aslı **“lâ yû'minûn”** şeklindedir.

Bir kimse, **“وَهُمْ لَا يُظَلِّمُونَ”** âyetini okuduktan sonra **“أَفَرَأَيْتَ”** şeklinde diğer âyetin başında yer alan kelimeyi **“feraeYTE”** şeklinde okuyup âyetin başındaki **“elif”** harfini hazfetmiş olsa namazı bozulmuş olmaz.¹⁹⁸

Hazfedilen harf, kendisinde tamamlanması câiz olan bir nidâda aslî harf olarak bulunuyorsa, namazı bozmaz. Meselâ: **“Ya ibrahîmü”** yerine **“yâ ibrahî”** okumak gibi. Şayet hazfedilen hârf, nidâda ve nidânın dışında tamamlanmayı kabul etmiyorsa, namaz bozulur. Meselâ: **“Yâ nûh'u”** yerine **“yâ nû”** okumak gibi. Çünkü bu tamamlanmayan bir eksikliklerdir. Eğer hazfedilen harf, aslî harf değilse ve mânâ bozuluyorsa, bütün âlimlere göre namaz bozulur:

“**مَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى**” âyetini **“مَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى**” şeklinde **“vav”**sız okumak gibi...¹⁹⁹

1.6.4.4. Bir Harf Ziyâde Ederek Okumak

Kur 'ân okurken yanılarak bir harf ziyade edilecek olsa, bakılır: Eğer mana değişmezse namaz bozulmaz; **يُدْخِلُهُ نَارًا** terkibinde yer alan **يُدْخِلُهُ** kelimesinden sonra **“mîm”** harfini ziyâde ederek **“yudhîlhüm”** şeklinde okumak gibi. Fakat mânâ değişirse, bir görüşe göre namaz bozulur. Yine, **“إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ**” yerine cümle başına **“vav”** harfini ilâve ederek **“وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ**” şeklinde okumak örnek olarak

¹⁹⁷ Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, 225.

¹⁹⁸ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyîye*, 1/276.

¹⁹⁹ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 239.

verilebilir. Çünkü bu halde yeminin cevabı yemin kılınmış oluyor. Bununla beraber namazın bozulmayacağını söyleyenler de vardır.²⁰⁰ “الَّذِينَ آمَنُوا” yerine bu âyetin başına bir “vav” harfi ilâve ederek “وَالَّذِينَ آمَنُوا” şeklinde okumak namazı bozmaz.²⁰¹ Bununla beraber “وَزَرَابِي مَبْنُوثَةٌ” terkibindeki ilk kelimeyi “زُرَابِيْب” şeklinde okumak namazı bozar.²⁰² Aynı şekilde “وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ” âyetinden sonra gelen “إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ” âyetinin başına “vav” harfini eklemek de mânâyı bozacağı gibi namazı da bozmaktadır.²⁰³

1.6.4.5. Bir Kelime Ekleyerek Okumak

Kelime ziyâde etmekle olur. Bu durumda ziyâde olunan kelime, Kur’ânda ya vardır, veya yoktur; mânâyı ya bozar veya bozmaz. Eğer yapılan ziyâde Kur’ânda varsa ve mânâyı da bozmuyorsa, namazı da bozmaz. Meselâ, “الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ” âyetinin sonuna “ecmaîn” kelimesini ilâve etmek gibi. Şâyet mânâyı bozuyorsa, ittifakla namazı bozar. Şu örneklerde olduğu gibi; “إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ” âyetinde yer alan “âmenû” kelimesinden sonra “ve keferû” kelimesini ilâve etmek gibi.²⁰⁴

Kur 'ân okunurken yanılarak bir kelime ilâve edilse, bakılır: Eğer o ziyâde edilen kelime Kur'ânda bulunmamakla beraber mânâyı değiştirmiyorsa, namazı bozmaz. Örneğin:

“لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا” âyet-i kerîmesinin sonuna “ve birran” kelimesini ilâve etmek bu kısma girmektedir.

İlâve edilen kelime Kur’ânda bulunmamakla beraber mânâyı değiştirirse yine hüküm aynıdır. Mesela; “فِيهِمَا فَكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ” âyet-i kerîmesini “تَفَّاحٌ وَرُمَّانٌ” şeklinde okuyarak “تفاح” kelimesini ilâve etmek bu kapsama girmektedir. Ancak “tuffâhûn” kelimesi Kur’ânda bulunmadığı için, İmam Ebû Yûsuf’a göre, bu durumda namaz bozulur. Aynı şekilde ziyâde edilen kelime Kur’ânda bulunduğu halde, kişiyi iman bakımından küfre götürecek derecede mânâyı değiştirirse namazı bozar.

²⁰⁰ Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, 225.

²⁰¹ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 239.

²⁰² Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, 225.

²⁰³ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyîye*, 1/277.

²⁰⁴ Karaçam, *Kur’ân’ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 238.

Örneğin; “مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ” âyetindeki “sâlihan” kelimesinden sonra “keferû” kelimesini ilâve etmek bu kısma girmektedir.²⁰⁵

İslâm ulemasının bu konudaki görüşlerini özetlemek gerekirse, âyete kelime ekleyerek yapacağımız hatâda şu dört duruma göre hüküm verilebilmektedir:

- Ziyâde olunan kelime Kur’ân’da var mı yok mu? Eğer yapılan ziyâde Kur’ân’da varsa ve mânâyı da bozmuyorsa namazı da bozamaz.
- Ziyâde olunan kelime Kur’an’da bulunuyorsa ve mânâyı da bozuyorsa namazı bozar.
- Ziyâde olunan kelime Kur’ân’da bulunmamakla beraber mânâyı değiştirmiyorsa namazı bozamaz.
- Ziyâde olunan kelime Kur’ân’da bulunmamakla beraber mânâyı değiştirirse iman bakımından insanı küfre düşürmeyecek bir mânâ ortaya çıkmadığı sürece namaz yine bozulmaz. Ancak bu görüş İmâm-ı Âzam ve İmâm Muhammed’in görüşüdür. İmâm Ebû Yûsuf’a göre bu durumda namaz bozulur.

1.6.4.6. Bir Harfi ya da Bir Kelimeyi Tekrar Ederek Okumak

Kur’ân’ın bir kelimesi namazda tekrarlanırsa, bakılır: Eğer bununla mânâ değişmezse, namaz bozulmaz; değişirse bazı fıkıh âlimlerine göre yine bozulmaz. Diğer bazılarına göre ise bozulur. Sahih görülen de budur. Örneğin; “الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ” âyetinde “rabbi” kelimesini iki kere tekrar etmek gibi. Bununla mânânın değişeceğini bilen kimsenin, kasıtlı olarak böyle okuması, şübhesiz namazı bozar. Fakat bir dil sürçmesi veya kelime düzeltmesi maksadı ile olduğu takdirde, namazın bozulmayacağı daha uygun görülmektedir.²⁰⁶

Yine, bir kelimenin bir harfi tekrarlanırsa, bakılır: Eğer şeddeli bir harfin şeddesini izhâr etmek (açığa çıkarmak) şeklinde olursa namaz bozulmaz. “يَرْتَدُّ” kelimesini “يَرْتَدُّد” şeklinde okumak gibi. Çünkü bu kelimenin aslı “yertede de” olmaktadır.²⁰⁷ Fakat “الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ” âyetindeki “lillâhi” isminin başına bir

²⁰⁵ Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, 226; Heyet, *Fetâvâyi Hindiyye*, 1/279.

²⁰⁶ Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, 225-226.

²⁰⁷ Karaçam, *Kur’ân’ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 239.

“lâm” harfî daha eklenerek “**lilillahi**” şeklinde üç lâm harfî ile okunur ise namaz bozulur.²⁰⁸

Bu durumda âlimlerimizin, namaz kırâatında, bir kelime ya da harf tekrar etmekle ilgili olarak üzerinde durdukları husus mânânın değişip değişmemesidir. Ayrıca bu tekrarın dil sürçmesi ya da kelime düzeltmesi maksadı ile yapılması halinde namazın bozulmayacağını da ifâde etmişlerdir.

1.6.4.7. Takdim ve Tehir Yapmak

Namaz kılan bir kimse, bir kelimeyi başka bir kelimedenden öne alarak okursa veya başka bir kelimedenden daha sonraya bırakırsa ve bu durumda da mânâ bozulmazsa, namaz da bozulmaz. Örneğin; “فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ” âyetinin sonunda yer alan “وَشَهِيقٌ” kelimesini öne alıp “زَفِيرٌ” kelimesini sonraya bırakmak gibi. Fakat mânânın değiştirdiği bir durum ortaya çıkarsa, âlimlerin çoğuna göre namaz bozulur. Bununla ilgili olarak İnfîtâr Sûresin’de yer alan şu âyetleri örnek olarak verebiliriz: “إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ” burada bulunan “نَعِيمٍ” ve “جَحِيمٍ” kelimelerinin yerini değiştirmek sûretiyle “**cehîm**” kelimesini önce okuyup “**naîm**” kelimesini sonra okumak ya da “يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ” âyetinde yer alan “**tebyazzu**” ve “**tesveddü**” kelimelerinin yerini değiştirerek takdim ve tehir yapmak bu kısma girmektedir. Bu durumda mânâ bozulacağı için namaz da bozulmaktadır.²⁰⁹

Bir harfîn, diğerk harfîn önüne geçmesi halinde mânâ bozulursa, namaz da bozulur. Örneğin; “فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ” âyetindeki “عَصْفٍ” kelimesindeki “**sad**” ve “**fe**” harflerinin yerini değiştirmek gibi. Ancak, anlamı etkilemeyecek bir değişiklik olursa namaz bozulmaz. Mesela; “فَجَعَلَهُ غَنَاءً أَحْوَى” âyetinin sonunda yer alan “أَحْوَى” kelimesindeki “**ha**” ve “**vav**” harflerinin yerini değiştirmek mânâyı olumsuz anlamda etkilemeyeceği için namazı bozamaz.²¹⁰

²⁰⁸ Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, 226

²⁰⁹ Heyet, *Fetâvayı Hindiyye*, 1/279-280; Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, 226.

²¹⁰ Heyet, *Fetâvayı Hindiyye*, 1/279.

Kur'ân kırâatında takdim ve tehir ya kelimedede olabilir ya da harfte meydana gelebilir. Bu durumda âyet içerisinde bir kelime diğer kelimenin önüne alınır ya da sonrasına bırakılırsa mânânın değişip değişmediğine bakarız. Eğer mânâ değişiyorsa namaz bozulur ancak mânânın değişmediği durumlarda ise namaz bozulmaz. Yine harflerde takdim ve tehir olursa aynı şekilde mananın değişip değişmediğini esas alırız. Mânâ değişirse namaz da bozulur, değişmezse namaz da bozulmaz.

1.6.4.8. Bir Âyet Yerine Başka Bir Âyeti Okumak

Namaz kılan kimse, bir âyet yerine başka bir âyet okuduğunda şu üç duruma göre hareket edilir:

- Önce okuduğu âyet bittikten sonra tam bir duruş ile durmuş ve daha sonra farklı bir âyete geçmiş ise namaz bozulmaz. Örneğin; “وَالْعَصْرِ” dedikten sonra devamında farklı bir sûrede yer alan “إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ” âyetini okumak gibi.
- Eğer âyetleri okurken ilk âyette tam bir duruş ile durmadan devamında farklı bir âyete geçse yani âyetleri birleştirmiş olsa mânâ bozulmadığı takdirde namaz da bozulmaz. Mesela; “وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ” âyetinden sonra “لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ” âyetini okusa bu kimsenin namazı bozulmaz.
- Fakat farklı bir âyet okuduğunda mânâ değişiyorsa o takdirde, âlimlerimizin ekserisine göre namaz da bozulur. Örneğin;

“إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ” âyetinde değişiklik yaparak mânâyı da etkileyecek şekilde “إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ” formunda okursa mânâ bozulacağı için namaz da bozulur.²¹¹

Bu konuyu da şu şekilde özetleyebiliriz; kişi okuduğu ayetin sonunda tam bir duruş ile durur ve sonrasında başka bir âyete başlarsa namaz bozulmaz. Fakat okumuş olduğu âyetlerin ilkinde durmayıp âyetleri birleştirmiş olursa bu durumda

²¹¹ Heyet, *Fetâvayî Hindiyîye*, 1/280-281.

mânânın değişip değişmemesine bakılır. Mânâ değiştiği takdirde namaz bozulur, değişmez ise namaz bozulmaz.

1.6.4.9. İ'râbda Lahn Yapmak

Kur'ân'ı Kerim'in telaffuzunda i'râb yönünden yapılacak hata, mânâyı her ne kadar değiştirirse değiştirsin, namazı mutlaka bozamaz. Çünkü insanların çoğu i'râbın şekillerini ayırmaya güç yetiremez. Mesela “İbrahime” kelimesinin sonundaki harekesi üstün olan “mîm” harfini “ibrahimü” şeklinde okumak ya da “rabbûhû” kelimesinde yer alan “bâ” harfini de üstün harekeyle “rabbehü” şeklinde okumak gibi. Ya da “Nâ'budu” kelimesinde yer alan “bâ” harfini de esre harekeyle okuyup “Na'bidü” şeklinde telaffuz etmek bu kısma girmektedir.²¹²

1.6.4.10. Şeddeyi, Meddi, İdğâmı Terketmek, Olmadığı Yerde İdğâm ve İmâle Yapmak

Kur'ân okurken harfi şeddelemek, harfi uzatmak ya da uzatmamak, sâkin harfi harekelemek ya da harekeli harfi sâkin okumak, idğâm ya da ızhâr gibi bir takım tecvid kurallarını terk ederek yapılan hatalar bu kısma girmektedir. Ancak bu durumda doğru olan görüş, mânâ bozulursa namaz da bozulur, mânâ bozulmazsa namaz da bozulmaz. Aynı şekilde ince okunması gereken bir harfi kalın okumak, kalın okunması gereken bir harfi de ince okumak da böyledir; çünkü bunlarda da çoğunluğun yetersizliliği söz konusudur.²¹³

Namaz kılan kimse, “إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ” âyetindeki şeddeli olan harflerin şeddesini terk etse ya da “الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ” âyetindeki “Rabb” kelimesinin “be” sini şeddesiz okusa (her ne kadar bazı âlimler namazı bozulur demişlerse de) o kimsenin namazı bozulmaz.

Mânâyı bozmadığı sürece meddi terk etmek yani uzatmadan okumak namazı bozmaz. Örneğin: “إِنَّا أَعْطَيْنَا” ya da “أُولَئِكَ” kelimelerini medsiz(uzatmadan) okumak namazı bozmamaktadır. Yine “وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ” ve “دُعَاءٌ وَنِدَاءٌ” kelimelerinde

²¹² Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, 223.

²¹³ Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, 223; Karaçam, *Kur'ân'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 240.

medleri terk etmek mânâyı bozsa bile, namazı bozmamaktadır. Fetva da bu şekilde verilmiştir.²¹⁴

Bir kimse, hiç kimsenin idğâm yapmadığı yerde idğâm yaparsa, ibareyi çirkinleştirmiş olur. Böyle yapan kimse, kelimenin yapısını anlayamaz hale getirmiş olursa, namazı bozulur. Mesela; “قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ” âyetinde yer alan “ğayın” harfini “lâm” harfine idğâm ederek okursa kelimenin yapısı değişeceği için namaz bozulur. Ancak idğâm yapılmayacak yerde idğâm yapılır da bu durum mânâyı değiştirmez yani idğamsız okunduğu durumdaki mânâ anlaşılırsa, o kimsenin namazı bozulmaz. Örneğin; “قُلْ سِيرُوا” lafzında yer alan “lâm” harfini “sîn” harfine idğâm ederek okumak örnek olarak verilebilir. Bu durumun tersini düşündüğümüzde yani kişi, idğâm yapılacak yerde idğâm’ı terk etmiş olsa ve ibare yönünden de fazlalık bulunsa, yine de o kimsenin namazı bozulmaz. Bu durumla ilgili olarak şu örneği verebiliriz; “أَيُّنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ” âyetinde yer alan “يُدْرِكْكُمْ” kelimesinde idğâm uygulamamak.²¹⁵ Bu tür yapılan hatalarda mânâ değişmediği takdirde namaz bozulmamaktadır.²¹⁶

Namaz kılan kimsenin, imâle yapılabilecek yerlerin dışında imâle yapması da kırâat hatalarından sayılmaktadır. Ancak bu tür hatalar herkesin başına gelebilecek hatalar olduğu için bazılarına göre namazı bozmamaktadır. Burada isabetli olan görüş, yapılan hata mânâyı bozuyorsa namaz da bozulur. Aksi takdirde namaz bozulmaz.²¹⁷

1.6.4.11. Kur’ân’da Olmayı Okumak

Hiz. Osman (r.a.) tarafından Mushaf haline getirilen Kur’ân’da bulunmayan bir lafzı okumak da kırâat hatalarından sayılmaktadır. Bazı âlimler, “bir kimse, bilinen Mushafta bulunmayan ve mânâsı da uygun olmayan bir lafzı, kendi nefsi hakkında duâ ve senâ kasdı olmadan okursa, ittifakla o kimsenin namazı bozulur” demişlerdir. Ancak kişi hata ile namaz kırâatında mânâsı uygun olan bir değişiklik

²¹⁴ Heyet, *Fetâvayî Hindiyîye*, 1/282-283.

²¹⁵ Heyet, *Fetâvayî Hindiyîye*, 1/282-283.

²¹⁶ Zihni, *Nimet-i İslam*, 280.

²¹⁷ Heyet, *Fetâvayî Hindiyîye*, 1/283; Karaçam, *Kur’ân’ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 240.

yapacak olursa İmâm-ı Âzam ve İmam-ı Muhammed'e göre namazı bozulmamakla birlikte İmâm Ebû Yûsuf'a göre namaz fâsid olmaktadır. Bu hususta sahih olan görüş şudur: Bir kimse, Abdullah b. Mes'ûd'un veya diğerlerinin sâhifelerinde bulunan bir kelimeyi okuduğu zaman, bu okuduğu lafız, namazda okunması alışılmış olan kelimelerden olmasa bile, namaz bozulmaz. Namazın caiz olacağı miktarda, âmmenin sahifelerinde bulunanı okusa bile, o kimsenin namazı caiz olur.²¹⁸

İmâm Ebû Yûsuf, bu noktada okunan lâfzın Kur'ân'da bir benzerinin olup olmamasına dikkat etmiştir. Ona göre, yanlış okunan kelimenin Kur'ân'da bir benzeri varsa mânâ aşırı derecede değişse bile namaz bozulmaz. Ancak okunan kelimenin Kur'ân'da benzeri yoksa namaz bozulur. İmâm-ı Âzam ve İmâm-ı Muhammed hata ile okunan kelimenin bir benzeri Kur'ân'da bulunur ancak hata ile okunan bu kelime ile Kur'ân'da bulunan kelime arasında mânâ itibariyle uzaklık bulunursa namaz bozulur demişlerdir.²¹⁹ Örneğin bir kimse, “قَوَّامِينَ” kelimesini “kayyâmîne” şeklinde okuduğu takdirde anlam değişmediği için İmâm-ı Âzam ve İmam Muhammed'e göre namazı bozulmazken İmâm Ebû Yusûf'a göre bu hatalı kelime Kur'an'da bulunmadığından namaz bozulur.²²⁰

Bu konuyu toparlayacak olursak ulemânın görüşlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- a) Bir kimse, İbn-i Mes'ud'un veya diğerlerinin sâhifelerinde bulunan bir lafzı okuduğunda, bu okuduğu kelime, namazda okunması alışılmış olanlardan olmasa bile, namaz bozulmaz.
- b) Bir kimse Kur'ân'da olmayan bir kelimeyi okuduğunda eğer okumuş olduğu lafız, yerine okunan kelimeyle aynı ya da benzer bir anlam taşıyorsa İmâm-ı Âzam ve İmâm-ı Muhammed göre namaz bozulmaz. Fakat mana değişirse namaz bozulur.

²¹⁸ Necattin, Hanay, “Ebû'l-Yusr el-Pezdevî'nin Zelletü'l-Kâri' Risalesi: İnceleme ve Tahkik”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 57/1 (2016), 45-46; Heyet, *Fetâvayı Hindiyeye*, 1/284.

²¹⁹ Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, 223.

²²⁰ Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletühü*, 2/21; Gürkan, “Zelletü'l Kâri”, 226.

- c) Bir kimse Kur’ân’da benzeri olmayan bir lafzı okursa mânâ değişsin ya da değişmesin İmâm Ebû Yûsuf’ a göre namazı bozulur.

1.6.4.12. Bir Kelimenin Bazı Harflerini Okumamak ya da Okuyamamak

Namazda okuduğumuz bir kelimenin bir kısmı kesilse, “الْحَمْدُ” lafzını söylerken unutmaktan ya da nefes kesilmesinden dolayı yalnız “ال” denilip sonra “حَمْدُ” denilse veya okunacak bir kelime hatıra gelmeyip başka bir kelimeye geçilse, fıkıh alimlerinin çoğuna göre namaz bozulmaz. Mânâ değişse bile hüküm aynıdır. Çünkü unutmada ve nefes kesilmesinde zarûrî bir durum vardır ve bu da herkesin başına gelebilecek olan bir haldir. Aynı şekilde “مَطَّعِ الْفَجْرِ” yerine nefes kesildiği için “مَطَّعِ الْفَجْرِ” denilerek rükûa varılsa, namaz bozulmuş olmaz. Bununla beraber namazı bozacak bir kelimenin tamamını okumakla bunun bir kısmını okumak arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır ve her iki halde de namaz bozulur.²²¹

Kelimenin bazı harflerini okuyup diğerlerini bırakmak da kırâat hatalarından sayılmaktadır. Bu durum, nefesin kesilmesinden veya kelimenin kalan kısmının unutulmasından meydana gelebilir. Unutan kimse, sonra hatırlarsa, kalan kısmını okur. Örneğin; “الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ” lafzını okumak isteyen kimse, “el” deyip, nefesi kesilebilir veya kelimenin kalan kısmını unutabilir. Sonra hatırlarsa, “**hamdülillah**” diyerek devam eder.²²²

Peltek konuşan kimse “ر” harfini çıkarmakta zorluk yaşar ve dili dönmeyip bunun yerine غ, ل, ي harflerinden birini söylerse namazı bozulmaz. Mesela kişi “رَبِّ الْعَالَمِينَ” âyetini okurken “râ” harfini söyleyemeyip bunun yerine “lâm” harfini telaffuz ederek bu âyeti okusa namazı bozulmaz. Bununla birlikte böyle bir kimsenin mümkün olduğu kadar dilini düzeltmeye çalışması gerekir. İçinde doğru okuyamadığı harf bulunmayan âyetleri seçmesi gerekir. Böyle bir kimse, ümmî (okuma-yazma öğrenmeyen kimse) yerindedir. Kur’ân’ı Kerîm’i güzel okuyabilen

²²¹ Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, 224.

²²² Heyet, *Fetâvayı Hindiyye*, 1/284.

kimselerin, bu şekilde harfleri telaffuz etmekte zorlanan kişilerin arkasında namaz kılması caiz olmamaktadır.²²³

1.6.4.13. Cenâb-ı Hakk'ın İsimlerine Te'nis Getirmek

Allah'ü Teâlâ'nın isimlerine, te'nis (dişilik) ifâde eden bir harf ilâve etmek kırâat hatalarından sayılmaktadır. Mesela “هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ” âyetinde bulunan “يَأْتِيَهُمُ” kelimesinin başındaki “ye” harfinin yerine “te” harfi getirilmiş olsa “te'tiyehüm” şeklinde okunsa bu durumda namaz bozulmaktadır. Çünkü Allah'ü Teâlâ'nın isimlerine te'nis (dişilik) izâfe etmek caiz değildir.²²⁴

Kur'ân'ı Kerîm'i mahirâne okumak pek kolay bir iş değildir. Ancak Kur'ân'ın, lafzıyla ibâdet edilen ve namazlarda okunması farz olan bir kitab oluşu, onu yanlışsız ve hatasız okumamızı bir nevî zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla kişinin, Kur'ân-ı Kerîm'in okuyuş esaslarını öğrenmesi, hangi kırâat hatalarının namazı bozup bozmayacağını bilmesi gerekmektedir.

²²³ Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, 227.

²²⁴ Heyet, *Fetâvayî Hindiyîye*, 1/286.

İKİNCİ BÖLÜM

TEMSİLİ OKUMA ve TİLÂVET ÂDÂBI

2.1. Temsîlî Okumanın Tanımı

Temsîl kavramı sözlükte bir şeyi canlandırma, tasvîr etme, benzetme, özümleme gibi anlamlara gelmektedir.²²⁵ Tecvid kitaplarında temsîlî okumayla ilgili olarak ilk defa bilgi veren Ali Rıza Sağman²²⁶ temsîlî okumayı “Kur’ân kırâatında, mânâ edatlarını rollerine, kelimeleri mânâlarına, âyetleri mefhumlarına uygun bir ses tonu ile okumak” şeklinde tarif etmiştir.²²⁷ Tecvîd kavramı sadece Kur’ân metnini oluşturan hece harflerinin zât ve sıfatlarında uygulanacak bir kavram değildir. Bununla birlikte, okunan âyetlerin ve kelimelerin mânâsı düşünülerek uygulanacak olan okuyuş tarzları da tecvîd müessesesini meydana getiren unsurlardan biri olmaktadır. Dolayısıyla tecvîd kavramının içerisinde temsîlî okuyuş da yer almaktadır.²²⁸

2.2. Temsîlî Okumanın Önemi ve Amacı

Nitelikli bir Kur’ân tilâvetinde, harflerin özelliklerine uygun bir şekilde telaffuz edilmeleri, tecvîd kurallarının uygulanması ve makam çok önemli bir yer tutmaktadır. Bununla beraber tilâvet esnasında mânâyı dikkate alarak, âyetleri ve kelimeleri ilâhî hitâba uygun bir ses tonu ile okuyabilmek nitelikli Kur’ân tilâvetinin gerçekleşmesini sağlayan bir diğer faktördür.²²⁹ Dolayısıyla harflerin telaffuzu noktasında ne kadar titiz davranıyorsak, aynı şekilde mânâyı ön plana çıkararak temsil üzerinde de titiz davranmak zorundayız.²³⁰

Kur’ân-ı Kerîm-in tertîl ile okunması, rabbimiz tarafından bütün mü’minlere emredilmiştir.²³¹ Bu emirden maksat, Kur’ân’ı tertîl ile okumanın hem okuyana hem de dinleyene tedebbür ve tefekkür imkânı sağlamasındandır.²³² Hatta bir kısım

²²⁵ Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtârü’s-Sıhah*, Mektebet’ü-Lübnan, Beyrut, 1986, 257; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 11/614.

²²⁶ Hayrunnisa Nefes, *Kur’ân Tilavetinde Temsili Okuma 29-30. Cüzlerdeki Mâ “L” Örneği*, (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 7.

²²⁷ Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 36.

²²⁸ Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 36; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 459.

²²⁹ Alican Dağdeviren, *Kur’ân Okuma Sanatı Tecvid*, Işık Akademi Yay., İstanbul, 2009, 162.

²³⁰ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 460.

²³¹ Müzzemmil, 73/4.

²³² İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/209.

âlimlere göre, Kur'ân okumaktan maksat, onu düşünmek, anlamak, bilmek ve gereğince amel etmektir. Bu açıdan bakıldığında temsîlî okuyuşta mânâ, dinleyen nazarında canlanacak, okunan âyetlerin anlattığı konular belirgin bir şekilde ortaya çıkacak ve dinleyeni tefekküre sevkedecektir.²³³

Temsîlî okuyuşta ana prensip hissederek ve hissettirerek okumaktır. Kur'ân-ı Kerîm'in, okuyana ve dinleyene etkisi temsîlî okuyuş ile gerçekleşir.²³⁴ İmam Gazzâlî, nitelikli Kur'ân tilâvetinin nasıl olması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir: “Kur'ân-ı Kerîm'i hakkıyla okumak için dil, akıl ve kalbin iş birliği yapması gerekir. Dil, harflerin mahreçlerine riâyet ederek ağır ağır okur, akıl, mânâlarını düşünür; kalb ise onun emir ve yasaklarından te'sir alarak kendine çeki-düzen verir.”²³⁵ Gazali'nin bu ifadelerinden anlaşıldığına göre, Kur'ân okumadaki esas gaye, mânâsını anlamak ve hükümlerini uygulayarak Kur'ân-ı Kerîm-i hayat rehberi haline getirmektir. Bu noktada atacağımız ilk adım Kur'ân metnini oluşturan harflerin doğru ve usûlüne uygun telaffuz edilmesi olmalıdır. Bunun için de tecvid kurallarının tam mânâsıyla öğrenilmesi ve bir fem-i muhsin'den eğitim alınması gerekir. Ancak sadece tecvid kurallarını bilmek ve uygulamak nitelikli bir Kur'ân tilaveti için yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda Kur'ân okurken mânâyâ göre sese nitelik kazandırılması kâmil bir okuyuşun gerçekleşmesini sağlar.²³⁶

İlâhi vahyin mahsûlü olan Kur'ân-ı Kerîm müslümanlar için sadece mukaddes bir kitap olmakla kalmamış aynı zamanda Arap nesir edebiyatının ilk ve ebedî bir şaheseri olmuştur. Bu açıdan bakıldığında stil ve üslub bakımından taklid edilemez mûcize bir kelimedir. Onun tilâveti karşında yalnız mü'minler değil, Arapça bilen veya bilmeyen gayr-i müslimler dahi hayranlıklarını gizleyememişlerdir.²³⁷ Fakat Kur'ân-ı Kerîm-in amacı ya da hangi maksatla indirildiği noktasından bakacak olursak sadece tilâvetinin insanlarda hayranlık bırakması olduğunu söylemeyiz. Bu noktada Allah-u Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm hedefinin ne olduğunu ve hangi maksatla inzâl buyurulduğunu yine kendisi İbrâhim Sûresi'nin ilk âyetinde meâlen şu şekilde açıklamaktadır: “Elif-

²³³ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 460.

²³⁴ Dağdeviren, *Kur'ân Okuma Sanatı Tecvid*, 163.

²³⁵ Gazzâlî, *İhyaü Ulûmi'd-Dîn*, 1/816.

²³⁶ Pehlivan - Öge, "Nitelik Bağlamında Kur'an Tilâvetinin Keyfiyeti ve Eğitimi Üzerine Bir İnceleme", 52.

²³⁷ M.Tayyib Okiç, *Kur'ân-ı Kerîmin Üslûb ve Kırâati*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1963, 1.

Lâm-Râ, Bir kitap sana indirdik ki, insanları Rablerinin izni ile karanlıklardan nura çıkarasın; doğruca o yüce ve övülmeye layık olanın yoluna ki, bütün izzet ve hamd O'nundur.”²³⁸ Ayet-i Kerîmeden de anlaşılacağı üzere Kur’ân-ı Kerîm insanları hidâyete ulaştıran, karanlıklardan aydınlığa çıkartan bir hayat kitabıdır. Temsîlî okuyuş ise Kur’ân’ı yaşama adına mânâyı ön plana çıkaran önemli bir kavram olmaktadır.²³⁹

Tecvîd ve Kur’ân ilimlerini içeren ilgili eserlere baktığımızda kurallar ve kâidelerle tesbit edilmiş müstakil bir temsîl risâlesi bulamasak ta dönem itibâriyle Hz. Peygamber’in (s.a.s.) zamanına kadar gidebilmemiz mümkündür. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Kur’ân okuyuşunu açıklayan hadislere baktığımız zaman onun bazen sesini yükseltip bazen alçalttığını, etrafındakilerin onu duyacak şekilde okuduğunu, hüzünlü ve ağlamaklı bir ses tonu ile okumayı emrettiğini, Kur’ân’ın mânâsının anlaşılmasında büyük rol oynayan vakıf²⁴⁰ ve ibtidâyâ²⁴¹ riâyet ettiğini ve bu konuda dikkatsiz olanları da uyardığını görmekteyiz.²⁴²

Sahâbenin de tilâvet hususundaki bazı uygulamalarında temsili okumayı görebilmemiz mümkündür. Ebu Râfî’den rivâyetle, Hz. Ömer (r.a.) Sabah namazı’nda Yûsuf sûresi ile Ahzâb sûresini okurdu. Ahzâb sûresi 30. âyete geldiğinde, âyetin “Ey peygamber hanımları!” mânâsına gelen kısmında sesini yükseltirdi. Ona niye böyle yaptığı sorulunca, “onlara kendilerine verilmiş ahdi hatırlatıyorum” diye cevap verirdi. Bu rivâyetten de anlaşıldığı üzere, Hz. Ömer (r.a.), peygamber hanımlarına vermek istediği mesajı, Kur’ân’dan ilgili bölümleri okurken, sesini yükseltmek sûretiyle

²³⁸ Okiç, *Kur’ân-ı Kerîmin Üslûb ve Kırâati*, 2.

²³⁹ Hâfız Fikri Aksoy, *Kur’ân’ı Okuma Âdâbı*, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1970, 24; Mustafa Kara - Mehmet Çolakoğlu, “Kur’ân-ı Kerîm’den Aşr-ı Şerîf Seçimi ve Tilâvet Esnasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 6, sy. 1 (2020), 136.

²⁴⁰ Sözlükte durmak, durdurmak, kelimeyi kendisinden sonraki kelimedenden ayırmak, kelimeyi harekeden kesmek gibi mânâlara gelir. Tecvîd ilminde ise, okumaya tekrar başlamak niyetiyle, nefes alacak zaman kadar sesi kesmeye ve daha sonra nefes alıp tekrar okumaya devam etmeye denir. Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 259; Koyuncu, “Vakf-İbtidâ’nın Ayetlerin Anlaşılmasındaki Rolü”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 15/1 (Haziran 2015), 164.

²⁴¹ Vakfın zıddı olup sözlükte başlamak, ilk defa yapmak, bir şeyin yapılmasını öne almak gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise, ilk defa okumaya başlamaya veya vakıftan sonra kırâate devam etmek için tekrar başlamaya denir. Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, 260.

²⁴² Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 463.

iletmiştir. Bu uygulama temsîlî okuyuş kavramı için önemli bir örnek olmaktadır.²⁴³ Yine sahâbeden Hz. Ali (r.a.)’ın tertîl ile ilgili olarak yapmış olduğu “durulacak yerlere vâkîf olmak ve harflerin tecvidini bilmek” şeklindeki açıklamasına²⁴⁴ ve İbn Mes’ûd’un (r.a.) “Kur’ân’ı tecvîd ile okuyun ve güzel seslerle onu süsleyin”²⁴⁵ şeklindeki emirlerine bakacak olursak Sahâbe döneminde de bu işe oldukça önem verildiğini görebiliriz.

Temsîlî okuyuş kolay bir iş değildir. Böyle bir okuyuşu elde edebilmek için öncelikle bazı ilimleri bilmek gerekir.²⁴⁶ Bu ilim dalları içerisinde tecvîd, tefsir, sarf, nahv, meânî, mûsikî ve psikoloji temsîlî okuyuşu temin edecek ilimler içerisinde yer alır. Fakat her ne kadar bu ilimler hakkında bilgi sahibi olursa da bir melekenin oluşabilmesi için bol bol alıştırma ve çalışma yapmak gerekmektedir.²⁴⁷

2.3. Temsîlî Tilâvet Prensipleri

Temsîlî tilâvet kâidelerini, hafd-ı savt ,raf-i savt ve nebr (ses vurgusu) olmak üzere üç başlık altında incelememiz mümkündür.

2.3.1. Ses Tonunu Alçaltmak (Hafd-ı Savt)

Kur’ân-ı Kerîm-i okurken bazı kelime, cümle ve âyetleri ses perdesini düşürerek okumak temsîlî okuyuş prensiplerinden bir tanesidir. Bu okuyuş usûlünde ses tonunu alçaltmak ve mahzûn bir okuyuş tarzı ile tilâveti seslendirmek gerekir. Hafd-ı savt gerektiren yerler bazen âyetin bir bölümünde, bazen tamamında, bazen de birkaç âyette olabilmektedir.²⁴⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de sesimizi alçaltmamız gereken pek çok yer olmakla birlikte biz burada sadece bir kısmını vereceğiz. Ses indirimi yapmamız gereken yerleri şu şekilde sıralayabiliriz:

²⁴³ Nefes, *Kur’an Tilavetinde Temsili Okuma 29-30. Cüzlerdeki Mâ “L” Örneği*, 9.

²⁴⁴ İbn Cezerî, *en-Neşr*, 1/225.

²⁴⁵ İbn Cezerî, *en-Neşr*, 1/210.

²⁴⁶ Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 36.

²⁴⁷ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 465-466.

²⁴⁸ Kara – Çolakoğlu, “Kur’ân-ı Kerîm’den Aşr-ı Şerîf Seçimi ve Tilâvet Esnasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar”, 124.

2.3.1.1. Zem (Ayıplama) İfâde Eden ve Bâtıla Ait Sözleri Yansıtan Âyetler

Kur'an-ı Kerim'de müşriklerin asılsız iddialarını, Allah'a, peygamberlere ve inananlara yönelik aşağılayıcı, kınayıcı ve karalayıcı sözlerini içeren âyetleri alçak ve hafif bir ses tonu ile okumak gerekmektedir.

وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا

“Bu zâlimler (inananlara), “Siz sadece kendisine büyü yapılmış bir adamın peşinden gidiyorsunuz” dediler.”²⁴⁹

Furkân sûresinde yer alan bu âyette müşrikler, aslında alay maksadı taşıyan bu sözleriyle Hz. Muhammed'in (s.a.s.) sıradan insanlarda görülen özellikleriyle peygamber olamayacağını iddia ediyor; kendisine inanmaları için yanında bu tür beşerî özellikler taşımayan bir melek bulunması ve Resûlullah'ın (s.a.s.) sürdürdüğü uyarıcılık görevini bu meleğin üstlenmesi gerektiğini veya genellikle yoksulluğun hüküm sürdüğü Mekke şartlarında, kendilerinden farklı olarak Resûlullah'ın (s.a.s.) krallar gibi özel hazinelere, mülklere sahip olması gerektiğini savunuyorlardı. Dolayısıyla bunların hiçbiri yokken Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberlik davasında bulunmasının ancak büyü yapılmış birinin saçmalıkları olabileceğini ileri sürüyorlardı.²⁵⁰

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ امْنُوا كَمَا مَنَّ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا مَنَّ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِن لَّا يَعْلَمُونَ

Onlara “Diğer insanlar gibi siz de iman edin” denildiğinde, “Akılsızların inandıkları gibi biz de inanalım mı?” derler. Biline ki, asıl akılsızlar onlardır, fakat bilmezler.²⁵¹

Bakara sûresinde geçen bu âyette ise altı çizili olan kısmın hafif bir ses tonu ile okunması gerekmektedir. Çünkü burada inkarcıların imân ehlini akılsızlıkla, saflıkla, ekonomik ve kültürel yönlerden geri kalmışlıkla vasıflandırmaları söz konusudur.²⁵²

²⁴⁹ Furkân 25/8.

²⁵⁰ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, 8.Baskı, DİB Yay., Ankara, 2020, 4/110.

²⁵¹ Bakara, 2/13.

²⁵² Karaman, *Kur'an Yolu*, 1/81.

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ

“Allah fakirdir, biz zenginiz” diyenlerin sözünü andolsun ki Allah işitmiştir.²⁵³

Yukarıda geçen âyet Bakara sûresinin “Kim Allah’a güzel bir borç verirse Allah da bunu kat kat fazlasıyla öder” meâlindeki 245. âyeti indiğinde buradaki zarif ifadeyi anlamayan veya anlamazlıktan gelen yahudiler: “Allah servetini kaybetti, şimdi de kullarından borç istiyor ya da Allah fakir mi ki kullarından borç istiyor” şeklindeki sözleri üzerine nâzil olmuştur.²⁵⁴ Dolayısıyla âyetteki altı çizili bölümün inkarcıların alay içeren sözlerini ifâde etmesinden dolayı düşük bir ses tonuyla okunması gerekir.

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ

Firavun’un kavminden ileri gelenler dediler ki: “Bu gerçekten çok bilgili bir sihirbazdır.”²⁵⁵

Arâf sûresinde yer alan bu âyetteki sihirbaz ifadesi Hz. Mûsâ’ya (a.s.) yönelik atılan bir iftiradır. Şüphesiz firavun ve adamlarına göre Hz. Mûsâ (a.s.) insanların gözünü birtakım hilelerle boyamış ve yanıltmıştır.²⁵⁶ Peygambere atılan bu iftiranın ve asılsız iddianın düşük bir ses tonu ile okunması gerekir. İnkarcılardan hikâye edilen bu tür âyetlerde hafif bir ses tonu kullanmak, adeta onların inkar ve iftiralarının şiddetini ses tonuyla azaltma, sözlerini etkisiz, cılız bir çaba olarak nitelendirme anlamına gelir.²⁵⁷

2.3.1.2. Duâ, Yakarış ve Pişmanlık İçeren Âyetler

Dua ve istiğfar anlamı taşıyan âyetler, peygamberlerin ve Allah’a inanmış mü’minlerin Allah’a olan yakarışlarını ifâde eden âyetlerdir. Cenâb-ı Hakk’a yapılan yakarışların huşû ve edeble yapılması uygundur. Dolayısıyla bu tür âyetleri okurken, dua âdâbına uygun olarak, sesi alçaltmak gerekmektedir. Ancak genellikle hafif bir ses

²⁵³ Âl-i İmrân, 3/181.

²⁵⁴ Karaman, *Kur’an Yolu*, 1/726.

²⁵⁵ Arâf, 7/109.

²⁵⁶ ez-Zemahşerî, *Keşşâf Tefsîrî*, 2/930.

²⁵⁷ Dağdeviren, “Kur’ân Tilâvetinde Temsil”, *Ekev Akademi Dergisi* 12/35 (Bahar 2008), 52.

ile okunması gereken dua âyetleri, bazen heybet ve korku uyandırmak için yüksek sesle okunabilir.²⁵⁸

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

*Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak bizi cezalandırma! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme! Üstesinden gelemeyeceğimiz şeyleri boynumuza borç kılma! Bizi bağışla, ayıplarımızı ört ve bize rahmetinle muamele buyur! Sen bizim sahibimiz ve yardımcımızsın; artık inkârcı topluluğa karşı bize yardım et!*²⁵⁹

Bakara sûresinin son âyetinde yer alan bu dualar aslında kulun zayıflığını ve güçsüzlüğünü itiraf etmesi, bunun neticesinde de yüce Allah'ın merhametine sığınma arzusunu ifâde etmektedir. Bu tür âyetler, ümit, sevgi ve heyecan atmosferi içerisinde bulunan kalplerin ürpertisini ve ruhların süzülüşünü tasvir eden; mahzûn ve tatlı bir nağme ile hafif bir ses perdesi ile okunmalıdır.²⁶⁰

رَبَّنَا لَا تَزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

*Rabbimiz! Bizi doğru yola erıştirdikten sonra kalplerimizi saptırma, bize tarafından bir rahmet bağışla. Hiç kuşku yok, lütfu bol olan yalnız sensin.*²⁶¹

Bu âyette mü'minlerin içtenlikle yakarışlarına değinilmekte ve hidayete erişebilmenin de hidayette kalmanın da Allah'ın lütfuyla olduğuna inanmak gerektiğine işaret edilmektedir. Bazı müfessirlere göre yüce Allah burada hak yol üzere kalabilmek için müminlerin nasıl dua etmeleri gerektiğini öğretmektedir.²⁶²

قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

²⁵⁸ Subhî es-Sâlih, *Mebâhis fi' Ulûmi-l Kur'ân*, 339.

²⁵⁹ Bakara, 2/286.

²⁶⁰ Dağdeviren, "Kur'ân Tilâvetinde Temsil", 53

²⁶¹ Âl-i İmrân, 3/8.

²⁶² Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, 1/505.

Dediler ki: “Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!”²⁶³

Âdem (a.s.) ve eşi bir günah işlemişler; fakat tövbe edip pişman olmuşlar, pişmanlıklarını da bu şekilde dile getirmişlerdir. Bunun neticesinde de affa mazhar kılınıp yüceltilmişlerdir.²⁶⁴

2.3.1.3. İnkarcıların Pişmanlıklarını Dile Getirdikleri Âyetler

Kur’ân-ı Kerîm’de sürekli yaşayacaklarına ve hiç ölmeyeceklerine dair yemin eden inkarcıların kaçınılmaz sonu gördüklerinde yaşadıkları pişmanlıklar farklı âyetlerde dile getirilmiştir.²⁶⁵ Bu âyetlerinde hafif bir ses tonuyla okunması temsîlî okuyuş açısından gereklidir. Örnek olarak verebileceğimiz âyetlerden bazıları şunlardır:

... رَبَّنَا أَخِرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ نُّجِبُ دَعْوَتِكَ وَنَتَّبِعِ الرَّسُولَ ۖ أَوْلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ مِّنْ قَبْلِ مَا لَكُم مِّنْ زَوَالٍ

“Rabbimiz! Bize kısa bir süre daha ver de senin davetine uyalım, peygamberlere tâbi olalım” diyecekleri ve onlara, “Sizin için bir yok oluş bulunmadığına daha önce yemin etmemiş miydiniz?” diye sorulacağı güne karşı insanları uyar.²⁶⁶

Bu âyette inkarcıların pişmanlıklarını dile getirdiği altı çizili kısım tilâvet esnasında ses tonu düşürülerek okunursa isabetli bir okuyuş gerçekleşir.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ ۖ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ

O günahkârları rablerinin huzurunda başlarını önlerine eğmiş halde şöyle derlerken bir görsen: “Rabbimiz! Gördük ve işittik; bizi geri gönder de rızâna uygun işler yapalım, artık kesin olarak inandık!”²⁶⁷

²⁶³ A’râf, 7/23.

²⁶⁴ Karaman, *Kur’an Yolu*, 1/511

²⁶⁵ Dağdeviren, “Kur’ân Tilâvetinde Temsil”, 53.

²⁶⁶ İbrahîm, 14/44.

²⁶⁷ Secde, 32/12.

Âyette geçen altı çizili bölüm inkarcıların pişmanlıklarını itiraf etmesi açısından önemlidir. Bu açıdan hafif bir ses tonuyla okunması gerekir.

قَالُوا رَبَّنَا آمَنَّا اِثْنَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اِثْنَيْنِ فَاَعْرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ اِلَى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ

“Ey rabbimiz!” diyecekler, “Bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin. Şimdi günahımızı itiraf etmiş bulunuyoruz, bir çıkış yolu yok mu?”²⁶⁸

إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا

Kuşkusuz biz insanın önceden yapıp ettiklerini karşısında göreceği ve inkârcının, “Keşke toprak olsaydım!” diyerek dövüneceği gün gerçekleşecek olan yakın bir azaba karşı sizi uyardık.

Âyette geçen altı çizili bölüm kafirlerin “keşke yaratılmasaydım yani sorumlu tutulmasaydım! Yahut “keşke hesap gününde toprak olsaydım da diriltildeseydim” şeklindeki pişmanlıklarını ifade etmesi açısından önemlidir.²⁶⁹ Bu kısmın da düşük bir ses tonuyla okunması uygundur.

2.3.1.4. İnananların ve Meleklerin Sorularının ve İsteklerinin İfade Edildiği Âyetler

Bu tür ayetlerin de hafd-1 savt ile okunması gerekmektedir. Bunun yanında ses tonunun yükseltilerek okunması, ilahi hükümlerle ilgili olarak şüphe, tereddüt ya da eleştiri vurgusu sayılabilir.²⁷⁰ Bu konunun da daha iyi anlaşılabilmesi açısından ilgili bazı âyetleri şu şekilde sıralayabiliriz:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اٰرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتٰى قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنُ قَالَ بَلٰى وَاٰنِ لِيُطْمَئِنَّ قَلْبِي ...

İbrâhim “Rabbim! Ölülerini nasıl diriltiyorsun, bana göster!” deyince, rabbi “Yoksa inanmıyor musun?” demişti. O “Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye” cevabını verdi.²⁷¹

²⁶⁸ Mü’min, 40/11.

²⁶⁹ ez-Zemahşerî, Keşşâf Tefsîrî, 6/1130.

²⁷⁰ Dağdeviren, “Kur’ân Okuma Sanatı Tecvid, 165-166.

²⁷¹ Bakara, 2/260.

Bu ayetteki altı çizili bölümün hafî-1 savt ile okunması gerekir. Burada söz konusu olan istek, imânın zayıflığı ile ilgili değildir. Lâkin Hz. İbrâhîm (a.s.), imânın verdiği şevkle kalbine düşen heyecanı bastırmak istemiş, ilmî olarak bildiği ve inandığı bir durumu gözleri ile görebilmek istemiştir.²⁷² Allah'ın yaratma sanatının arka planını yakinen görmeye yönelik bu arzu, içli, yumuşak huylu, tevhid dinine tabi, şükreden, ibâdete düşkün ve Allah dostu Hz. İbrâhim'den (a.s.) gelen bir istek olduğu için tüm bu özellikleri aksettiren zarif ve hafif bir ses tonu ile okunursa temsîlî tilâvet açısından kâmil bir okuyuş gerçekleşir.²⁷³

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّىْ جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيْفَةًۭۙ قَالُوْۤا اَتَجْعَلُ فِیْهَا مَنْ يُّفْسِدُ فِیْهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَۙ ...

*Hani rabbın meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Biz seni övgü ile tesbih ederken ve senin kutsallığını dile getirip dururken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” dediler.*²⁷⁴

Bakara sûresinde yer alan bu âyetteki altı çizili kısım meleklerin, insanın yaratılması karşısındaki yaklaşımlarını sergilemektedir. Meleklerin insan varlığı hakkındaki bu düşünceleri hangi bilgilere dayanmaktadır konusu tartışmalı olmakla beraber şu iki görüş akla ve vakiyaya uygun düşmektedir; birincisi Allah Teâlâ'nın yaratacağı insanı önce onlara tanıtması, sonra da onu yeryüzüne halife yapacağını bildirmesi üzerine olacakların yazıldığı levh-i mahfûzdan öğrendikleri bu bilgiye dayanarak kanaatlerini açıklamışlardır. İkincisi ise Âdem'in (a.s.) yaratılışını müşâhede etmişler, onun maddî ve mânevî özelliklerini görüp bilmişler ve bu özellikleri taşıyan bir varlığın hem iyi hem kötü işler yapabileceğini, onun yapısından ve tabiatından çıkarmışlar, bunun neticesinde de sorularını sormuşlardır.²⁷⁵ Dolayısıyla bu âyetin de hafif bir ses tonu ile okunması kâmil bir tilâvet açısından gereklidir.

قَالَ رَبِّ اُنِّىْ يَكُوْنُ لى غَلَامٌۭ وَقَدْ بَلَغَنِى الْكِبَرُ وَاْمْرَاۤتِىْ عَاْقِرٌۭۙ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ

²⁷² Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1/943.

²⁷³ Dağdeviren, “Kur'ân Tilâvetinde Temsil”, 53-54.

²⁷⁴ Bakara, 2/30.

²⁷⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, 1/104.

Zekeriyyâ ise şöyle dedi: “Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığı, üstelik karım da kısır olduğu halde benim nasıl oğlum olabilir?” Buyurdu ki: “İşte böyle; Allah dilediğini yapar.”²⁷⁶

Âyette yer alan altı çizili bölümün hafd-1 savt ile okunması gerekmektedir. Zekeriyya’nın (a.s.) bu sorusu Cenâb-ı Hakk’ın gücünden ve kudretinden duyduğu bir şüphe gibi anlaşılmalıdır. Burada Hz. İbrâhim’in (a.s.) yüce Allah’a yeniden dirilmeye ilgili olarak sorduğu soruya benzer bir durum bulunmaktadır.²⁷⁷

قَالَتْ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ...

Dedi ki: “Rabbim! Bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur?” Allah buyurdu: “İşte öyle, Allah dilediğini yaratır...”²⁷⁸

Hz. Meryem’e melekler tarafından İsâ’yı (a.s.) dünyaya getireceği müjdelediğinde Hz. Meryem kendisinden zerre miktarda şüphesi olmadığı halde bu müjdenin acayıplığı ile doğrudan doğruya Rabbine yönelmiş ve “Ey Rabbim! Bana hiçbir beşer dokunmamışken benim için çocuk nereden veya nasıl olur?” diye hayretle sormuştur.²⁷⁹ Âyette altı çizili bölümün de yüce Allah’a karşı kulluğun gereği ve saygının göstergesi olarak yumuşak bir ses tonuyla okunması tilâvete mükemmellik katar.

2.3.1.5. Hz. Peygambere Uyarı Niteliği Taşıyan Âyetler

Kur’ândaki bazı âyetlere bakıldığında Hz. Peygamber’in (s.a.s) davranışlarıyla alâkalı uyarılar bulunmaktadır. Bu tür âyetlerin de hafd-1 savt ile okunması temsîlî okuyuş açısından önemlidir.²⁸⁰

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّىٰ يَتَّبِعَنَّ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَافِرِينَ

²⁷⁶ Âl-i İmrân, 3/40.

²⁷⁷ Karaman vd., *Kur’an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, 1/554.

²⁷⁸ Âl-i İmrân, 3/47.

²⁷⁹ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 2/99.

²⁸⁰ Dağdeviren, *Kur’ân Okuma Sanatı Tecvid*, 167.

*Allah seni affetti de, doğru söyleyenler sence belli olmadan ve kimlerin yalancı olduğunu bilmeden niçin onlara izin verdin?*²⁸¹

Tevbe sûresinde yer alan bu âyet konuyla ilgili olarak verilebilecek önemli örneklerden birisidir. Kurtûbî'ye göre burada Hz. Peygamber'e (s.a.s.) yapılmış olan lütufkârane bir uyarı söz konusudur.²⁸² Önce af kelimesi zikredilmiş ve daha sonra "Niçin onlara izin verdin" şeklinde yumuşak bir uyarı yapılmıştır.²⁸³ Dolayısıyla hafif 1 savt ile okunması gereken âyetlerden birisidir.

عَبَسَ وَتَوَلَّى (١) أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى (٢) وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهٗ يَزْكَى (٣) أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى (٤) أَمَّا مَنِ اسْتَعْتَى

*"Yüzünü ekşitip başını çevirdi. Görme engelli o kişi geldi diye. Ama (ey Peygamber!) Sen nereden bileceksin, belki o kendini arındıracaktı. Yahut o bir öğüt alacak, bu öğüt kendisine fayda verecekti. Sen ise kendini her bakımdan ihtiyaçsız görenle ilgileniyorsun."*²⁸⁴

Abese sûresinin ilk âyetleri en açık uyarı olarak kabul edilebilecek âyetlerdendir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Kureyş'in ileri gelenlerinden bir topluluğu İslam'a dâvet ederken fakir ve gözleri görmeyen İbn Ümm-i Mektum'un, "Ey Allah'ın elçisi, Allah'ın sana öğrettiklerinden, bana da oku, bana da öğret" şeklinde ısrar etmesi üzerine, Hz. Peygamber (s.a.s.) bunu yadırgamış, yüzünü ekşitmiş ve kendisinden yüz çevirmiştir. Bu olayın neticesinde ise Abese sûresi nâzil olmuştur.²⁸⁵ İlâhî uyarıya yol açan yaklaşımı tasvir eden bu âyetlerin alçak ve hafif bir ses tonu ile okunması temsîlî okuyuş açısından uygun olur.²⁸⁶

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

*"Ey peygamber! Allah'ın sana helâl kıldığını, eşlerini hoşnut etmek arzusuyla niçin kendine haram kılıyorsun? Bununla beraber Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir."*²⁸⁷

²⁸¹ Tevbe, 9/43.

²⁸² el-Kurtûbî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 10/227.

²⁸³ Dağdeviren, *Kur'ân Okuma Sanatı Tecvid*, 167.

²⁸⁴ Abese, 80/1-6.

²⁸⁵ ez-Zemahşerî, *Keşşâf Tefsîrî*, 6/1154.

²⁸⁶ Dağdeviren, *Kur'ân Okuma Sanatı Tecvid*, 168.

²⁸⁷ Tahrîm, 60/1.

Hız. Peygamber'e (s.a.s.) uyarı niteliği taşıyan âyetlerden birisi de Tahrîm Sûresi'nin ilk âyetidir. Bu âyetin iniş sebebi ile ilgili olarak Elmalılı Hamdi, şu açıklamayı yapmıştır: Hız. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerinden birine sır olarak söylemiş olduğu bir sözü, hanımı tamamen koruyamamış ve Resûlullah'ın (s.a.s.) eşleri içinden en çok samimi olduğu birine çıtlatmış, bundan haberdar olan Hız. Peygamber (s.a.s.) ona sitem etmiş, bunun üzerine ikisi birbirine arka çıkıp kendisinden bazı maddî taleplerde bulunarak diğer eşlerini de ilgilendirecek tarzda bir dayanışma içine girmişlerdi. Bu durum karşısında Resûlullah (s.a.s.) hem dünya hayatının kendi nazarındaki önemsizliğini anlatmak hem de ailesine karşı eğitici bir tedbir uygulayarak onların gerçek iradelerini yoklamak üzere mûtat aile hayatını terketmiş, dargın bir halde onların odalarında bulunmak yerine îlâ yemini²⁸⁸ yapıp kendine ait odasında bir ay uzlete çekilmiştir.²⁸⁹ Âyette açık bir şekilde helâl olan bir davranışı kendisine haram kılan bir peygamberin uyarılması söz konusudur. Bu uyarının da yumuşak bir ses tonuyla yapılması yerinde bir okuyuş olacaktır.

2.3.2. Ses Tonunu Yükseltmek (Raf-i Savt)

Temsilî okuma prensiplerinin bir diğeri de "ses tonunu yükseltmek / raf-i savt" tır. Kur'ân kırâatında mânânın gerektirdiği yerlerde ses tonunu ve perdesini yükseltmek ve canlı bir tavır ile okuyuşu seslendirmek gerekir.²⁹⁰ Özellikle nidâ harfiyle başlayan âyetler, müjde, mükâfat, rahmet, emir ve yasak bildiren, hak ve hakikati konu edinen âyetler yüksek bir sesle okunmalıdır. Şayet aşr-ı şerîf böyle âyetlerle başlıyorsa, tilâvete alçak sesle girilmesi uygun olmaz. Diğer taraftan ses yükseltilecek yer, âyetin başında ise uygun bir ses tonunun ayarlanıp tilâvete başlanması gerekir. Raf-i savt gerektiren tilâvette yüksek ses perdesi kullanımı bazen âyetin bir bölümünde, bazen tamamında, bazen de birkaç âyette olabilmektedir.²⁹¹

²⁸⁸ Sözlükte "yemin etmek" anlamına gelen îlâ kelimesi terim olarak kocanın yemin, adak veya bir şarta bağlamak sûretiyle eşile cinsel ilişkide bulunmayı kendisine yasaklamasını ifade eder. Bkz. Hamdi Döndüren, *DİA*, İstanbul, 2000, 22/61.

²⁸⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 5/737-738.

²⁹⁰ Dağdeviren, "*Kur'ân Okuma Sanatı Tecvid*", 168.

²⁹¹ Kara – Çolakoğlu, "*Kur'ân-ı Kerîm'den Aşr-ı Şerîf Seçimi ve Tilâvet Esnasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar*", 122.

Kur’ân âyetlerinin tilâveti esnasında raf-i savt yapılması gereken pek çok yer olmakla birlikte biz burada konunun anlaşılabilmesi adına sadece birkaç örnekle yetineceğiz. Bu çerçevede, şu tür âyetlerde raf-i savt yapmak mümkündür:

2.3.2.1. İlâhi Emir ve Yasakların İfâde Edildiği Âyetler

Yüce Allah’ın insanoğluna yönelik emir ve yasaklarını açıklayan âyetlerin yüksek ses tonu ile okunması temsîlî okuyuş açısından önemlidir.

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا

*“Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur.”*²⁹²

Müslümanın ödevlerinden birisi de bilmediği bir şeyin peşine düşmemesi, bilgisiz hüküm vermemesidir. Âyette insanın bilmediği bir konuda söz söylemesi, hüküm vermesi, bilgisizce davranması, bilmediği tanımadığı kişiler hakkında ileri-geri konuşması, daha özel olarak yalancı şahitlik yapması, iftira atması, kısaca bilgi sahibi olmadan tahmine göre herhangi biri için maddî veya mânevî zarara yol açacak şekilde konuşması ve hareket etmesi yasaklanmaktadır.²⁹³ Bu açıdan altı çizili bölümde bir yasak söz konusu olduğundan bu kısım yüksek sesle okunmalıdır.

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ

*“Namazı kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle beraber rükû edin.”*²⁹⁴

Bu âyette imânın gereği olan birtakım davranışlardan bahsedilmekte, namaz ve zekât ibâdeti emredilmektedir. Dolayısıyla Cenâb-ı Hakk’ın bu emrinin muhataplarına karşı yüksek sesle okunması gerekmektedir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

*“Ey iman edenler! Kat kat faiz yemeyin. Allah’a itaatsizlikten sakının ki kurtuluşa eresiniz.”*²⁹⁵

²⁹² İsrâ, 17/36.

²⁹³ Karaman vd., *Kur’an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, 3/481.

²⁹⁴ Bakara, 2/43.

²⁹⁵ Âl-i İmrân, 3/131.

İktisâdi hayatın maslahatı için ribâ (faiz) yasaklanmış ve mü'minlerden bundan kaçınmaları istenmiştir.²⁹⁶ Altı çizili kısmın yüksek sesle okunması yasağın ve uyarının anlamını pekiştirmesi açısından önemlidir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ ...

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, peygambere itaat edin, sizden olan ülü’l-emre de.”²⁹⁷

Burada âyetin esas konusu itaattir. “Söz tutmak, boyun eğmek, emri yerine getirmek” mânasına gelen itaat, sosyal, siyasî, hukukî, ahlâkî boyutlarıyla İslâmî hayat düzenini kuran temel kavram ve kurumlardan biridir. “İtaat ediniz” emri tekrarlanmadan “ülü’l-emre de...” denilmesi, bunların itaat yükümlülüğü bakımından Allah ve Resûlü gibi olmadıklarına, emirleri meşrû (Allah ve Resulünün tâlimatına uygun) olmadıkça kendilerine itaat edilmeyeceğine işaret etmektedir.²⁹⁸ Dolayısıyla mü'minlere, İslâmî hayat düzeninde önemli bir yer tutan “itaat” kavramı emredilmektedir. Bu emrin yer aldığı âyetin de ref-i savt ile okunması uygundur.

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ

“Allah’a itaat edin, peygambere de itaat edin ve tedbirli olun. Eğer yüz çevirirseniz bilin ki elçimizin görevi açık biçimde tebliğ etmekten ibarettir.”²⁹⁹

Burada da daha önceki âyete benzer bir durum söz konusudur. Âyette Mü'minlere yönelik bir emir ve uyarı bulunmaktadır. Dolayısıyla altı çizili bölümün yüksek ses tonuyla okunması yerinde olacaktır.

مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

“Gönülden O’na yönelin, O’na saygısızlıktan sakının, namazı kılın ve şirke sapanlardan olmayın”³⁰⁰

²⁹⁶ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 2/163.

²⁹⁷ Nisâ, 4/59.

²⁹⁸ Karaman vd., *Kur’an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, 2/86.

²⁹⁹ Mâide, 5/92.

³⁰⁰ Rûm, 30/31.

Âyette mü'minlerden Allah'ın fitratına sarılmaları istenmiş ve fitrattan da yaratılış kastedilmiştir. “Allah'ın yaratmasında değişme olmaz” sözü “Allah (c.c.) insanları, tevhidi ve İslâm dinini kabul edecek ondan uzak kalmayacak şekilde yaratmıştır” anlamı taşımaktadır.³⁰¹ Onun için mü'minlerden fitrata yönelmeleri istenmiş ve bununla beraber birtakım emirler bildirilmiştir. Bu âyetin de raf-i savt ile okunması gerekmektedir.

2.3.2.2. Hak ve Hakîkate Vurgu Yapan Âyetler

Dini, ilmi ve sosyal hayata dair gerçeklerin ifâde edildiği âyetler yüksek bir ses tonu ile okunmalıdır.³⁰² Yine Hakk'ın ve haklının sözleri, hakîkatın üstünlüğünü beyân etmek açısından yüksek sesle okunmalıdır.³⁰³ Örneğin, Hz. İbrâhim'in (a.s.) Nemrûd'a, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) Fir'avun'a, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) bütün müşriklere, münafıklara ve zâlimlere karşı hakkı ve hakikatı haykırmalarını ifâde eden âyetler raf-i savt ile okunması gereken yerlerdir.³⁰⁴

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتِيَهُ اللَّهُ الْمَلَكُ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أَحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

“Allah'ın kendisine verdiği iktidara dayanarak rabbi hakkında İbrâhim ile tartışmaya giren kimseyi görmedin mi? İbrâhim “Rabbim hayat veren ve öldüren” deyince o, “Hayat veren ve öldüren benim” dedi. İbrâhim “Allah güneşi doğudan getirmektedir, hadi sen de onu batıdan getir” dedi. Bunun üzerine inkârcı ne diyeceğini bilemedi. Allah zalimler topluluğuna rehberlik etmez.”³⁰⁵

Âyette açık bir şekilde Hz. İbrâhim'in (a.s.) servet ve iktidar sahibi Nemrûd'a hakkı haykırması bunun karşısında da Nemrûd'un iddiasının asılsız olduğunun ortaya çıkması söz konusudur.³⁰⁶ Dolayısıyla hakîkate vurgu yapma adına âyette altı çizili bölümün yüksek sesle okunması temsîlî tilâvet açısından uygun olacaktır.

³⁰¹ ez-Zemahşerî, *Keşşâf Tefsîrî*, 5/230.

³⁰² Dağdeviren, “Kur'ân Tilâvetinde Temsil”, 56.

³⁰³ Aksoy, *Kur'ân'ı Okuma Âdâbı*, 32.

³⁰⁴ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 475.

³⁰⁵ Bakara, 2/258.

³⁰⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, 1/409.

وَقَالَ مُوسَىٰ يَا فِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ

*Mûsâ dedi ki: “Ey Firavun! Ben âlemlerin rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.”*³⁰⁷

Hiz. Mûsâ (a.s.) “Ben âlemlerin rabbi tarafından görevlendirilmiş bir elçiyim” demekle hem risâletle görevlendirilmiş olduğunu ilân etmiş hem de Fir’avun’un tanrılık iddiasının geçersiz olduğunu imâ etmiştir.³⁰⁸ Hiz. Mûsâ’nın (a.s.) Fir’âvun karşısında söylediği bu hakikat yüksek bir ses tonuyla okunmalıdır.

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

*“De ki: O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir.) Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir).”*³⁰⁹

İbn Abbas’tan rivâyet edildiğine göre Kureyş’in: “Ey Muhammed! Bizi davet ettiğin Rabbini bize anlat” demesi üzerine bu sûre inmiştir. Sûrede müşriklerin vasfını sorduğu zât, yâni Allah’ın (c.c.) sıfatları anlatılmakta ayrıca tevhid inancına vurgu yapılmaktadır.³¹⁰ İhlâs Sûresi içerdiği mesajlar itibâriyle bütün âyetleri yüksek sesle okunmalıdır.³¹¹

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ عَن أَصْحَابِ الْجَحِيمِ

*“Doğrusu (ey peygamber), biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdecî ve uyarıcı olarak gönderdik. Yakıcı azaba mahkûm olanlardan sen sorumlu değilsin.”*³¹²

Cenâb-ı Hak, tevhid inancına dâvet ettiği müşriklerin inkarlarındaki kararlılığı gören ve bundan dolayı hüzünlenen Resulullah’ı (s.a.s.) bu âyetle teselli ediyordu. Âyette Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) insanları doğru inanca çağırması ve yolunu takip edenleri cennetle müjdelemesi, inkarcıları ise kötü sonla uyarması anlatılmaktadır.³¹³

³⁰⁷ A’râf, 7/104.

³⁰⁸ Karaman vd., *Kur’an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, 2/565.

³⁰⁹ İhlâs, 112/1-4.

³¹⁰ ez-Zemahşerî, *Keşşâf Tefsîrî*, 6/1460-1462.

³¹¹ Dağdeviren, “*Kur’ân Okuma Sanatı Tecvid*”, 170.

³¹² Bakara, 2/119.

³¹³ en-Nîsâbü’rî, *Garâibü’l-Kur’ân ve Regâibü’l-Furkân*, 1/381.

Bu görevi yerine getirirken de hak ile yani Kur’ân’ın içerdiği sağlam bilgiler ve kesin delillerle desteklendiği ifâde edilmektedir.³¹⁴ Dolayısıyla hakîkatın açıklandığı bu âyetin kesinliğini gösterme açısından yüksek ses tonu ile okunması temsîlî okuyuşun gereğidir.

2.3.2.3. Müjde, Mükâfat ve Rahmet İçeren Âyetler

Yapılan iyiliklere karşı verilecek olan ilâhî armağan ve mükâfatların haber verildiği, bağışlanma ve merhamet niteliği taşıyan âyetlerin de raf-i savt ile okunması temsîlî okuma açısından uygundur.³¹⁵

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّاتِي

“Ey imanın huzuruna kavuşmuş insa! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak rabbine dön. Böylece has kullarımın arasına sen de katıl Cennetime gir!”³¹⁶

İnsan için en büyük saâdet, kulluktaki başarısı sayesinde rabbini kendisinden hoşnut etmesidir. Bunun neticesinde de rabbi tarafından ödüllendirilmiş ve kendisi de rabbinden hoşnut olmuştur. Allah Teâlâ’nın cennetine kabul ettiklerini “Benim kullarım” diye anması iltifatların en güzeldir.³¹⁷ Bu açıdan bakıldığında mü’min için büyük bir müjdenin ve mükâfatın anlatıldığı bu âyetin yüksek ses tonu ile okunması uygun olmaktadır.

...لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ

“Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır. O gece melekler ve ruh, rablerinin izniyle her bir iş için iner dururlar. O gece tan yeri ağarıncaya kadar esenlik doludur.”³¹⁸

Kadir gecesinin Allah katındaki değerinden bahseden bu sûrenin, özellikle üç, dört ve beşinci âyetleri içerdiği büyük müjdeler itibâriyle yüksek sesle okunmalıdır.

³¹⁴ Karaman vd., *Kur’an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, 1/198.

³¹⁵ Dağdeviren, “*Kur’ân Okuma Sanatı Tecvid*”, 171; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 476.

³¹⁶ Fecr, 89/27-30.

³¹⁷ Karaman vd., *Kur’an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, 5/622.

³¹⁸ Kadr, 97/3-5.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Şüphesiz ki iman edip dünya ve âhiret için yararlı şeyler yapanlar, namaz kılanlar ve zekât verenlerin rableri katında ecirleri vardır; onlara ne korku vardır ne de üzüleceklerdir.”³¹⁹

İslâm’ın istediği insan modeli imanlı, güzel ve faydalı amel sahibi, namazlı, niyazlı, cömert, eli açık, insanlara her türlü yardımı esirgemeyen insan modelidir.³²⁰ Bu mânâda dinimizin model müslüman için belirttiği şartları yerine getiren mü’minlerin dünyada ve ahirette sahip olacakları mutlu ve mes’ûd hayatı müjdeleyen bu âyetin de yüksek ses ile okunması uygun olacaktır.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapan ve rablerine gönül huzuruyla teslim olanlara gelince, işte onlar cennetliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.”³²¹

Dünyada güzel ve faydalı işler yapan, Allah’ı (c.c.) hoşnûd eden mü’minlere buna karşılık olarak ebedî olarak kalacakları cenneti müjdeleyen bu âyet, temsîlî okuyuş açısından yüksek perdeden okunursa isâbetli bir okuyuş gerçekleşir.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا

“İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlar bilmelidirler ki, biz güzel iş yapanların ecrini asla zâyi etmeyiz.”³²²

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا

³¹⁹ Bakara, 2/277.

³²⁰ Karaman vd., Kur’an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir), 1/442.

³²¹ Hûd, 11/23.

³²² Kehf, 18/30.

“İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara gelince, rahmân onlar için (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır.”³²³

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

“Allah, iman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanları altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Şüphesiz Allah dilediğini yapar.”³²⁴

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Biz, iman edip dünya ve âhirete yararlı işler yapanların (önceki) kötülüklerini mutlaka sileriz ve onları yaptıklarının daha güzeliyle ödüllendiririz.”³²⁵

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ

“İman edip dünya ve âhirete yararlı işler yapanlar güzel bir bahçede (cennette) ağırlanırlar.”³²⁶

Şimdiye kadar örnek olarak vermiş olduğumuz bu âyetlerin mânâ itibariyle, Yüce Allah tarafından inanan mü'minlere verilecek olan büyük müjdeleri ve mükâfatları içerdiğini görmekteyiz. Dolayısıyla verilen âyetlerin içerdiği anlamları, dinleyicinin gözünde ve zihninde canlandırabilme adına bahsi geçen âyetleri ve buna benzer âyetleri yüksek ses tonu ile okumak kâmil bir tilâvet açısından uygun bir okuyuş olacaktır.

2.3.3. Kelimelerde Ses Vurgusu Yapmak (Nebr)

Arap dilinde “nebr” kavramı, sesi yükseltmek, bağırarak, çığlık atmak ya da düşük bir ses tonundan sonra sesi yükseltmek gibi anlamları ifâde etmektedir.³²⁷ Yine açık ve düzgün konuşan kişilere de aynı kökten türeyen “nebbâr” ismi verilmektedir. Ayrıca hatibin hutbe okumak için üzerine çıktığı ve aynı zamanda hutbe okurken sesini yükselttiği özel kürsüye ise bu anlam ilişkisinden dolayı “minber” ismi verilmiştir.³²⁸

³²³ Meryem, 19/96.

³²⁴ Hac, 22/14.

³²⁵ Ankebût, 29/7.

³²⁶ Rûm, 30/15.

³²⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 5/189.

³²⁸ İbn Fâris, *Mû'cemü Mekâyisü'l-Lüğâ*, 5/380.

Temsîlî okuyuş kâidelerinden biri olan nebr (ses vurgusu)'i terim olarak şu şekilde tanımlayabiliriz: “Cümle içerisinde belirtilmek istenen maksadı hangi kelime taşıyorsa, o kelimenin belli hecesinde sese verilen baskıya ses vurgusu denir.”³²⁹ Dolayısıyla “nebr” herhangi bir hece ya da kelimeyi diğer hece ve kelimelere göre daha vurgulu söylemek anlamı taşımaktadır.³³⁰

Kur’ân’ı tilâvet ederken hem ilâhî hitâbın mükemmelliğine uygun hem de onun içerdiği mânâyı dinleyene yansıtabilecek bir ses tonu kullanmak gerekmektedir. Ancak ses vurgusu gelişigüzel yapılamaz. Âyet içerisinde öne çıkarılmak istenen mânâyı hangi kelime ifâde ediyorsa o kelimeye ya da o kelimenin belirli hecesine vurgu yapılmalıdır. Yerinde yapılan ses vurgusu maksada ve ibâreye oldukça kuvvet kazandırırken, yerinde yapılmayan vurgu da bir o kadar ters bir mânânın ortaya çıkmasına sebep olabilir.³³¹

Bilindiği üzere kendi dilimizde konuşurken dahi bazı kelimelerde ya da kelimelerin baş harflerinde sesimizi yükseltiriz. Çünkü konuşma esnasında hiçbir kelime ya da hiçbir harfe baskı yapmadan monoton bir tarzda dinleyenlere hitâb etmek konuşma usûlüne aykırı olmakla beraber dinleyenlerin de başını ağrıtır ve konuşmadan beklenen fayda sağlanamaz. Aynı şekilde Arapçadaki nidâ ve çağrı harfi olan “yâ” da, cümlenin mânâsını olumsuz hale getiren “mâ” ve “lâ-i nâfiye” de, istisnâ edatı denilen “illâ” da, tahsis ve te’kid (kuvvetlendirme) anlamı taşıyan “lâm” harfinde sesin perdesini biraz yükseltmek, bu hecelerde vurgu yapmak mânâ için bir mecbûriyet olmaktadır.³³²

Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de özellikle Arapça bilmeyenlerin, Kur’ân okurken içine düştükleri en önemli hatalardan biri de mânâ harflerini okurken yapılan vurgu yanlışlarıdır. Yerinde yapılan bir ses vurgusu anlama kuvvet kazandırdığı gibi yerinde yapılmayan bir vurgu anlamayı güçleştirebilir hatta mânâyı dahi bozabilir. Bu nedenle ses vurgusunun yerini iyi tâyin etmek, Kur’ân’ı güzel ve

³²⁹ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 467.

³³⁰ Kadri Yıldırım, “Arap Dilinde Nebr (Vurgu), *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17, (2003), 165.

³³¹ Kara – Çolakoğlu, “Kur’ân-ı Kerîm’den Aşr-ı Şerîf Seçimi ve Tilâvet Esnasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar”, 117.

³³² Aksoy, *Kur’ân’ı Okuma Âdâbı*, 29.

doğru okumanın şartlarından birisidir.³³³ Bu da herkesin yapamayacağı bilgi ve beceri gerektiren bir iştir.

Ses vurgusunda, şimdiye kadar yapılmış olan açıklamalardan de anlaşılacağı üzere iki amaç bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kelimenin bütünlüğünü ve istiklâlini korumak ikincisi ise mânâyâ dikkat çekmek ve mânâyı gözetmektir.³³⁴ Bunu başarabilmek için de özellikle aşağıda sıralayacağımız ses vurgusu prensiplerine riâyet etmek ve üzerinde çokça tâlim (çalışma) yaparak bir melekenin oluşmasını sağlamak gerekir.

Temsîlî tilâvette ses, kendilerinde “gunne” sıfatı bulunan “mîm” ve “nûn” harfleri dışında burundan gelmemeli, ağızdan gelmelidir.³³⁵ İsmi geçen iki harfte ise, “gunne” sıfatı mecbûrî olarak bulunduğundan bu iki harfin seslendirilmesinde mutlaka genizden ses gelmelidir. Diğer harflerde de buna çok dikkat etmek gerekir. Zira, kendisinde bu sıfatın olmadığı bir harfi okurken genizden ses gelmesi, o harfin kendisinde bulunmayan bir özellik katılarak okunması anlamına gelir. Bu ise tecvîd kurallarına aykırı bir eylem olmaktadır.³³⁶

Temsîlî okumanın prensiplerinden birisi olan ses vurgusunda dikkat edilmesi gereken yerleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

2.3.3.1. Olumsuzluk Bildiren “Ma” lar

Olumsuzluk bildiren “ﻻ” (mâ-i nâfiye) edatı hem isim hem de fiil cümlesinin başına gelebilir.³³⁷ Bu durumda kelimenin mânâsına kuvvet kazandırmak için mâ-i nâfiye edatı (ﻻ) vurgulanarak ya da tonlanarak okunmalıdır.³³⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de bunula ilgili pek çok örnek bulunmakla birlikte konunun anlaşılabilmesi için aşağıda vereceğimiz örnek âyetlerle yetineceğiz:

³³³ Nefes, *Kur’an Tilavetinde Temsili Okuma 29-30. Cüzlerdeki Mâ “ﻻ” Örneği*, 3.

³³⁴ Pakdil, *Ta’lim, Tecvid ve Kıraat*, 221.

³³⁵ Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 36; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 469.

³³⁶ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 469.

³³⁷ Muhammed el-Antâkî, *el-Minhâc fi’l-Kavâid ve’l-İ’râb*, (thk. Semîr İbrahim Besyûnî), 1.Baskı, Mektebet’ü Cezîretü’l-Verid, Mısır, 1430/2009 300.

³³⁸ Dağdeviren, *“Kur’ân Okuma Sanatı Tecvid*, 172; Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 38.

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَّا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَؤُوتٍ ...

“Yedi göğü birbiriyle tam bir uygunluk içinde yaratan O’dur. Rahmânın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin.”³³⁹

Âyette altı çizili edat mâ-i nâfiye edatıdır.³⁴⁰ Tilâvet esnasında bu harf vurgulanarak okunmalıdır.

مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ

“Ona ne malı fayda verdi ne de kazandığı başka şeyler.”³⁴¹

Âyete başlarken yüksek ses tonu ile başlamak gerekir. Burada sadece altı çizili harf olumsuzluk bildiren “mâ” edatıdır.³⁴²

وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْأَرْفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَآظِمِينَ مَالٍ لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ

“Yaklaşan gün konusunda onları uyar; çünkü dehşet içinde yutkunurlarken yürekleri ağızlarına gelmiş olacak; zalimlerin ne bir dostu, ne de sözü dinlenir bir şefaatchisi olacaktır.”³⁴³

Altı çizili edat mâ-i nâfiye (olumsuzluk bildiren mâ) edatıdır.³⁴⁴ Vurgulanarak okunmalıdır.

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمْ الْخَالِدُونَ

“Senden önce de hiçbir insana ölümsüzlük vermedik. Şimdi sen ölürsen, onlar ebedî mi kalacaklar?”³⁴⁵

Âyette altı çizili kısım mâzîye ait bir fiili (جَعَلْنَا) olumsuzza çevirmiş ve “vermedik” şeklinde bir mânâ ortaya çıkarmıştır.³⁴⁶ Bu sebeple vurgulu okunmalıdır.

³³⁹ Mülk, 67/3.

³⁴⁰ Necla Yasdıman, *Kur’ân Ufku (İrab’lı Kur’an ve Meâli)* 2.Baskı, DDY Yay., İzmir, 2018, 2/781.

³⁴¹ Tebbet, 111/2.

³⁴² Yasdıman, *Kur’ân Ufku*, 2/908.

³⁴³ Mü’min, 40/18.

³⁴⁴ Yasdıman, *Kur’ân Ufku*, 2/502.

³⁴⁵ Enbiyâ, 21/34.

³⁴⁶ Yasdıman, *Kur’ân Ufku*, 2/68.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ

“Allah dileseydi onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bir koruyucu kılmadık. Sen onların vekili de değilsin.”³⁴⁷

Âyette altı çizili kısımlar olumsuzluk bildiren “mâ” edatlarıdır. Vurgulanarak okunmalıdır.³⁴⁸

Bu konuyla ilgili olarak dikkat edilmesi gereken bir konu vardır. Kur’ân-ı Kerîm’deki her “mâ” (ما) olumsuzluk bildiren “mâ” anlamı taşımayabilir. Özellikle ism-i mevsullerden³⁴⁹ biri olan “mâ-i mevsûle” de vurgu yapmamaya özen göstermek gerekir. Zira bu “mâ” vurgulu okunursa yanlış mânâ anlaşılabilir.³⁵⁰ Mesela Bakara Sûresi’nin son âyetini bu duruma örnek olarak verebiliriz:

... رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ ...

“Rabbim! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme! Üstesinden gelemeyeceğimiz şeyleri boynumuza borç kılma!”³⁵¹

Âyette altı çizili “mâ” lar olumsuzluk edatı değil, mâ-i mevsûle olmaktadır.³⁵² Burada vurgu yapmak mânâ itibâriyle yanlış ve yersiz olmaktadır. Bu ve benzeri durumların ayırt edilebilmesi için yeterli düzeyde Arapça dilbilgisi’ne ihtiyaç olduğu âşikardır.

2.3.3.2. Olumsuzluk Bildiren “Lâ” ları

Arapçada “Lâ” (لَا) edatı, yok, değil, hayır gibi olumsuzluk anlamlarını içerir.³⁵³ Fiil ve isimlerin başına gelebilir.³⁵⁴ Bahsi geçen “Lâ” edatlarında sese ton verilerek

³⁴⁷ En’âm, 6/107.

³⁴⁸ Yasdımân, *Kur’ân Ufku*, 1/419-420.

³⁴⁹ İsm-i Mevsûl, mânâsı kendinden sonraki cümle ile açıklanan kapalı isme denir. Bkz. A.Zehra Şerbetçi vd. *Arapça Dilbilgisi Sarf*, Yasin Yay., İstanbul, 2010, 36.

³⁵⁰ Aksoy, *Kur’ân’ı Okuma Âdâbı*, 30; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 472; Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 38.

³⁵¹ Bakara, 2/286.

³⁵² Yasdımân, *Kur’ân Ufku*, 1/144.

³⁵³ Hasîrîzâde Elîf Efendi, *Muhtârûl-Enbâ’ Fi’l-Hurûf Ve’z-Zurûf Ve Ba’zi’l-Esmâ*, 1.Baskı, TYEKB Yay., İstanbul, 2019, 160.

³⁵⁴ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 472.

âyetteki olumsuz yapı hissettirilmelidir.³⁵⁵ Konuyla ilgili bazı âyetleri örnek olarak şu şekilde verebiliriz:

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Bilesiniz ki Allah dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler.”³⁵⁶

Âyette yer alan altı çizili edatlar “lâ-i nâfiye” (olumsuzluk bildiren lâ) edatlarıdır.³⁵⁷ Temsîlî okuyuş esaslarına göre vurgulanarak okunması gerekir.

ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

“İşte kitap; onda asla şüphe yoktur. O, günden güne sakınanlar için bir rehberdir.”³⁵⁸

Altı çizili kısım olumsuzluk anlamı taşıyan “Lâ” edatıdır.³⁵⁹ Yüksek sesle okunmalıdır.

فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Allah’ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleriyle sevinçli bir halde rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehid kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadır.”³⁶⁰

Âyette yer alan altı çizili harf olumsuzluk bildiren “lâ” edatı olduğu için³⁶¹ tonlanarak okunmalıdır.

قَالَ لَا تَثْرِيْبَ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

³⁵⁵ Aksoy, *Kur’ân’ı Okuma Âdâbı*, 30-31; Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 37; Dağdeviren, “*Kur’ân Okuma Sanatı Tecvid*”, 174.

³⁵⁶ Yûnus, 10/62.

³⁵⁷ Yasdıman, *Kur’ân Ufku*, 1/644.

³⁵⁸ Bakara, 2/2.

³⁵⁹ Yasdıman, *Kur’ân Ufku*, 1/3.

³⁶⁰ Âl-i İmrân, 3/170.

³⁶¹ Yasdıman, *Kur’ân Ufku*, 1/213.

“Yûsuf şöyle dedi: “Bugün yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir.”³⁶²

Altı çizili edat “lâ-i nâfiye” edatıdır.³⁶³ Tonlanarak okunmalıdır.

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَانِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Allah, hak ve adaleti ayakta tutarak, kendinden başka tanrı olmadığını bildirdi; melekler ve ilim sahipleri de bunu ikrar ettiler. (Evet) O’ndan başka tanrı yoktur; O mutlak güç ve hikmet sahibidir.”³⁶⁴

Âyette yer alan altı çizili kısımlar olumsuzluk bildirmektedir.³⁶⁵ Vurgulanarak okunmalıdır.

يَا بَنِي آدَمَ إِنَّمَا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَفْضُلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي فَمَنْ اتَّقَى وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Ey Âdemoğulları! İçinizden âyetlerimi size anlatacak peygamberler gelir de (onları dinleyerek) kim kötülükten sakınıp kendini ıslah ederse, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”³⁶⁶

Bu âyette de aynı şekilde altı çizilmiş olan yerler “lâ-i nâfiye” durumundadır.³⁶⁷ Yüksek bir ses perdesi ile okunmalıdır.

2.3.3.3. Tahsîs ve Te’kîd İfâde Eden “Lî” ler

Vurgulanarak okunması gereken yerlerden birisi de tahsîs ve te’kîd ifâde eden “lâm” harfidir.³⁶⁸ Tahsîs kelimesi mahsus kılma, belli bir amaç için ayırma, ayırtma gibi anlamlara gelmektedir.³⁶⁹ Te’kîd kelimesi ise desteklemek, vurgulamak

³⁶² Yûsuf, 12/92.

³⁶³ Yasdımân, Kur’ân Ufku, 1/735.

³⁶⁴ Âl-i İmrân, 3/18.

³⁶⁵ Yasdımân, Kur’ân Ufku., 1/152.

³⁶⁶ Â’raf, 7/35.

³⁶⁷ Yasdımân, Kur’ân Ufku, 1/459.

³⁶⁸ Sağman, İllâveli Yeni Sağman Tecvidi, 37; Aksoy, Kur’ân’ı Okuma Âdâbı, 29; Çetin, Kur’an Okuma Esasları, 342.

³⁶⁹ Mutçalı, el-Mu’cemü’l-Arabiyyü’l-Hadis, 228.

anlamalarını içerir.³⁷⁰ Tahsîs bildiren “Li” (لِ) ve te’kîd bildiren “Le” (لِ) harfinde sese tonlu bir perde verilmelidir.³⁷¹ Örneğin:

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ...

“Allah onlardan râzı olmuş, onlar da Allah’tan râzı olmuşlardır. İşte bu, rabbini sayıp O’ndan korkanlar içindir.”³⁷²

Âyette altı çizili bölüm vurgulanarak okunmalıdır.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ

“Söyle (yahudilere): Cebrâil’e kim düşmansa bilsin ki, Allah’ın izniyle önce gelen kitapları doğrulayıcı, müminler için bir hidayet rehberi ve müjdecî olarak Kur’an’ı senin kalbine indiren odur.”³⁷³

Âyette altı çizili bölüm tonlanarak okunmalıdır.

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمَدَّ كُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آفَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنَزَّلِينَ

“O zaman inananlara şöyle diyordun: “Rabbinizin, indirilen üç bin melekle size yardım etmesi sizin için yeterli değil mi?”³⁷⁴

Altı çizili edat vurgulanarak okunmalıdır.

كِتَابٍ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ لِتُنذِرَ بِهِ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ

“Bu, kendisiyle insanları uyarman, inananlara öğüt vermek için sana indirilen bir kitaptır. Artık bu hususta kalbinde bir sıkıntı olmasın.”³⁷⁵

³⁷⁰ Mutçalı, *el-Mu’cemü’l-Arabiyyü’l-Hadis*, 20.

³⁷¹ Dağdeviren, “*Kur’ân Okuma Sanatı Tecvid*, 174.

³⁷² Beyyine, 98/8.

³⁷³ Bakara, 2/97.

³⁷⁴ Âl-i İmrân, 3/124.

³⁷⁵ Â’raf, 7/2.

2.3.3.4. İstisna İfâde Eden “İllâ” lar

Genel bazı tahsîs ve hükümlerden sonra istisnâ olanları açıklayan ve “istisnâ edatı” denilen “illâ” kelimesi vurgulu okunmalıdır.³⁷⁶ Kelimenin açık-seçik ve anlaşılır olabilmesi bu tonlamaya bağlıdır.³⁷⁷ İstisnâ edatı’nın geçtiği şu âyetleri örnek olarak verebiliriz:

وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ

“Bize düşen, açıkça tebliğ etmekten ibarettir.”³⁷⁸

Âyette altı çizili edat istisnâ edatı’dır.³⁷⁹ Vurgulanarak okunmalıdır.

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ

“Onlar (yola gelmek için) kıyamet vaktinin ansızın gelivermesini mi bekliyorlar? Halbuki onun alâmetleri geldi. O gelip çatınca akıllarını başlarına devşirmeleri neye yarar!”³⁸⁰

Burada yer alan altı çizili kısım istisnâ edatı olduğu için³⁸¹ tonlanarak okunmalıdır.

وَمَا أَمْرًا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

“Halbuki onlara, Allah’a kulluk etmeleri, Hanîfler olarak O’na yürekten inanıp boyun eğmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emredilmişti. Doğru din de işte budur.”³⁸²

Âyette yer alan altı çizili kısım istisnâ edatı olduğu için³⁸³ yüksek bir ses tonu ile okunur.

³⁷⁶ Aksoy, *Kur’ân’ı Okuma Âdâbı*, 29; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 473; Çetin, *Kur’an Okuma Esasları*, 342.

³⁷⁷ Sağman, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*, 38.

³⁷⁸ Yâsîn, 36/17.

³⁷⁹ Yasdıman, *Kur’ân Ufku*, 2/418.

³⁸⁰ Muhammed, 47/18.

³⁸¹ Yasdıman, *Kur’ân Ufku*, 2/620.

³⁸² Beyyine, 98/5.

³⁸³ Yasdıman, *Kur’ân Ufku*, 2/893.

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ

“Sabır ve namazla Allah’tan yardım isteyin. Şüphesiz bunlar, Allah’a huşû ile boyun eğenlerden başkasına ağır gelir.”³⁸⁴

Altı çizili kısım istisnâ edatıdır.³⁸⁵ Tilâvet esnâsında tonlanarak okunması gerekir.

2.3.3.5. Nidâ Harfi Olan “Yâ” lar

Arapçada nidâ (seslenme) edatı olan “yâ” (يَا) harfi hem yakın hem de uzağa seslenmek için kullanılmaktadır. Bu harfin dışında farklı nidâ harfleri olsa da Allah (c.c.)’ nün ismi sadece bu harf ile (يَا) nidâ edilir.³⁸⁶ Bazı durumlarda nidâ harfi cümlede açık bir şekilde yer almakla beraber bazen de cümlede gizlenmiş olarak bulunabilir. Bu durumda vurgu, seslenilen üzerinde yapılır.³⁸⁷ Aşağıda vereceğimiz örneklerle bu iki durumu da izah etmeye çalışacağız.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız.”³⁸⁸

Âyetin başında yer alan altı çizili harf nidâ harfi olmakla birlikte hemen sonrasında ise seslenilen yani münâdâ yer almaktadır.³⁸⁹ Vurgu nidâ harfine yapılmalıdır.

قَالَ يَا هَرُونَ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا

“(Mûsâ dönünce) dedi ki: “Ey Hârûn! Onların saptıklarını gördüğünde beni izlemekten seni alıkoyan neydi?”³⁹⁰

³⁸⁴ Bakara, 2/45.

³⁸⁵ Yasdıman, *Kur’ân Ufku*, 1/18.

³⁸⁶ Mustafa el-Galâyîni, *Câmi’u’l-dürûsi’l-‘Arabiyye*, 3.Baskı, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrût, 1414/1994, 3/148.

³⁸⁷ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 474; Çetin, *Kur’an Okuma Esasları*, 342.

³⁸⁸ Bakara, 2/21.

³⁸⁹ Yasdıman, *Kur’ân Ufku*, 1/9.

³⁹⁰ Tâhâ, 20/92.

Altı çizili harf nidâ harfi hemen sonrasında ise seslenilen yer almaktadır.³⁹¹ Dolayısıyla nidâ harfinde sese ton verilmelidir.

Yukarıda vermiş olduğumuz bu iki âyet nidâ harfinin açık olarak bulunduğu âyetlere örnek olarak verilmiş âyetlerdir. Ayrıca nidâ harfinin cümlede gizlenmiş olarak bulunabileceğini ve böyle bir durumda seslenilen üzerinde vurgu yapılacağını belirtmiştik. Aşağıda vereceğimiz âyetlerde ise bu durum açıklanacaktır. Örneğin:

...نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَنْتُمْ لَنَا نُورٌ وَاعْفُرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Onların nuru önlerinde ve sağ yanlarında ilerleyerek yollarını aydınlatırken şöyle derler: Rabbimiz! Nurumuzu arttır eksiltme ve bizi bağışla. Şüphesiz senin her şeye gücün yeter.”³⁹²

Âyette yer alan altı çizili kelime, nidâ harfi gizlenmiş bir kelimedir.³⁹³ Bu durumda vurgu münâdâya yâni seslenilen kimseye yapılmalıdır. Âyet tilâvet edilirken “rabbimiz” (رَبَّنَا) kelimesi tonlanarak okunur.

...فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ

“Ama insanlardan öyleleri vardır ki, “Ey rabbimiz! Bize bu dünyada ver” diye dua ederler. Böyle bir kimsenin âhiretten hiç nasibi yoktur.”³⁹⁴

Altı çizili kelime, nidâ harfi gizlenmiş bir kelimedir.³⁹⁵ Vurgu seslenilene yani “rabbimiz” (رَبَّنَا) kelimesine yapılır.

2.3.3.6. Harekeli İki Harf Yan Yana Gelince İkincisine Vurgu Yapmak

Âynı cinsten iki harekeli harf yan yana geldiğinde, ikincisine vurgu yapmak sûretiyle iki harf birbirinden ayrılmış olur.³⁹⁶ Özellikle, birisi kelimenin sonunda

³⁹¹ Yasdımân, *Kur’ân Ufku*, 2/49.

³⁹² Tahrîm, 66/8.

³⁹³ Yasdımân, *Kur’ân Ufku*, 2/778.

³⁹⁴ Bakara, 2/200.

³⁹⁵ Yasdımân, *Kur’ân Ufku*, 1/90.

³⁹⁶ Sağmân, *İlâveli Yeni Sağmân Tecvidi*, 37.

diğeri ise devamındaki kelimenin başında iki harf yan yana gelmişse, kelimeleri birbirinden ayırmak için, ikincisine vurgu yapmak gerekir.³⁹⁷ Aşağıda vereceğimiz âyetler, temsîlî okuyuş esaslarından olan bu duruma örnektir:

...وَأَذْكُرُ رَبِّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحُ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ

“Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et.”³⁹⁸

Altı çizili olan yerde iki farklı kelimedede yan yana gelmiş olan “kef” (ك) harflerinden ikincisine vurgu yapmak iki kelimeyi birbirinden ayırmak için gereklidir.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ

“Şimdi sen rabbin için namaz kıl ve kurban kes!”³⁹⁹

Âyette altı çizili kısımda iki farklı kelimedede bulunan “lâm” (ل) harfi yan yana gelmiştir. Kelimeleri birbirinden ayırmak için ikinci “lâm” harfine vurgu yapmak gerekir.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ

“Rabbin fîl ordusuna ne yaptı, görmedin mi?”⁴⁰⁰

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ

“Görmedin mi, rabbin ne yaptı Âd kavmine!”⁴⁰¹

Fîl Sûresi’nde ve Fecr Sûresi’nde yer alan bu iki âyette, altı çizili kısımlarda iki farklı kelimedede bulunan ve yan yana gelmiş “fe” (ف) harflerinden ikincisine ses vurgusu yaparak kelimeleri birbirinden ayırmak temsîlî okuyuş açısından gereklidir.

³⁹⁷ Çetin, *Kur’an Okuma Esasları*, 340; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 469; Dağdeviren, *“Kur’ân Okuma Sanatı Tecvid*, 175.

³⁹⁸ Âl-i İmrân, 3/41.

³⁹⁹ Kevser, 108/2.

⁴⁰⁰ Fîl, 105/1.

⁴⁰¹ Fecr, 89/6.

Temsîlî okumada bütün bunları yaparken, doğal bir okuyuş sergilemeye çalışmak, yapmacılıktan uzak durmak ve ciddiyetsizliğe düşmemek gerekir.⁴⁰² Çünkü Kur'ân tilâvet ederken sese ton verme ya da vurgu yapmada aşırıya kaçma okuyuştaki akıcılığı bozar ve yanlış mânâlara sebebiyet verebilir.⁴⁰³

2.4. Tilâvet Âdâbı

2.4.1. Kur'ân Okuyucusunun Gözetmesi Gereken Âdablar

Yüce Allah'ın kullarına en büyük lütfu, onlara bir peygamber göndermesi ve bu peygamberle birlikte onlara kıyâmete kadar hayat rehberi olacak, doğruyla yanlış ayırmalarını sağlayacak bir kitap olan Kur'ân-ı Kerîm-i indirmesidir. İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren Müslümanlar Kur'ân'dan hiçbir zaman uzak durmamışlar, onu okumuşlar ve okutmuşlardır. Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine indirilen her âyeti hiç vakit kaybetmeden ashabına tebliğ etmiş, açıklamış ve âyetlerin nasıl telaffuz edileceğini öğretmiştir. Kendisi Kur'ân âyetlerini nasıl telaffuz etmişse aynı şekilde Kurrâ vasıtasıyla sonraki nesillere Kur'ân metinleri aktarılmıştır.⁴⁰⁴ Bu sebeptir ki Kur'ân-ı Kerîm indirildiği dönemden bu yana 14 asır geçmiş olmasına rağmen hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelebilmiştir.⁴⁰⁵

Kur'ân-ı Kerîm-i okuma, anlama ve yaşama noktasında Hz. Peygamber (s.a.s.) ve onun ashabının hassasiyetine ve duygularına sahip olmak, Kur'ân ile olan bağımızın güçlenmesine vesile olacaktır.⁴⁰⁶ Bu amaçla Kur'ân'a gösterilen saygı, tâ'zîm ve hürmet bizi takvaya ulaştıracak, takvâ ise Kur'ân'dan en üst düzeyde istifâde etmemizi sağlayacaktır. Dolayısıyla tilâvet âdâbı olarak bahsedilen tutum ve davranışlar esasında Kur'ân'dan ziyadesiyle istifade etmek için bir ön koşul, kalben ve zihnen bir ön hazırlık olarak değerlendirilebilir.⁴⁰⁷ Bununla birlikte bazı durumlar da vardır ki Kur'ân'ın hakikatını anlamamıza ve ondan istifâde etmemize engel olur. Bu meseleyi açıklamak adına Zerkeşî'nin şu sözleri önemlidir: “Bid'at ile uğraşanların, günahında

⁴⁰² Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 345.

⁴⁰³ Dağdeviren, “*Kur'ân Okuma Sanatı Tecvid*”, 175.

⁴⁰⁴ Akif Aydın, “Kur'an-ı Kerim Okumanın ve Dinlemenin Fazilet ve Adabı,” *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (Haziran 2002), 127.

⁴⁰⁵ Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 22.

⁴⁰⁶ Pehlivan - Öge, “Nitelik Bağlamında Kur'an Tilâvetinin Keyfiyeti ve Eğitimi Üzerine Bir İnceleme”, 51.

⁴⁰⁷ Pehlivan - Öge, “Nitelik Bağlamında Kur'an Tilâvetinin Keyfiyeti ve Eğitimi Üzerine Bir İnceleme”, 58.

ısrar edenlerin, kibirli olan kimselerin, kalbinde dünya sevgisi olanların, kâmil imânâ ulaşamamış kimselerin Kur'ân'ı anlaması mümkün değildir.”⁴⁰⁸ Bu bağlamda her mü'minin Kur'ân tilâvetinden azamî ölçüde istifâde edebilmesi için tilâvet öncesinde ve esnasında dikkat etmesi gereken hususları şu şekilde sıralayabiliriz:

2.4.1.1. Hâlis Niyet

Kur'ân okumadaki esas maksat, Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmaktır. Bunu elde etmek için de ihlâs ve samimiyetin en önde gelen unsurlar olduğu gerçeğini bilmek gerekir.⁴⁰⁹ Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadislerinde salih niyetin önemine vurgu yapılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ı Teâlâ meâlen şöyle buyurmaktadır: “Onlar bâtil dinlerinden uzaklaşarak saf bir inançla yalnız Allah'a kulluk etmek, namaz kılmak ve zekat vermekle emrolunmuşlardı ki dosdoğru din de budur.”⁴¹⁰ Yine Hz. Ömer'in (r.a.) rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte ise Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Yapılan işler niyetlere göre değerlendirilir. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır.”⁴¹¹

İhlâs, ibâdeti sadece ve sadece Allah (c.c.) için yapmaktır. İhlas ise, kulun yaptığı ibâdet ve diğer güzel işlerle, başka bir şeye değil, sadece Allah'ı Teâlâ'ya yaklaşmayı istemesiyle kazanılır. Allah'ın (c.c.) rızasını değil de başka bir varlığa yaklaşmayı, insanların beğenisini kazanmayı ve onlar tarafından övülmeyi arzu etmek ihlâsa engeldir.⁴¹² Bu konuda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) çok ciddi bir uyarısı bulunmaktadır. Kur'ân tilâvetinde ihlastan ve samimiyetten uzak duran kimseleri Resûlullah (s.a.s.) acı bir şekilde kınamıştır. Sahâbeden Ebû Saîd el-Hudrî'nin (r.a.) rivâyet ettiği bir hadiste şu ifâdeler yer almaktadır: “İçinizden öyle zümreler türeyecektir ki, siz onların yanında kendi namazlarınızı, onların oruçları yanında kendi oruçlarınızı, onların iyi amelleri yanında kendi sâlih amellerinizi küçük göreceksiniz. Onlar Kur'ân da okuyacaklar. Fakat okudukları Kur'ân boğazlarından aşağı geçmez.

⁴⁰⁸ Zerkeşî, “*el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'an*”, 2/180-181.

⁴⁰⁹ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 110.

⁴¹⁰ Beyyine, 98/5.

⁴¹¹ Buhârî, *İmân*, 41.

⁴¹² Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *et-Tıbyân fî Âdâbi Hameleti'l-Kur'ân*, (trc. M.Yaşar Kandemir), 4.Baskı, Tahlil Yay., İstanbul, 1442/2021, 62-63.

Onlar okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkarlar.”⁴¹³ Konuyla ilgili bir başka hadiste ise güzel sesle Kur’ân okudukları halde maksadı sadece dünyevî birtakım menfaatler olan kimselerin âhiretteki durumları ürpertici bir şekilde anlatılmaktadır. Buna göre bu kimseler ihlâstan uzak durdukları için kıyâmet gününde yüzlerinde etsiz bir kemik parçası ile diriltileceklerdir. Yüzlerinde et olmamasının sebebi ise yüzün kişi için, vücûdun en şerefli parçası olması ve bu kişinin de en şerefli bir ameli yâni Kur’ân okumayı dünyevî kazançlar elde etmeye araç olarak kullanması neticesinde bu şereften mahrum bırakılmasıdır.⁴¹⁴

Bütün bu rivâyetler bize şunu çok net bir şekilde göstermektedir. Kur’ân okuyan kimsenin, Kur’ân ahlakını davranışlarına yansıtabilmesi, maddî ve mânevî hayatına şekil verebilmesi ve Kur’ân tilâvetinden kâmil mânâda istifâde edebilmesi Kur’ân’ı ihlâs ile okumasına bağlıdır.

2.4.1.2. Abdestli Okumak

Allah’u Teâlâ’nın Kelâmı olan Kur’ân-ı Kerîm’in, sıradan bir kitap olarak görülemeyeceği muhakkaktır. Kur’ân-ı Kerîm Müslümanlar için sadece dînî ve dünyevî meselelerin çözümüne dâir konuları işleyen bir kitap değildir. Bunun yanında tilâveti, başlı başına bir ibâdet olan kutsal kitaptır. Bunun içindir ki nâzil olmaya başladığı İslâm’ın ilk dönemlerinden itibaren günümüze kadar Müslümanlar tarafından hem ezberden hem de yazılı olduğu malzemelerden ya da Mushaflardan⁴¹⁵ okunmuş ve ezberlenmiştir.⁴¹⁶ Bunun neticesinde ise abdestsiz olarak Kur’ân’ın ezberden ya da yazılı bir metinden okunup okunamayacağı tartışılmış ve Kur’ân’a ya da âyetlerin yazılı olduğu metinlere abdestsiz dokunulabilir mi? Sorusu akıllara gelmiştir. Biz öncelikli olarak konunun fikhî yönünü ilgili âyetle birlikte inceledikten sonra tilâvet âdâbı açısından kısa bir değerlendirme yapacağız.

⁴¹³ Buhârî, *Fezâilü'l-Kur’ân*, 36.

⁴¹⁴ Muhammed Zekeriyâ Kandehevî, *Fezâil-i A’mâl*, (Trc. Hayri Demirci), Ravza Yay., İstanbul, 2018, 263.

⁴¹⁵ Mushaf, Kur’ân âyetlerinin iki kapak arasında toplanmış haline denir. Bkz. Mehmet Emin, Maşalı, “Mushaf”, *DİA*, İstanbul, 2020, 31/242

⁴¹⁶ Hakan Uğur, “Vakıa Sûresi 79. Ayet Bağlamında Mushaf’a Abdestsiz El Sürme Meselesi”, *Usûl*, 25 (2016/1), 206.

Kur'ân okumak ve Kur'ân'a dokunmak için abdestin gerekli olup olmadığı tartışmasının kaynağı esasında Vâkıa Sûresi'nin şu âyetidir:

لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ^ط

“Ona ancak tertemiz olanlar (melekler) dokunabilir.”⁴¹⁷

Âyette geçen ve tertemiz olanlar anlamına gelen “mutahharûn” kelimesiyle ilgili olarak farklı açıklamalar olsa da tefsir âlimleri bu kelimedenden kastedilen varlığın melekler olduğunu iddia ederler. Âyette geçen ve dokunma anlamına gelen “mess” kelimesi ise Kur'ân âyetlerinin Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ulaştırılmasında melekler dışında herhangi bir varlığın rolünün olmadığını ve müşriklerin ileri sürdükleri kâhin veya şair sözü iftirasının asılsız olduğunu göstermektedir.⁴¹⁸ Bahsi geçen âyette yer alan Kur'ân'a temiz olarak dokunma ifâdesi, aslında Kur'ân'a saygı duyulması gerektiğini gösteren açık bir nitelemedir. Yâni kirli eller ona dokunmasın, maddî ve mânevî pislikten arınmış olan abdestli kimseler ona temâs etsin denilmektedir.⁴¹⁹

Kur'ân'ın, Allah'ı Teâlâ tarafından bu şekilde yüceltilmesi sebebiyle islâmın ilk dönemlerinden itibaren Müslümanlar, Kur'ân âyetlerinin yazılı olduğu malzemelere ve Kur'ân'a abdestsiz olarak dokunmamaya özen göstermişlerdir. İslam âlimlerinin büyük bir çoğunluğu da Kur'ân'a el sürmek için abdest alınması gerektiğine hükmetmişlerdir.⁴²⁰ Mesela İmâm Mâlik (ö. 179/795) konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir: “Abdesti olmayan kimse ne kabından ne de başka bir şeyi eline kılıf yaparak Kur'ân'a dokunamaz. Çünkü abdestsiz olarak Kur'an'a dokunması halinde onu kirletme ihtimali vardır. Şâyet abdestsiz Kur'an'a el sürmek caiz olsaydı Mushaf'ın dışına geçirilen başka bir kap vasıtasıyla ona dokunmak hoş karşılanabilirdi. Fakat Kur'ân-ı Kerîm'e hürmet ve tâzim için abdestsiz olanın ona el sürmesi hoş karşılanmamıştır.”⁴²¹

⁴¹⁷ Vâkıa, 56/79.

⁴¹⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, 5/230.

⁴¹⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 5/388.

⁴²⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, 5/230.

⁴²¹ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Muvatta*, (trc. Ahmet M. Büyükcınar vd.), Beyan Yay., İstanbul, 1994, 1/345.

Kur'ân-ı Kerîm'in abdestsiz olarak yüzünden veya ezbere okunması noktasında ise Hz. Muhammed'den (s.a.s.) gelen birtakım uygulamalar vardır. Örneğin bu mesele hakkında Hz. Ali'nin (r.a.) şu ifadeleri önemlidir. Bir gün Hz. Ali (r.a.) tuvaletten çıkmış ve ellerini yıkadıktan sonra Kur'ân okumaya başlamış ve orada bulunanlar bu durumu yadırgamışlardır. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a.) şunları söylemiştir: “Resûlullah, tuvalete gidip ihtiyacını gördükten sonra çıkar, ekmele et yer, Kur'an okurdu. Cünüplükten başka hiçbir şey, onu Kur'ân okumaktan alıkoymamıştır.”⁴²² Buna benzer bir başka hâdise ise şu şekilde yaşanmıştır: Hz. Ömer (r.a.) bir gün tuvaletten dönüp ellerini yıkamadan Kur'ân okumaya başlamış ve orda bulunanlar bu durumu yadırgamış ve içlerinden birisi “abdestsiz olduğun halde Kur'ân mı okuyorsun?” demiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) o kimseye “Sana bu fetvayı peygamberlik iddia eden Müseyleme mi verdi?” şeklinde cevap vermiştir.⁴²³ Hz. Ömer'in (r.a.) bu tepkisinden anlaşılıyor ki bu davranışının dayanağı Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamasıdır. Farklı sahâbelerden gelen diğer rivâyetlerin⁴²⁴ de neticesinde İslâm âlimleri Kur'ân-ı Kerîm'in abdestsiz olarak okunabileceğini, abdestli okumanın ise sünnet olduğunu ifâde etmişlerdir. Dolayısıyla Kur'ân'ı abdestsiz okuyan kişi, daha faziletli olan bir işi terk etmiş olur. Cünüp olan birinin ya da hayız gören bir kadının ise Kur'ân okuması haramdır.⁴²⁵ Bununla beraber mü'minin, kutsal kitabına saygısının bir nişanesi olarak ona el sürerken abdestli olmaya gayret etmesi onun ecrini ve feyzini arttırır.⁴²⁶ Esasında Mü'minin bu konudaki hassasiyeti Yüce Allah'ın Kelâmına karşı gösterdiği hürmeti yansıtmaktadır. Tilâvette gösterilen bu edep ise Kur'ân'dan en üst düzeyde istifâde edebilmemizi sağlar.⁴²⁷ Ayrıca abdestin insan vücûdunda zindelik oluşturacağı ve mânevî anlamda huzur vereceği düşünüldüğü takdirde, abdestli Kur'ân okumanın Kur'ân tilâvetinden gerçek anlamda istifâde edebilmeyi sağlayan faktörlerden biri olduğu anlaşılabilir.⁴²⁸

⁴²² Çetin, “Abdestsiz Kur'an Okuma Meselesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/1 (Ocak 1993), 111.

⁴²³ İmâm Mâlik, *el-Muvatta*, 1/347.

⁴²⁴ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için şu makâlelere bakılabilir: Çetin, “Abdestsiz Kur'an Okuma Meselesi”, Uğur, “Vakıa Sûresi 79. Ayet Bağlamında Mushaf'a Abdestsiz El Sürme Meselesi.”

⁴²⁵ en-Nevevî, *et-Tibyân*, 137-138.

⁴²⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, 5/230.

⁴²⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 5/338-339.

⁴²⁸ Ali Akpınar, *Kur'ân Niçin ve Nasıl Okunmalı*, 6.Baskı, Kitap Dünyası Yay., İstanbul, 2016, 88-89.

Bu açıdan her ne kadar yukarıda belirtilen durumlar dahilinde abdestsiz Kur’ân okumak caiz olsa da tilâvet esnasında abdestli olmaya gayret gösterilmesi yerinde bir davranış olur.

2.4.1.3. Kibleye Yönelmek

Namaz dışında Kur’ân-ı Kerîm okurken dahî, kibleye yönelerek oturmak güzel bir davranış olarak görülmüştür. Çünkü Hz. Peygamber’in (s.a.s.); “meclislerin en hayırlısı kibleye dönük olanlardır” ya da “en hayırlı oturma şekli, kibleye dönerek oturaktır” dediği rivâyet edilir.⁴²⁹

Kur’ân okuyan kimse, kibleye doğru, huşû, sükûnet ve vakar içerisinde, başını öne eğerek, son derece edepli bir şekilde yalnız başına olsa bile sanki bir hocanın önünde diz çökmüş gibi tam bir ciddiyet içerisinde oturmalıdır. Kur’ân tilâvet ederken en güzel oturuş şekli budur.⁴³⁰ Bununla birlikte ayakta, yan yatarken ya da yatakta otururken veyahut bunların dışında farklı bir vaziyette bulunurken Kur’ân tilâvet etmek caiz olsa da en uygunu ve çok sevap kazandıranı ilk olarak bahsettiğimiz oturma şeklidir.⁴³¹

Cenâb-ı Hak, Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurmaktadır:

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ...

“Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allah’ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler (ve şöyle derler:) “Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın, seni tenzih ve takdis ederiz. Bizi cehennem azabından koru!”⁴³²

Âyet-i Kerîmede açıkça görüldüğü üzere bir ibâdet şekli olan Cenâb-ı Hakk’ı anmak, sırasıyla önce ayakta sonra ise otururken ve yatarken şeklinde açıklanmıştır. Âyetteki bu sıralama fâzilet noktasında hangisinin daha değerli olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Allah-u Teâlâ hepsini övmüş fakat ayakta durmayı oturmaya,

⁴²⁹ en-Nevevî, *et-Tibyân*, 146; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 415.

⁴³⁰ Kandehevî, *Fezâil-i A’mâl*, 209; en-Nevevî, *et-Tibyân*, 146.

⁴³¹ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-Dîn*, 1/781; en-Nevevî, *et-Tibyân*, 146; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 415.

⁴³² Âl-i İmrân, 3/191.

oturmayı ise yaslanmaya tecih etmiştir. Meseleyi desteklemesi açısından Hz. Ali'den (r.a.) gelen şu rivâyet önemlidir: “Kim Kur’ân’ı namazda ayakta okursa, her bir harfi için kendisine yüz sevap verilir. Kim de namazda oturarak okursa, her harfine elli sevap verilir. Kim de Kur’ân’ı namaz dışında ve abdestli olarak okursa yirmi beş sevap verilir. Kur’ân’ı abdestsiz okuyana da on sevap verilir.”⁴³³

2.4.1.4. Kur’ân Okumaya İstiâze ile Başlamak

İstiâze (استعاذة) kelimesi sözlükte “sığınmak, korunmak” anlamındaki **avz**, **meâz** kelimelerinden türemiştir. Terim olarak ise her türlü kötülükten korunabilmek için sözle Allah’ın (c.c.) yardımını ve korumasını istemeyi ifâde etmektedir. Bunun içindir ki “eûzu” (Allah’a sığınırım), “neûzubillâh” (Allah’a sığınırız) ifadeleri kullanılmaktadır.⁴³⁴

Kur’ân okumaya başlayacak olan kişi “أعوذ بالله من الشيطان الرجيم” diyerek tilâvete başlamalıdır.⁴³⁵ İslâm âlimlerinin büyük bir kısmı, “Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah’â sığınırım” anlamına gelen bu cümle ile tilâvete başlamak gerektiğini söylemişlerdir. Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’de Nahl Sûresinde yer alan “Kur’ân okuduğun zaman kovulmuş şeytandan Allah’a sığın”⁴³⁶ meâlindeki âyetten yola çıkarak, Kur’ân okuduktan sonra kovulmuş şeytandan Allah’a sığınılacağını söyleyen âlimler de bulunmakla birlikte İslâm âlimlerinin büyük bir çoğunluğu bu âyeti “Kur’ân okumak istediğin zaman kovulmuş şeytandan Allah’a sığın” şeklinde anlamışlardır.⁴³⁷

İstiâze ile ilgili Resûlullah’dan (s.a.s.) rivâyet edilen pek çok hadis bulunmaktadır. Bu rivâyetlere göre Allah Resûlü’nün herkes tarafından bilinen “أعوذ بالله من الشيطان الرجيم” lafzı ile Allah’a sığındığı ve kırâatten önce bu lafızları söylediği ifâde edilmektedir.⁴³⁸ Kur’ân’a ve sünnete göre uygun olan lafız bu şekildedir ve bu konuda ümmetin görüş birliği içerisinde olduğu söylenebilir.⁴³⁹ Bunun yanında ilk

⁴³³ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-Dîn*, 1/781; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 416.

⁴³⁴ Demirci, “İstiâze”, *DİA*, İstanbul, 2001, 23/318.

⁴³⁵ Akpınar, *Kur’ân Niçin ve Nasıl Okunmalı*, 88.

⁴³⁶ Nahl, 16/98.

⁴³⁷ en-Nevevî, *et-Tıbyân*, 148.

⁴³⁸ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 352.

⁴³⁹ İbnü’l Cezerî, *en-Neşr*, 1/243 vd.

dönem âlimlerinin bazıları tarafından rivâyet edilen bir istiâze şekli daha vardır ki o da, “اعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم” şeklindedir. Kırâate başlarken “Kovulmuş şeytandan her şeyi işiten ve her şeyi bilen Allah’a sığınırım” anlamına gelen bu lafzı söylemekte herhangi bir sakınca olmamakla beraber tercih edilen ilk söylediğimiz lafızdır.⁴⁴⁰

İstiâze’nin sesli ya da sessiz okunmasıyla ilgili olarak ise şunları söyleyebiliriz: Kur’ân tilâvetinde bulunacak kişi ister Kur’ân’ın başından isterse herhangi bir yerinden başlarsa başlasın istiâzeyi sesli söylemelidir. Bunun yanında Kur’ân okuyan kişinin, bulunduğu ortamda açıktan kırâat yapacağını göstermesi açısından sesli istiâze getirmesi uygundur. Ancak Kur’ân okuyan kişi yalnız başına Kur’ân okuyorsa ya da sessiz okuyorsa istiâzeyi de sessiz telaffuz etmesinde bir sakınca yoktur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, sessiz kırâatte, okuyan kişinin kendi okuduğunu duymasıdır.⁴⁴¹

Kur’ân okumaya başlayan kimse eğer bir sûrenin başından başlayacaksa besmeleyi de okumalıdır. Ancak tilâvete sûre ortasından başlayacaksa, besmeleyi okuyup okumamakta serbesttir.⁴⁴² Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise Tevbe Sûresi’nin başında besmele çekilmeyeceğidir. Bunun sebebi hakkında ise iki görüş bulunmaktadır. Birincisi, Tevbe Sûresi’nin, savaş ilânı ile başlayan ve müşriklerle yapılan bütün antlaşmaların hükümsüz kılındığını ifâde eden bir sûre olmasındandır. İkincisi ise, Tevbe Sûresi’nin, öncesinde bulunan Enfâl Sûresi’nin devamı olduğu yönündeki görüşlerdir. Ayrıca Mushaf’ta yazılı halde yer alan her besmele âlimlerin büyük çoğunluğuna göre bir âyettir. Dolayısıyla bir kimse sûre başlarında istiâzenin yanında besmele de çekerse okuduğu sûreyi tam olarak okumuş olur. Şâyet Kur’ân okuyan kişi besmele okumazsa yine İslâm âlimlerin büyük çoğunluğuna göre Kur’ân’ı eksik okumuş olur.⁴⁴³

⁴⁴⁰ en-Nevevî, *et-Tıbyân*, 149.

⁴⁴¹ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 353-354.

⁴⁴² Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 355.

⁴⁴³ en-Nevevî, *et-Tıbyân*, 150.

Tilâvete istiâze ile başlamak farz değil, sünnettir.⁴⁴⁴ İslâm âlimleri tilâvete bu lafız ile başlamanın güzel bir davranış olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁴⁵ Kur’ân okumaya istiâze ile başlanılmasının nedeni, kırâat esnasında şeytanın vesveselerini uzaklaştırmak ve Cenâb-ı Hakk’ın gözetiminde bir Kur’ân tilâvetinde bulunmaktır.⁴⁴⁶ Dolayısıyla her ne kadar istiâze ile başlanılmadan Kur’ân tilâveti mümkün olsa da bir kimsenin Kur’ân âyetlerinden kâmil mânâda istifâde edebilmesi, şeytanın vesveselerinden kurtulup zihnen ve rûhen kendisini tilâvete verebilmesi buna bağlıdır.

2.4.1.5. Kur’ân-ı Kerîm’i Tertîl ile Tane Tane Okumak

Kur’ân-ı Kerîm’i okurken tertîl ile okumaya son derece özen göstermek gerekir. Yüce Rabbimiz Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurmaktadır:

نُصَفَةً أَوْ انْقِصَ مِنْهُ قَلِيلًا أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا

“Gecenin yarısında bu vakti biraz öne veya biraz ileri de alabilirsin. Kur’an’ı tane tane, hakkını vererek oku.”⁴⁴⁷

Âyette geçen Kur’ân’ın tertîl ile okunması emrini ez-Zemahşerî tefsîrinde şöyle açıklamıştır: “Tertîl, harflerin ve harekelerin hakkını vererek, yavaş yavaş okumaktır. Bu okuma şekli inci gibi dizilen dişlere benzetilir. Bu güzel dişler papatya yaprakları gibi araları açık ve düzgün olur. Dolayısıyla tertîl ile okumada harfler süratli bir şekilde okunmaz. Nasıl ki yürüyüşün en kötüsü süratli olanıdır. Kırâatın en kötüsü de hızlı ve çabuk olanıdır.”⁴⁴⁸

Kur’ân okumadaki amaç okunan âyetleri düşünmek ve anlamaya çalışmaktır. Bu da ancak yavaş yavaş okumak ile mümkün olabilir. Bu açıdan bakıldığında mânâyı düşünebilmek için sadece Arapçayı bilenlerin değil Kur’ân’ın diline hâkim olmayanların da Kur’ân’ı tâne tâne okuması gerekir. Çünkü ağır ağır okumakla Kur’ân’a hem saygı gösterilmiş olur hem de okunan âyetler okuyana tesîr eder.⁴⁴⁹ Hz.

⁴⁴⁴ en-Nevevî, *et-Tıbyân*, 149.

⁴⁴⁵ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 353.

⁴⁴⁶ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 353; Akpınar, *Kur’ân Niçin ve Nasıl Okunmalı*, 88.

⁴⁴⁷ Müzzemmil, 73/3-4.

⁴⁴⁸ ez-Zemahşerî, *Keşşâf Tefsîrî*, 6/986.

⁴⁴⁹ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-Dîn*, 1/784.

Muhammed'in (s.a.s) kırâatine baktığımızda da bu durumu açık bir şekilde görmek mümkündür. Ümmü Seleme'ye (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kırâatı sorulmuş ve o da "Hz. Peygamber'in kırâatı harf harf idi" şeklinde cevap vermiştir.⁴⁵⁰ Hz. Peygamber (s.a.s.) bu konuda hassas davranmış, ashabına en güzel şekilde örnek olmuş ve bunun dışındaki yanlış okuyuşları da yasaklamıştır.⁴⁵¹ Yine Kur'ân'ı tertîl ile okumanın önemini göstermesi açısından şu örnek dikkate değerdir: Mücâhid b. Cebr'e (ö.103/721), "İki kişi var. Biri namazda Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerini okudu. Diğeri ise sadece Bakara Sûresini okudu. Her ikisinin de namazı kılma, rükû, secde ve oturma süreleri aynı. Sence bunlardan hangisinin namazı daha faziletlidir?" Mücâhid ise bu soruya şu şekilde cevap verdi: "Bence sadece Bakara Sûresini okuyanın namazı daha faziletlidir."⁴⁵² Ayrıca İbn Abbâs, "ağır ağır ve mânâsını düşünerek Zilzâl ve Kâri'a sûrelerini okumak, düşünmeden, süratli bir şekilde Bakara ve Âl-i İmrân Sûrelerini okumaktan benim için daha makbuldür" demiştir.⁴⁵³ Bu ve benzeri örnekler, Kur'ân tilâvetinde tâne tâne okumanın ne denli önemli olduğunu bununla birlikte kırâatte acele etmenin ise yerilen o bir okuyuş olduğunu net bir şekilde göstermektedir.

2.4.1.6. Düşünerek ve Tefekkür Ederek Okumak

Kur'ân tilâvet eden kimse, okuduğu her âyeti, huşû ile ve mânâsını düşünerek okumalıdır.⁴⁵⁴ Bunu sağlayabilmek için de kalbi diğer dünyevî duygu ve düşüncelerden uzak tutmak gerekir. Yani Kur'ân okumaya başlayacağı vakit gönlünden her şeyi atmalı, aklını ve fikrini ona vererek okumalıdır.⁴⁵⁵

Kur'ân-ı Kerîm'de Cenâb-ı Hak, şöyle buyurmaktadır:

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا

⁴⁵⁰ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/208.

⁴⁵¹ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 170.

⁴⁵² en-Nevevî, *et-Tibyân*, 165.

⁴⁵³ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/784.

⁴⁵⁴ en-Nevevî, *et-Tibyân*, 151.

⁴⁵⁵ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/798.

“Kur’an’ı inceleyip düşünmüyorlar mı? Eğer Allah’tan başka birinden gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık ve çelişki bulurlardı!”⁴⁵⁶

Âyette geçen “tedebbür” kelimesi Kur’ân’ın mânâlarını dikkatle incelemek ve içindekileri derinlemesine düşünmek anlamında kullanılmıştır.⁴⁵⁷ Yine Sâd Sûresi’nde yer alan şu âyet de tilâvet noktasında takınmamız gereken tavır hakkında bize yol göstermektedir:

كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ

“Bu bir mübarek kitaptır ki onu sana, insanlar âyetleri üzerinde iyice düşünsünler, akıl iz’an sahipleri ondan dersler, öğütler alsınlar diye indirdik.”⁴⁵⁸

Âyetler üzerinde düşünmek, onların görünen kısımlarının arkasına gizlenmiş güzel anlamlarını ve doğru yorumlarını bulmaya yardımcı olur. Zira okuduğu şeyin görünen kısmıyla yetinen ondan çok fazla hayır elde edemez. Kur’ân okumak sadece lafızları ezberleyip, anlamlarını ötelemek değildir. Kur’ân âyetleri üzerinde tefekkür etmeden okumak kişinin ahlakı ve davranışları üzerinde bir etki oluşturmaz.⁴⁵⁹

Kur’ân-ı Kerîm, Allah’ın yüceliği karşısında kendisinin acizliğini hissetmek, yüreği ürpermek ve âyetler üzerinde tefekkür etmek için okunmalıdır.⁴⁶⁰ Mânâlarını düşünerek ve lezzet alarak okumak, gönlünü okuduğu âyetlere vermek, rahmet âyeti geldiği zaman sevinmek, azab âyeti geldiği zaman ise korkmalıdır.⁴⁶¹ Allah’ın sıfatları ve güzel isimleri anıldığı zaman Cenâb-ı Hakk’ın azameti karşısında saygı ile eğilmeli, kafirlerin çirkin iftiraları ve sözleri karşısında ise hüzünlenmeli, cenneti vasıflandıran âyetleri okuduğu zaman içinden bir arzu ve istek ile onu arzulamalı, cehennem âyetleri okuduğu zaman ise büyük bir korkuya kapılmalı, tüyleri ürpermelidir.⁴⁶² Özetle,

⁴⁵⁶ Nisâ, 4/82.

⁴⁵⁷ ez-Zemahşerî, *Keşşâf Tefsîrî*, 2/202.

⁴⁵⁸ Sâd, 38/29.

⁴⁵⁹ ez-Zemahşerî, *Keşşâf Tefsîrî*, 5/838.

⁴⁶⁰ en-Nevevî, *et-Tibyân*, 151.

⁴⁶¹ Kandehlevî, *Fezâil-i A’mâl*, 210.

⁴⁶² el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-Dîn*, 1/810-811.

Kur'ân tilâvetinde en temel amaç onu anlamaktır. Zira her âyet ancak onu anlamakla açıklığa kavuşur.⁴⁶³

2.4.1.7. Kur'ân'ı Hüzünlü Bir Sesle Okumak

Kur'ân okurken ağlamak müstehaptır. Tilâvet esnasında ağlamak mümkün olmasa da, okuyan kişinin Cenâb-ı Hakk'ın yüceliğini ve büyüklüğünü düşünerek hüzünlenmesi de ağlamak gibi kabul edilmiştir.⁴⁶⁴ Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.s.), “Kur'ân okurken ağlayınız, ağlayamazsanız ağlar gibi yapınız” buyurmuştur. İbn Abbas (r.a.) ise, İsrâ Sûresi'nde yer alan “*De ki: “Siz ona inanın veya inanmayın, şu bir gerçektir ki, bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere (Hakk'ın kelâmı) okununca derhal yüzüstü secdeye kapanırlar”*⁴⁶⁵ meâlindeki secde âyetinin tilâvetiyle ilgili olarak şunları söylemektedir: “Secde âyetini okuduğunuz zaman ağlamadan secde etmeyin, eğer ağlayamıyorsanız, ağlayamadığınıza üzülerek kalbiniz ağlasın ve sonra secde edin.”⁴⁶⁶

Kur'ân okurken ağlamak ve ağlamaya çalışmak mânevî derecesi yüksek olanların özelliği, sâlih kulların âdetidir.⁴⁶⁷ Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا

“Ağlayarak yüzüstü yere kapanırlar; Kur'an onların saygısını arttırır.”⁴⁶⁸

Zemahşerî, “*Keşşâf*” isimli eserinde bu âyeti, bağlantılı âyetlerle birlikte tefsîr ederken şunları söylemektedir: “İlâhî kitapları okumuş, vahiyden ve şeriattan haberdâr olan kimseler (âlimler), kendilerine Kur'ân okunduğu zaman Cenâb-ı Hakk'ın vaadini gerçekleştirmesine yani Hz. Muhammed'i (s.a.s.) gönderip onunla birlikte Kur'ân'ı indirmesine şahit olmuşlar ve bunun neticesinde büyük bir saygı ile Allah-u Teâlâ'ya

⁴⁶³ Muhammed b. Mustafa b. Osman el-Hüseyni el-Hadimî, *Kur'ân-ı Kerîm'i Okuma Âdâbı ve Faziletleri*, (trc. Yavuz Fırat), 1.Baskı, İlkharf Yay., İstanbul, 2017, 46.

⁴⁶⁴ el-Hadimî, *Kur'ân-ı Kerîm'i Okuma Âdâbı ve Faziletleri*, 47.

⁴⁶⁵ İsrâ, 17/107.

⁴⁶⁶ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/785.

⁴⁶⁷ en-Nevevî, *et-Tıbyân*, 159.

⁴⁶⁸ İsrâ, 17/109.

tesbihte bulunmuşlardır. Bu durum onların Yüce Allah'a karşı saygılarını artırmış, kalplerini yumuşatmış ve gözlerini yaşartmıştır."⁴⁶⁹

İmâm Nevevî'nin Ebû Sâlih'den rivâyet ettiğine göre, Yemenli bazı müslümanlar Medine'ye, Hz. Ebûbekir'in (r.a.) yanına geldiler ve Kur'ân okuyup ağlamaya başladılar. Onların bu halini gören Hz. Ebûbekir (r.a.) ise, "bir zamanlar biz de böyleydik" demiştir. Bu hadîs-i şerîf'in devamında ise Hz. Ebûbekir'in (r.a.): "Bir zamanlar biz de böyleydik, sonraları kalpler katılaştı" dediği belirtilmektedir.⁴⁷⁰ Taberânî'nin rivâyet ettiği başka bir hadîs-i şerîf'te ise: "Kırâat bakımından insanların en güzeli, Kur'ân okurken onunla hüzünlenendir" buyurulmuştur. Yine Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şu hadîsi de okuyucunun tilâvet esnasındaki tavrıyla ilgili olarak bize yol göstermektedir: "İnsanların kırâat bakımından en güzeli, okurken Allah'tan korktuğunu gördüğün kimsedir."⁴⁷¹

Kur'ân tilâvet eden kimsenin hüznünü ve üzüntüsünü ortaya koyabilmesi ancak azap âyetleri karşısında kalbinin ürpermesi, emir ve yasak bildiren âyetler karşısında ise kusurlarını düşünmesi ile mümkün olabilir. Zirâ bunları hakkıyla düşünen kimse hem mahzûn olur hem de ağlar. Bütün bunlara rağmen kalbinde bir üzüntü oluşmuyorsa, okuyucunun bunu bir musibet olarak görmesi gerekir.⁴⁷²

2.4.1.8. Üç Günden Daha Az Bir Sürede Kur'ân-ı Hatmetmemek

Kur'ân-ı Kerîm'i sıklıkla okumak, âyetlerin daha iyi anlaşılabilmesi için gerekli olduğundan İslâm âlimleri, Kur'ân'ı çokça okumayı tavsiye etmişlerdir. Her dikkatli okuyuş okuyan kişinin zihin dünyasında yeni ve farklı ufuklar açacak, Kur'ân'a olan bağlılığını ve onun içeriğine olan hâkimiyetini daha da artıracaktır.⁴⁷³ Fakat Kur'ân-ı Kerîm'in hangi sıklıkla okunması ya da kaç gün içerisinde hatmedilmesi sorusu âlimlerimiz arasında tartışılmıştır.

Kur'ân'ın nâzil olduğu ilk dönemlerden itibaren Kur'ân tilâvetiyle meşgul olan her mü'min, bulunmuş olduğu konuma ve koşula göre farklı sıklıklarda Kur'ân-ı

⁴⁶⁹ ez-Zemahşerî, *Keşşâf Tefsîrî*, 3/1198.

⁴⁷⁰ en-Nevevî, *et-Tibyân*, 161.

⁴⁷¹ el-Hadimî, *Kur'ân-ı Kerîm'i Okuma Âdâbı ve Faziletleri*, 47.

⁴⁷² el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/785.

⁴⁷³ Ali Yılmaz, "Tilâvet Âdâbı" *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27 (Haziran 2007), 155.

hatmetmişlerdir. Örneğin ilk devir İslâm âlimleri arasında iki ayda bir hatim yapanlar bulunmakla birlikte, ayda bir hatim yapanlar, on gecede bir hatim yapanlar, üç gecede hatim yapanlar hatta bir gün ve bir gecede hatim yapanlar bile bulunmaktaydı. Bir gün ve bir gecede hatim yapanlar arasında sahâbeden Osman b. Affân ve Temîm ed-Dârî gibi isimler de almaktaydı.⁴⁷⁴ Yine Said b. Cübeyr'in Ramazan ayında her gün iki defa hatim indiği, İmâm Şâfiî'nin ise her gün bir hatim indiği Ramazan ayında ise bunu ikiye çıkardığı ifâde edilir. İmâm-ı Âzam'ın ise Ramazan ayında, her gün ve gece birer defa ayrıca terâvih namazında bir defa olmak üzere toplam altmış bir defa Kur'ân-ı Kerîm-i hatmettiği rivâyet edilir.⁴⁷⁵ Fakat burada tâkip edilecek en güzel yol Hz. Peygamber'in (s.a.s.) metodudur. Hz. Peygamber (s.a.s.): “Üç gündün daha az bir sürede Kur'ân hatmeden, ondan bir şey anlamamıştır” buyurarak aslında Kur'ân okumadaki amacın ve ölçünün ne olması gerektiği konusunda önemli bir kriter ortaya koymuştur.⁴⁷⁶ Çünkü üç gündün az bir sürede Kur'ân okumak tertîl'in kaybolmasına, dolayısıyla mânâyâ nüfuz eden bir okuyuşun gerçekleşmemesine neden olur. Bunun içindir ki Hz. Aişe (r.a.) süratli bir şekilde Kur'ân okuyan bir adamı gördüğünde: “Bu adam ne Kur'ân okuyor ne de sükût ediyor” diyerek yapılan fiilin bir karşılığının olmadığını göstermektedir.⁴⁷⁷ Zeyd b. Sâbit (r.a.), kendisine Kur'ân-ı Kerîm'in haftada bir hatmedilmesi konusundaki görüşü sorulduğunda: “İyi olur, fakat bana kalırsa on gün ya da on beş günde bir hatim yapman daha uygundur. Çünkü bu süre her âyet üzerinde iyice düşünebilmeni ve âyet sonlarında gereği kadar durabilmeni sağlar” demiştir.⁴⁷⁸ Bütün bu rivâyetlere rağmen âlimlerin büyük bir çoğunluğuna göre Kur'ân'ı hatmetmek için bir zaman sınırlaması yoktur.⁴⁷⁹ Çünkü bu durum kişiden kişiye değişiklik gösterebilir. Kur'ân-ı Kerîm'in derin mânâlarını, hakikatlerini ve lafızların arka planlarını anlamak isteyen kimse, bunu hangi okuyuş ölçüsü ve süresi ile elde edebiliyorsa ona göre bir yol takip etmelidir.⁴⁸⁰ İmâm Gazzâlî'nin şu sınıflandırması ise kişinin hangi usûlü tâkip edeceğini bilmesi açısından önemlidir. Gazzâlî'ye göre kişi eğer âbidlerden (ibâdetle meşgul) bir kimse ise haftada iki hatim

⁴⁷⁴ en-Nevevî, *et-Tıbyân*, 109-110.

⁴⁷⁵ Kandehevî, *Fezâil-i A'mâl*, 250-251.

⁴⁷⁶ es-Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 1/248.

⁴⁷⁷ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/782.

⁴⁷⁸ İmâm Mâlik, *el-Muvatta*, 1/348.

⁴⁷⁹ Kandehevî, *Fezâil-i A'mâl*, 251.

⁴⁸⁰ en-Nevevî, *et-Tıbyân*, 112.

yapmalıdır. Şayet kalbini çalıştırıyor, tefekkür ile meşgul oluyor ya da ilim öğretiyor ise haftada bir hatim yeterlidir. Âyetlerin mânâları üzerinde düşünüyor ve anlamaya çalışıyor ise bu kişinin çok fazla tekrar yapmaya ihtiyacı olduğundan ayda bir defa hatim yapması uygundur.⁴⁸¹

Allah-u Teâla Kur'ân'ı, kendisinin emir ve yasaklarını öğrenmemiz ve hayatımızı ona göre düzenlememiz için göndermiştir. Yüce kitabımızın âyetleri üzerinde düşünmemizi gerektiren nice hikmetler ve ilâhî sırlar vardır. Kısa sürede hatim yapmak yerine, bu mânâları kavrayabilmek ve içselleştirebilmek için Kur'ân'ı tertîl üzere okuyarak mâkul sürede hatim indirmek gerekir.

2.4.1.9. Kur'ân'ı Çok Okumak ve Unutmaya Meydan Vermemek

Kur'ân-ı Kerîm-i sıklıkla okumak, dinimizce tavsiye edilen, beğenilen ve sevilen bir davranıştır.⁴⁸² Allah-u Teâlâ, devamlı olarak Kur'ân okuyanları övmüş ve Âl-i İmrân Sûresi'nde meâlen: “*Ehl-i kitap'tan öyle bir topluluk var ki, geceleri ibadete durup Allah'ın âyetlerini okur, secdeye kapanırlar,*”⁴⁸³ buyurarak, tilâvet ehli olan bu kişileri, hakkı tanıyan, doğru davranan, dosdoğru olan ve adaleti yerine getiren topluluk olarak açıklamıştır.⁴⁸⁴ Ayrıca Hz. Peygamber de (s.a.s.): “Ümmetimin en fâziletli âmeli Kur'ân okumaktır” buyurarak⁴⁸⁵, bu amelin ne derece büyük bir ibâdet olduğunu ifâde etmiştir. Yine Hz. Peygamber'den (s.a.s.) gelen başka bir rivâyette ise, Kur'ân ile meşgûl olmanın Allah-u Teâlâ'nın kullarına bir dâveti ve ziyâfeti olduğu bildirilmiştir. Dolayısıyla nasıl ki her dâvet eden, verdiği ziyâfete icâbet edilmesini ister, o halde Allah-u Teâlâ'nın da bu dâvetini ve ziyâfetini kaçırmamak gerektiği bildirilmiştir.⁴⁸⁶

Kur'ân tilâveti ile meşgûl olmanın bir başka faydası ise diğer zikirlerin aksine, Kur'ân'ın, tilâvetiyle ibâdet edilen bir kitap oluşudur. Bunun içindir ki okuyan kişi âyetlerin mânâsını ister anlasın ister anlamasın sevap kazanmaktadır.⁴⁸⁷ Buna göre

⁴⁸¹ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/782.

⁴⁸² es-Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 1/247.

⁴⁸³ Âl-i İmrân, 3/113.

⁴⁸⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, 1/654.

⁴⁸⁵ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/774.

⁴⁸⁶ es-Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 1/247-248.

⁴⁸⁷ el-Hadimî, *Kur'ân-ı Kerîm'i Okuma Âdâbı ve Faziletleri*, 34.

Allah-u Teâlâ'nın kitabından bir harf okuyana bir sevap verilir ve bu bir sevap ise on sevap değerindedir.⁴⁸⁸ Bu rivâyetin ışığında, Kur'ân âyetlerinin sayısını ve bu âyetleri oluşturan en küçük parçanın da harfler olduğunu düşünürsek, Kur'ân hatmeden kişinin ne kadar büyük sevaplara ulaşacağını öngörebiliriz.

Kur'ân-ı Kerîm-i, kitâba bakarak okumak, ezbere okumaktan daha fazîletlidir. Çünkü Mushaf'a bakarak okuyan kişi, hem okuma sevabı hem de Mushaf'a bakma sevabı elde etmiş olur. Resûl-ü Ekrem (s.a.s.): “Mushâf'a bakarak okuyan kimseye iki bin, bakmadan okuyan kimseye ise bin sevap yazılır” buyurmuştur.⁴⁸⁹ Bu yüzden sahâbenin büyük bir kısmı Kur'ân-ı Kerîm-i yüzünden çok okumuş, ona bakmadan bir gün geçirmeyi doğru bulmamışlardır. Hatta Hz. Osman'ın (r.a.) Kur'ân'ı yüzünden çok okuduğu için iki tane Mushâf eskittiği de rivâyet edilmiştir.⁴⁹⁰

Kur'ân okumak, onunla meşgul olmak ve ezberlemek Allah'ın bir lütuf ve nimetidir. Dolayısıyla Kur'ân'la irtibatını kesmeyen kişi, bu halini, şükredilmesi ve kıymeti bilinmesi gereken bir durum olarak görmelidir. Tam aksine Kur'ân'la ilişkisini kesmiş olan kimse ise bu durumu başına gelmiş en büyük musîbet olarak görmelidir. Çünkü Cenâb-ı Hakk, Tâ-Hâ Sûresi'nde şöyle buyurmaktadır:

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى

“Kim de beni anmaktan yüz çevirirse mutlaka sıkıntılı bir hayatı olacaktır ve onu kıyamet günü kör olarak haşrederiz.”⁴⁹¹

Rabbimizin Kur'ân'dan yüz çevirenleri kör olarak haşretmesi mânîdardır. Çünkü dünyadayken o kimseye, âyetler açık ve aydınlatıcı bir şekilde gelmesine rağmen onları göz ardı etmiş, ibret nazarıyla bakmamış ve gerektiği gibi okumamıştır. Gözleri görmesine rağmen bu hakikatler karşısında kör kesilmiştir.⁴⁹² Bu korkutucu son karşısında mü'minin çok dikkatli ve sorumlu davranması gerekir. Çünkü bunun yanında Hz. Peygamber'den (s.a.s.) gelen başka rivayetler de vardır ki kişinin bu

⁴⁸⁸ es-Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 1/247.

⁴⁸⁹ en-Nevevî, *et-Tibyân*, 178-179.

⁴⁹⁰ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/791.

⁴⁹¹ Tâ-Hâ, 20/124.

⁴⁹² ez-Zemahşerî, *Keşşâf Tefsîri*, 4/384.

konuda ne kadar hassas davranması gerektiğini açık bir şekilde göstermektedir. Bu rivâyetlerden bir tanesinde Hz. Peygamber (s.a.s.), Kur'ân-ı Kerîm-i okuyan ve daha sonra da unutan kişilerin Allah-u Teâlâ'nın huzuruna dişleri dökülmüş ve burnu kesilmiş olarak çıkarılacağını bildirmektedir. Ayrıca Enes b. Mâlik'in (r.a.) rivâyet ettiği bir hadis-i şerif'te ise, Kur'ân-ı Kerîm'den herhangi bir âyeti veya sûreyi ezberleme nimetine kavuştuktan sonra onu unutmak, ümmetin günahları arasındaki en büyük günah olarak gösterilmiştir.⁴⁹³ Bu tehlikeyi gören Hz. Peygamber (s.a.s.):” Kur'ân'ı sık sık yoklayınız. Nefsim kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, Kur'ân'ın hafızadan çıkması, bağlanmış devenin kaçmasından daha süratlidir” buyurarak, her mü'min'in Kur'ân ile sıkı bir bağ kurmasını ve ezberlerini de muhafaza etmesini istemiştir.⁴⁹⁴ Dolayısıyla Kur'ân ehline ve Kur'ân hafızlarına yakışan, insanlar uykuya daldıkları zaman gecelerini, lafa daldıkları zaman ise gündüzlerini Kur'ân tilâveti ile değerlendirmeleri,⁴⁹⁵ Kur'ân okuyabilmeyi ya da Kur'ân'dan bazı âyetleri ve sûreleri ezberlemeyi, daha da önemlisi hafız olmayı bir nimet olarak görüp buna layık olmaya çalışmaları ve bu ezberlerini korumaya gayret göstermeleridir.⁴⁹⁶

2.4.1.10. Kur'ân'ı Güzel Sesle Okumaya Çalışmak

Kur'ân-ı Kerîm-i, usûlüne uygun olarak okumak gerekir. Kur'ân'da bu husus bizzat tertîl kavramı ile ifâde edilmiş ve tertîl'in şekillenmesi ve uygulanması ise tecvîd ilmiyle gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.), Kur'ân tilâvetinin, tertîl ile birlikte güzel sesle süslenmesini de tavsiye etmiş ve Kur'ân'ı güzel sesle okuyanları takdîr etmiştir.⁴⁹⁷ Bununla birlikte sahâbe, tâbiîn ve onlardan sonra gelen İslâm âlimleri de Kur'ân'ın güzel sesle okunmasını güzel bir davranış olarak görmüşlerdir.⁴⁹⁸ Çünkü güzel ses Kur'ân'ın güzelliğini artırmaktadır.⁴⁹⁹

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) tilâvette güzel sese ne kadar değer verdiğini göstermesi açısından şu hâdise önemlidir. Rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber

⁴⁹³ en-Nevevî, *et-Tıbyân*, 128.

⁴⁹⁴ Kandehevî, *Fezâil-i A'mâl*, 262.

⁴⁹⁵ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/778.

⁴⁹⁶ en-Nevevî, *et-Tıbyân*, 129.

⁴⁹⁷ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 351.

⁴⁹⁸ en-Nevevî, *et-Tıbyân*, 199.

⁴⁹⁹ es-Suyûtî, *El-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 1/256.

(s.a.s.), hanımı Hz. Aişe'yi (r.a.) bekliyordu. Fakat hanımı biraz gecikince ona niçin geç kaldığını sordu. Bunun üzerine Hz. Aişe (r.a.): “Ey Allah'ın Resûl'ü! Yoldan geçerken bir Kur'ân sesi duydum ve onu dinledim. Okuyan, öyle güzel Kur'ân okuyordu ki daha önce bu kadar güzel okuyan duymamıştım” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) merakla bulunduğu yerden ayrılarak hanımının bahsettiği kişiyi dinlemeye gitti ve onun tilâvetini uzun bir müddet dinledi. Döndüğünde ise şunları söyledi: “Bu Ebû Huzeyfe'nin azadlı kölesi Sâlim'dir. Ümmetimde böyle Kur'ân okuyanları bulunduran Allah'a hamdederim.”⁵⁰⁰

Hz. Peygamber (s.a.s.), güzel sesle Kur'ân okuyan sahâbileri övmüş ve onları ashâbına Kur'ân'ın nasıl okunması gerektiği konusunda örnek olarak göstermiştir. Mesela: “Kim Kur'ân-ı Kerîm-i en güzel şekilde ve nâzil olduğu gibi okumak isterse Abdullah b. Mes'ûd gibi okusun” buyurarak adı geçen sahâbî'yi bu konuda hem teşvîk etmiş hem de diğer mü'minlere örnek olarak göstermiştir.⁵⁰¹

Kur'ân-ı Kerîm-i güzel sesle okumaya çalışmanın gerekliliğiyle alakalı olarak şu hadis-i şerîf'leri sıralayabiliriz. Hz. Peygamber (s.a.s.): “Kur'ân'ı seslerinizle süsleyiniz. Zira güzel ses, Kur'ân'ın güzelliğini daha fazla ortaya çıkarır” buyurmaktadır.⁵⁰² Yine başka bir rivâyette ise: “Allah-u Teâlâ, güzel sesli bir peygamberin, Kur'ân'ı güzel ve yüksek sesle okumasından hoşnut olduğu kadar başka hiçbir şeyden hoşnût olmamıştır” buyurulmuştur.⁵⁰³ Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.): “Kur'ân'ı güzel sesle okumayan bizden değildir” buyurarak aslında bu konuda herhangi bir çaba ve hassasiyet göstermeyen kişinin, usûlün dışında bir okuyuş gerçekleştirdiğini bildirmektedir.⁵⁰⁴

Kur'ân'ı güzel sesle okumanın gerekliliğini ifâde eden ve güzel Kur'ân okuyanları öven bu rivâyetlerle birlikte dikkat edilmesi ve hassâsiyet gösterilmesi gereken bir başka konu daha vardır ki bu da Kur'ân'ın şarkı nâmesiyle okunması ve aşırıya kaçarak tilâvette lahn yapılması meselesidir. Özellikle nağme yapma adına,

⁵⁰⁰ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/792.

⁵⁰¹ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, 1/792.

⁵⁰² el-Hadimî, *Kur'ân-ı Kerîm'i Okuma Âdâbı ve Faziletleri*, 48.

⁵⁰³ Kandehevî, *Fezâil-i A'mâl*, 241.

⁵⁰⁴ en-Nevevî, *et-Tibyân*, 201.

uzatılması gereken yeri haddinden fazla uzatmak ya da uzatılmaması gereken yeri uzatmak, Kur'ân da olmayan bir harekeyi ilâve ederek okumak veya olan bir harekeyi çıkarmak, bir kelimeyi tamamıyla gizlemek gibi tecvîd kurallarını ihlâl etme anlamına gelen ve mânâyı anlaşılamaz duruma getiren hatalı okuyuşlar haram olarak kabul edilmektedir. Bu tür okuyuş, hem okuyanı hem de dinleyeni günaha sokar.⁵⁰⁵ Dolayısıyla güzel sesle Kur'ân okumak isteyen kişinin hem bu durumu göz önünde bulundurması hem de şu hadis-i şerîf'i dikkate alarak tilâvette bulunması gerekir. Rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Kur'ân'ı okurken ehli kitâb'ın ve fasıkların yaptığını yapmayın! Öyle bir nesil gelecek ki onlar, Kur'ân'ı şarkıcı ve râhipler gibi bağırarak ve sesi dalgalandırarak okuyacaklardır. Fakat okudukları boğazlarından aşağı geçmeyecektir.”⁵⁰⁶

Bütün bu rivâyetlerin neticesinde Kur'ân'ı, lafızları bozmadan ve usûlünce, âhenkli bir ses ile okumakta herhangi bir sakınca yoktur ve bu durum teşvîk edilmiştir.⁵⁰⁷ Ayrıca sesi güzel olmayanların da bu vasıflara sahip olan okuyuculardan istifâde etmeleri, onları dinlemeleri güzel bir davranış olarak görülmüştür.⁵⁰⁸

⁵⁰⁵ en-Nevevî, *et-Tıbyân*, 203.

⁵⁰⁶ es-Suyûtî, *El-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 1/256.

⁵⁰⁷ en-Nevevî, *et-Tıbyân*, 203.

⁵⁰⁸ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 420.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm okunmak ve eyleme geçirilmek üzere gönderilmiş bir kitaptır. İlâhî vahyin ürünü olan âyetler Hz. Peygambere'e (s.a.s.) indirilmiş ve Allah Rasûlü'nden, bu âyetleri insanlara okuması ve açıklaması istenmiştir. Hz. Peygamber de (s.a.s.) bu görevi yerine getirme adına birtakım faaliyetlerde bulunmuş ve bu süreç içerisinde Kur'ân eğitimi ve öğretimiyle ilgili kavramlar da ortaya çıkmıştır. Bu kavramların en başında ise kırâat kavramı gelmektedir.

Kırâat kelimesi, mutlak mânâda okumakla ilgili bir kavram olarak ön plana çıkmış olsa da daha çok Kur'ân harflerinin ve kelimelerinin bir araya getirilmesi ve okunması olarak anlaşılmıştır. Ayrıca bu okumanın keyfiyetini de yine kırâat ilmi ortaya koymuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu noktadaki örnekliği de sahâbeden gelen rivâyetlerle açıklanmaktadır. Bununla birlikte Kur'ân okuyan kimselerin sahip oldukları bilgi ve tecrübeye göre farklı kavramlarla isimlendirildikleri de görülmektedir.

Tilâvet kavramında ise Kur'ân okumanın yanında, bu fiilin niteliği daha çok ön plana çıkmış ve Kur'ân okuma fiili genellikle tilâvet kavramı ile ifâde edilmiştir. Ancak bu kavram, okumanın yanında, okunan âyetlerin gereğini yerine getirme, teşvik ve uyarılarını dikkate alma anlamları da taşımaktadır. Bu yönüyle kırâat kavramından farklı olarak her okuma için tilâvet kelimesinin kullanılmadığını da tekrar belirtmeliyiz. Ayrıca bu kavram içerisinde okumanın keyfiyetini ve ölçüsünü bildiren farklı terimlerin de ortaya çıktığını görebilmekteyiz.

Kırâat eğitiminde gerekli olan yöntemlerin neler olduğu ve bunların ne derece gerekli olduğu da açıkça ortaya koyulmuştur. Özellikle Kırâat ilminin hem teorik hem de pratik olarak iki boyutu da düşünülürse, bu ilimle meşgûl olanların bahsedilen kuralları iyi bilmesi gerektiği ve yeterli düzeyde bilgiye ve pratiğe sahip olmadan bir başkasına bu ilmi aktaramayacağı görülmektedir. Bu konuda başvurulacak ilmin ise tecvîd ilmi olduğu ve bu ilmin Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde farklı isimlerle adlandırıldığı bilinmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in tilâvetinin ibâdet olması ve namazlarda okunmasının farz olması, onu hatasız okumamızı bir nevî zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla namazda ve namaz dışında okunan Kur'ân'ın hatalardan korunması gerekmektedir. Tecvîd kurallarının ihlal edildiği ya da âyet metninin yanlış okunduğu durumlarda çeşitli hatalar ortaya çıkmakta ve bu hatalar “lahn” olarak isimlendirilmektedir. Bu hataların namaz içerisindeki kırâatta yapılması ise “zelletü'l kârî” kavramıyla ifade edilmiştir. Namaz okunan Allah kelâmında yapılan hataların hangi durumlarda namazı ifsâd edip etmediği de âlimler arasında tartışılmış ve farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşler de örnekleriyle birlikte ayrıntılı olarak ilgili başlık altında verilmiştir. Bu örnekler ise bize konunun ne kadar hassas ve dikkat gerektiren bir mesele olduğunu açıkça göstermektedir.

Kur'ân tilâvetinde mükemmeliğe ulaşabilmek için sadece bahsedilen kavramların en iyi şekilde bilinmesi ve icrâ edilmesi yetmez. Bununla birlikte mânâyı esas alan temsîlî tilâvetin de ne derece önemli olduğu görülmektedir. Bunun için de Kur'ân tilâvetinde, harflerin özelliklerine uygun bir şekilde telaffuz edilmeleri ve ilâhî hitaba uygun bir ses tonu ile okunmaları gerekmektedir. Bu nitelik sağlandığında okunan âyetlerin etkileyciliği daha da artmaktadır. Bununla birlikte okuyucunun gösterişten uzak kalarak sadece mânâyı esas almak sûretiyle mahzun ya da coşkulu bir tilâvet icrâ etmesi gerekmektedir. Ancak günümüzde Kur'ân âyetlerini okurken, mânâyı dikkate alma, neredeyse yok denecek azdır. Bunun Arap diline ya da âyetlerin içeriğine vâkıf olmama ya da eserlerimizde temsîlî okuyuşa yeterince yer verilmemesi gibi birden fazla sebebi olabilir. Sebep her ne olursa olsun yerinde yapılmayan tonlamalar ya da ses yükseltme veya ses düşürmeler hatalı bir okuyuşun gerçekleşmesine neden olur. O halde İlâhî mesajın daha açık bir şekilde anlaşılabilmesi ve okunan âyetlerin te'sirini artırabilmek için Kur'ân eğitiminde temsîlî okuyuş büyük bir ciddiyet ve önemle ele alınmalıdır.

İlâhî kelâm ile muhatap olan kişilerin Kur'ân'a karşı nasıl tavır takınmaları, Kur'ân eğitimi içerisinde yer alan bir başka başlıktır. Mü'minler farklı amaç ve şekillerde de olsa günlük hayatlarında Kur'ân'la olan ilişkilerini devam ettirmektedir. Bu ilişkide ise mü'mine yakışan büyük bir disiplin ve ciddiyettir. Özellikle Hz.

Peygamber (s.a.s.) ve ashâbının bu konudaki tutumları bizim için önem arz etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'den hakkıyla istifâde edebilmek, Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve ikramlarına nâil olabilmek, tilâvet âdâbına uymak ve tilâvetin hükümleriyle amel etmek ile mümkün olmaktadır. Dolayısıyla bize düşen görev okunmak ve amel etmek için indirilen Kur'ân'ı, Hz. Peygamber'i (s.a.s) rol model olarak öğrenmek, okumak ve anlamaya çalışmaktır. Gerçek mânâda kurtuluş bununla gerçekleşecektir.

KAYNAKÇA

- AKÇAY, Menderes, “zelle”, *DİA*, 44: 224, İstanbul, 2013
- AKDEMİR, Mustafa Atilla, “Kırâat Eğitiminde Tarîkler”, *Kur’ân ve Kıraati Sempozyumları Kitabı*, Abdurrahman Gürses Anısına I, 2000.
- AKDEMİR, Mustafa Atilla, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*, 2. Baskı, İFAV Yay., İstanbul, 2015
- AKPINAR, Ali, *Kur’ân Niçin ve Nasıl Okunmalı*, 6. Baskı, Kitap Dünyası Yay., İstanbul, 2016.
- AKSOY, Hâfız Fikri, *Kur’ân’ı Okuma Âdâbı*, Yayıncılık Matbaası, İstanbul, 1970.
- ALTIKULAÇ, Tayyar, “Mekkî b. Ebû Tâlib”, *DİA*, 28: 576, Ankara, 2003.
- ANTÂKÎ, Muhammed, *el-Minhâc fi’l-Kavâid ve’l-İ’râb*, 1. Baskı, Mektebetü’l-Cezîretü’l-Verid, Mısır, 1430/2009.
- ASLAN, Ömer, "Kur’ân Tilavetinde Tecvîd’in Gerekliliği ve Lahn (Okuyuş Hataları)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Haziran 2003): 357-372.
- ASLAN, Durmuş, “Ebû Müzahim Musa b. Ubeydullah el-Hakanî ve Kasîdetü’r-Râiyye’sinin tecvid Tarihindeki Yeri”, *Turkish Studies (Elektronik)* 13/25 (2018): 19-40.
- AYDIN, Akif, “Kur’an-ı Kerim Okumanın ve Dinlemenin Fazilet ve Adabı,” *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (Haziran 2002): 127-152.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yay., İstanbul, 1966.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, (sad. Ali Fikri Yavuz), Akçağ Yay., Ankara, 2007.
- BİRİŞİK, Abdülhamit, *Kırâat İlmi ve Târîhi*, 2. Baskı, Emin Yay., Bursa, 2014.
- BUĞDA, Alimcan, "İslam Hukukunda Farz-ı Kifâye Kavramının Sosyal Hayattaki İşlevi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0 / 41 (Haziran 2023): 1-30.
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu’s-Sahîh*, Dâru’l-Feyha, Beyrut, 2020.
- CÂHİZ, Ebu Osman Amr b. Bahr, *el-Beyân ve’t-Tebyîn*, Mektebetü’l-hâncî, (thk. Abdüsselâm M. Hârûn), 4 Cilt, 7. Baskı, Kahire, 1418/1998.
- CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsîr Usûlü*, 4. Baskı, TDV Yay., Ankara, 1983.

CÜREYSÎ, Ebû Muhammed Mekkî Nâsır, *Nihâyetü'l-Kavli'l-Müfid fi İlmi't-Tecvîd'l-Kur'âni'l-Mecîd*, (tsh. Ali Muhammed ed-Dabba), 4. Baskı, Mektebetü'l-Edeb, Kahire, 1432/2011.

ÇETİN, Abdurrahman, *Kur'an Okuma Esasları*, 33. Baskı, Emin Yay., Bursa, 2015.

ÇETİN, "Tilâvet", *DİA*, 41: 155, İstanbul, 2012.

ÇETİN, "Tecvid", *DİA*, 40: 254, İstanbul, 2011.

ÇETİN, "Hâkânî, Mûsâ b. Ubeydullah", *DİA*, 15: 166, İstanbul, 1997.

ÇETİN, "Abdestsiz Kur'an Okuma Meselesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/1 (Ocak 1993): 105-118.

ÇİFTÇİ, Ali. "Telifat Dönemi Tecvid Âlimlerinden Mekki B. Ebi Talib Ve Abdülvehhab B. Muhammed El-Kurtubi Perspektifinden Teşdid, Telyin Ve Tahfif Terimlerine Bir Bakış", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47/47 (Kasım 2019): 195-238.

ÇOLLAK, Fatih, *Tecvid İlmi, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, Tarihten Günümüze Kıraat İlmi (Uluslararası Kıraat Sempozyumu 2012), 1. Baskı, DİB Yay., Ankara, 2015.

DAĞDEVİREN, Alican, *Kur'an Okuma Sanatı Tecvid*, Işık Akademi Yay., İstanbul, 2009.

DAĞDEVİREN, "Kur'an Tilâvetinde Temsil", *Ekev Akademi Dergisi* 12/35 (Bahar 2008): 49-61.

DÂNÎ, Ebû Amr Osman b. Saîd Osmân, *et-Taḥdîd fi'l-itḳân ve't-tecvîd*, (thk. Ğânim Kaddûrî Hamed), 1. Baskı, Dâru Ammâr, Amman, 1421/2000.

DEMİRCİ, Muhsin, *Kur'an Târîhi*, 4. Baskı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2011.

DEMİRCİ, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, İFAV Yay., İstanbul, 2014.

DEMİRCİ, "İstiâze", *DİA*, 23: 318, İstanbul, 2001.

DÖNDÜREN, Hamdi, "Îlâ", *DİA*, 22: 61, İstanbul, 2000.

DÜZGÜN, Osman, *Türkçe-Arapça /Arapça-Türkçe Karşılıklar Kılavuzu*, 1. Baskı, TDK Yay., Ankara, 2020.

EBÛ ŞÂME, Abdurrahman b. İsmâil. *Mürşidü'l-Vecîz*, (thk. Tayyar Altıkulaç), Dâr-u Sadr, Beyrut, 1395/1975.

FIRAT, Yavuz, *Tecvid ve Kıraat İlmi Terimleri Sözlüğü*, İlkhaf Yay., İstanbul, 2018.

FIRAT, Yavuz, ‘‘Kırâat, Tertîl ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması’’, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 13, (2002): 257-273.

FÎRÛZÂBÂDÎ, Muhammed, *el-Kâmûsü'l-muhîf*, (thk. Heyet), 8. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1426/2005.

GALÂÛÎNÎ, Mustafa, *Câmi 'u'd-dürûsi'l-'Arabiyye*, 3 Cilt, 3. Baskı, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 1414/1994.

GAZZÂLÎ, İmâm Ebû Hamid Muhammed, *İhyaü Ulûmi'd-Dîn*, (trc. Ahmed Serdaroglu), 4 Cilt, 3. Baskı, Bedir Yay., İstanbul, 1394/1974.

GÖKDEMİR, Ahmet, "El-Mürşidü'l-Vecîz ve En-Neşr Bağlamında Ebû Şâme İle İbnü'l-Cezerî'nin Kur'ân Tilâvetine Bakışı". *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (Haziran 2019): 103-122.

GÖKDEMİR, Ahmet, "Osmanlı Kıraat Eğitiminde Tarikler, Meslekler ve Mesleklerin Temel Eserleri". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* / 13 (Haziran 2019): 91-123.

GÛLLE, Sıtkı, *Açıklamalı Örnekleriyle Tecvîd İlmi*, Huzur Yay., İstanbul, 2005.

GÛLOĞLU, N. Vildan, *Kur'ân-ı Kerîm'de Tilâvet*, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2015.

GÛRKAN, Menderes, ‘‘Zelletü'l Kârî’’ *DİA*, 44: 225, İstanbul 2013.

HADİMÎ, Muhammed b. Mustafa b. Osman el-Hüseynî, *Kur'ân-ı Kerîm'i Okuma Âdâbı ve Faziletleri*, (trc. Yavuz Fırat), 1. Baskı, İlkharf Yay., İstanbul, 2017.

HAMED, Ğanim Kaddûrî, *ed-Dirâsâtü's-Savtiyye İ'nde Ulemâi't-Tecvîd*, Dâr-u Ammâr, 2. Baskı, Ürdün, 2007.

HANAY, Necattin, ‘‘Ebû'l-Yusr el-Pezdevî'nin Zelletu'l-Kârî' Risalesi: İnceleme ve Tahkik’’, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 57/1 (2016): 1-56.

HÂZİN, Ali b. Muhammed, *Lübâbü-t-Te'vîl*, (thk. Abdüsselam Muhammed Ali Şahin), 4 Cilt, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1425/2004.

HEMEDÂNÎ, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerıyyâ Muhammed er-Râzî el-Kazvîni, *Mû'cemü Mekâyisü'l-Lüĝa*, (thk. Abdu's-Selam Muhammed Harun), 6 Cilt, Dâru'l-Fikr, Kahire, 1399/1979.

HEREVÎ, Ahmed b. Muhammed, *el-Garîbeyn fi'l-Kur'ân ve'l-hadîs*, (thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî), 6 Cilt, 1. Baskı, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Riyad, 1999/1419.

HEYET, *Fetâvâyi Hindiyeye*, (trc. Mustafa Efe), 16 Cilt, 2. Baskı, Huzur Yayınevi, İstanbul, 2004.

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *Sünen-i İbn Mace* (thk. Muhammed Fuat Abdülbâki), 2 Cilt, Dâru'l-İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 1975.

İBN MANZÛR, Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, 15 Cilt, 3. Baskı, Adab al-Hawza, Kum, 1405/1984.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahmân, *Nüzhetü'l-a'yüni'n-nevâzır fî 'ilmi'l-vücûh ve'n-nezâ'ir* (thk. Muhammed Abdülkerim Kazım er-Râzî), 1. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1404/1984.

İBNÜ'L-CEZERÎ, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed, *Müncidü'l-Mukri'in ve Mürşidü't-Tâlibîn*, (thk. Zekeriya Amirât), 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1420/1999.

İBNÜ'L-CEZERÎ, *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l kurrâ*, (nşr. G.Bergstraesser), 2 Cilt, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1427/2006.

İBNÜ'L-CEZERÎ, *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvîd*, (thk. Ğanim Kaddûrî), 1. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1421/2001.

İBNÜ'L-CEZERÎ, *en-Neşr fî'l-Kırâati'l Aşr*, (tsh. Ali Muhammed ed-Dabba), 2 Cilt, Matbaatu Mustafa Muhammed, Mısır, t.y.

İBNÜ'L-CEZERÎ, *Mukaddime-i Cezerî*, (thk. Muhammed Halil ez-Zerûk), 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-Vataniyye, Bingazi, 2007.

İSFAHÂNÎ, Ebû Nuaym, *Mârifetü's-Sahâbe*, (thk. Adel b. Yusuf el-Azzâzî), 6 Cilt, 1. Baskı, Dâru'l-Vatan, Riyad, 1419/1998.

İSFAHÂNÎ er-Râgıb, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an* (thk. Sâfvan Adnân Dâvûdî), 4. Baskı, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 1430/2009.

İSFAHÂNÎ er-Râgıb, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an*, (thk. Muhammed Keylânî), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y.

İSFAHÂNÎ, er-Râgıb, *Müfredat/Kur'an İstılahları Sözlüğü*, (trc. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu), 1. Baskı, Çıra Yay., İstanbul, 2006.

Kahire Arap Dil Kurumu, *el-Mû'cemü'l-Vasît*, 4. Baskı, Mektebetu's-Şurûk ed-Devliyye, Kahire, 1425/2004.

KANDEHLEVÎ, Muhammed Zekeriyâ, *Fezâil-i A'mâl*, (trc. Hayri Demirci), Ravza Yay., İstanbul, 2018.

KARA, Mustafa ve ÇOLAKOĞLU, Mehmet, "Kur'an-ı Kerîm'den Aşr-ı Şerîf Seçimi ve Tilâvet Esnasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 6/1 (Haziran 2020): 101-148.

KARAÇAM, İsmail, "Kırâatların İntikâli (Tebliğ)", *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-IV*, 1. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2002.

KARAÇAM, İsmail, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 26. Baskı, İFAV Yay. İstanbul, 2013.

KARAÇAM, İsmail, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, Nedve Yay., İstanbul, 1974.

KARAGÖZ, İsmail, "Çok Anlamalı Kur'ân Kavramları Bağlamında İhsan ve Muhsin Kelimelerinin Anlamı ve Türkçe'ye Çeviri Sorunu" *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 / 2 (Aralık 2021): 150-164.

KARAMAN, Fikret vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yay., Ankara, 2006.

KARAMAN, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)*, 5 Cilt, 8. Baskı, DİB Yay., Ankara, 2020.

KÂTİP ÇELEBİ, Mustafa b. Abdullah Hacı Halîfe, *Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütûbi ve'l-Fünûn*, (nşr. Ş.Yaltkaya-R.Bilge, Kilisli), 2 Cilt, Daru-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

KEFEVÎ, Ebu'l Bekâ , *el-Külliyât* (nşr. Adnan Derviş- Muhammed el-Mısri), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1419/1998.

KOYUNCU, *Kıraat İlmi ve Takrîb Usûlü*, Hacıveyiszâde İlim ve Kültür Vakfı Yay., İstanbul, 2021.

KOYUNCU, Recep, "İdeal Kur'an Öğretimi: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bir İnceleme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* / 49 (Aralık 2020): 291-324.

KOYUNCU, "Vakf-İbtidânın Ayetlerin Anlaşılmasındaki Rolü", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 15/1 (Haziran 2015): 163-188.

KURT, Yaşar, "Kıraat ve İmamet", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/1 (Şubat 2005): 137-165.

KURTÛBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin), 24 Cilt, 1. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1427/2006.

MÂLİK b. ENES, Ebû Abdillâh Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Muvatta*, (trc. Ahmet M. Büyükkınar vd.), Beyan Yay., İstanbul, 1994.

MAŞALI, Mehmet Emin, "Mushaf", *DİA*, 31: 242, İstanbul, 2020.

MATADOV, Latifshah, *Kur'ân'da Kırâat, Tilâvet ve Tertîl Kavramları*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2015.

MÂTÜRÎDÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, (thk. Ahmet Vanlıoğlu), 18 Cilt, Mizan Yay., İstanbul, 2005.

MUTÇALI, Serdar, *el-Mu'cemü'l-Arabiyyü'l-Hadis* (Arapça-Türkçe Sözlük), Dağarcık Yay., İstanbul, 1995.

NEFES, Hayrunnisa, *Kur'an Tilavetinde Temsili Okuma 29-30. Cüzlerdeki Mâ "Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2013.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *et-Tıbyân fî Âdâbi Hameleti'l-Kur'ân*, (trc. M.Yaşar Kandemir), 4. Baskı, Tahlil Yay., İstanbul, 1442/2021.

NUVEYRÎ, Ebu'l-Kâsım Ali, *Şerhu Tayyibeti'n-neşr fi'l-Kırâati'l-aşr*, (thk. Mecdi Muhammed Sürûr Saâd Baslûm), 1.Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.

OKIÇ, M.Tayyib, *Kur'ân-ı Kerîmin Üslûb ve Kırâati*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1963.

ÖGE, Ali, *18.Yüzyıl Osmanlı Âlimlerinden Yusuf Efendizâde'nin Kıraat İlmindeki Yeri*, 2. Baskı, , Hacıveyiszâde İlim ve Kültür Vakfı Yay., İstanbul, 2019.

ÖGE, Ali "Er-Ri'âye li-Tecvîdi'l-Kırâ'e ve Tahkîki Lafzi't-Tilâve", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32, (2011): 277-286.

PAKDİL, Ramazan, *Ta'lim, Tecvid ve Kıraat*, 10. Baskı, İFAV Yay. İstanbul, 2016.

PEHLİVAN Ayşe, ÖGE Ali, "Nitelik Bağlamında Kur'an Tilâvetinin Keyfiyeti ve Eğitimi Üzerine Bir İnceleme", *Analitik İlahiyat Dergisi*, 5/2 (Haziran 2021): 49-73.

RAFÎ, Muhammed Sadık, *İ'câzü'l-Kur'ân ve'l-Belâğatü'n-Nebeviyye*, 9. Baskı, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1393/1973.

RÂZÎ, Muhammed b. Ebû Bekir, *Muhtâru's-Sıhah*, Mektebet'ü-Lübnan, Beyrut, 1986.

RÂZÎ, Fahreddin, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 32 Cilt, 1. Baskı, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1401/1981.

RÂZÎ, Fahreddin, *İsmetü'l-Enbiyâ*, (thk. Muhammed Hicâzî), 1. Baskı, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, Kahire, 1986.

RÛMÎ, Fehd B. Abdurrahman, "Kırâatler ve Kurrâ", (trc. Ali Öge), *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 10/2, (Eylül 2010): 217-234.

SAĞMAN, Ali Rıza, *İlâveli Yeni Sağman Tecvîdi*, 2. Baskı, İstanbul, 1958.

SÂLİH, Subhî b. İbrâhîm, *Mebâhis fi' Ulûmi'l Kur'ân*, 10. Baskı, Dâru'l-İlm, Beyrut, 1977.

SARI, Mevlüt, *El Mevarid* (Arapça-Türkçe Lûgat), Bahar Yay., İstanbul, 1980.

SARI, Mehmet Ali, *Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*, İFAV, Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2011.

SAVRAN, Tuğba ve TURABİ, Ahmet Hakkı, “*Kur'ân Tilâvetinde Teğannî*”. Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi 7/2, (Aralık 2021): 305-338.

SUYÛTÎ, Celâlüddîn, *El-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân / Kur'ân İlimleri Ansiklopedisi*, (trc. Sâkıp Yıldız-Hüseyin Avni Çelik), 2 Cilt, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1987.

ŞAYCÎ, Ömer Halife, *el-Mu'cemü't-Tecvidiyyü li-Eşheri Elfazı İlmit-Tecvidiyyi*, 1.Baskı, Dâru's-Sıddîk, Suud, 2009/1430.

ŞERBETÇİ, A.Zehra vd. *Arapça Dilbilgisi Sarf*, Yasin Yay., İstanbul, 2010.

TABERÎ, Muhammed bin Cerîr, *Câmi'ül-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), 26 Cilt, 1. Baskı, Daru'l-Hicr, Kahire, 1422/2001.

TALÛ, Mehmet, *Türkçe-Osmanlıca-Arapça Tecvid İlmî*, Kitaş Yay., İstanbul, 1995.

TAŞKÖPRİZÂDE Ahmet Efendi, *Miftâhü's-sâ'de ve Misbâhü'-siyâde fî mevzûatü'l-ulûm*, 3 Cilt, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1405/1985.

TEHÂNEVÎ, Muhammed Ali, *Keşşâfu Istilâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, (thk. Ali Dahruc), 2 Cilt, 1. Baskı, Mektebetü Lübnân, Lübnan, 1996.

TEMEL, Nihat, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 4. Baskı, İFAV Yay., İstanbul, 2018.

TETİK, Necati, "Kur'an Tilâvetinin veya Kırâat İlminin Öğretilmesi Usulleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (Haziran 1990): 238-244.

TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *Sünenü't-Tirmizî*, 4. Baskı, Müessetü'r-Risâle, Beyrut, 2020.

UĞUR, Hakan, “Vakıa Sûresi 79. Ayet Bağlamında Mushaf'a Abdestsiz El Sürme Meselesi”, *Usûl*, 25 (2016/1): 205-230.

YASDIMAN, Necla, *Kur'ân Ufku (İrab'lı Kur'an ve Meâli)*, 2 Cilt, 2. Baskı, DDY Yay., İzmir, 2018.

YAZIR, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 6 Cilt, 1. Baskı, TYEKB Yay., İstanbul, 2021.

YEĞİN, Abdullah, *Yeni Lügat*, Hizmet Vakfı Yay., İstanbul, 1991.

YILDIRIM, Kadri, “Arap Dilinde Nebr (Vurgu)”, *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17, İzmir, (2003): 163-191.

YILMAZ, Ali, “Tilâvet Âdâbı” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27 (Haziran 2007): 137-160.

YILMAZ, Muhammet, "Muhammed Ebû Zehre'ye Göre Kur'an'ın Teğannî İle Okunuşu", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2020): 93-111.

ZEMAHŞERÎ, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *Keşşâf Tefsîri*, (trc. Necdet Çağıl vd.), 6 Cilt, 1. Baskı, TYEKB Yay., İstanbul, 2020.

ZERKEŞÎ, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısri el-Minhâcî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'an*, (thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhim), 4 Cilt, 1. Baskı, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1376/1957.

ZİHNÎ, Mehmet Efendi, *Nimet-i İslam*, Salih Bilici Kitabevi Yay., İstanbul, t.y.

ZUHAYLÎ, Vehbe, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletühü*, 8 Cilt, 2. Baskı, Dârû'l-Fikr, Dımaşk, 1405/1985.

ZÜRKÂNÎ, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-İrfân Tercümesi*, (ter. Halil Aldemir), 2 Cilt, Beka Yay., İstanbul, 2015.